

**VILNIAUS PEDAGOGINIS UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS KOMUNIKACIJOS INSTITUTAS
SOCIALINĖS PEDAGOGIKOS KATEDRA**

Erinija Labinaitė

**SOCIALINIO PEDAGOGO GALIMYBĖS ORGANIZUOJANT VAIKŲ
AUTISTŲ INTEGRACIJĄ**

Magistro darbas

Magistro darbo vadovas - dr. A. Valantinas

Vilnius, 2006

TURINYS

IVADAS	3
1. LITERATŪROS APŽVALGA	6
1.1 Vaikų autistų charakteristika ir jų ugdymosi sunkumų ypatumai	6
1.1.1. Vaikų autizmo samprata bei apibrėžtys	6
1.1.2. Vaiko autisto psichologinės bei socialinės ypatybės	10
1.1.3. Vaikų autistų ugdymosi bei adaptacijos visuomenėje sunkumai, jų priežastys	12
1.2. Pagalbos vaikams autistams organizavimas ugdymo įstaigose	15
1.2.1. Vaikų autistų ugdymą organizuojančios įstaigos bei jų sistema	15
1.2.2. Vaikas autistas ugdymo įstaigos bendruomenės gyvenime	20
1.3. Socialinių pedagogų funkcijos dirbant su vaikais autistais	24
1.3.1. Socialinio pedagogo veiklos sritys teikiant pagalbą vaikams autistams	24
1.3.2. Individualios pagalbos rūšys ir formos.....	29
1.3.3. Grupinės pagalbos rūšys ir formos	32
1.3.4. Socialinio pedagogo veikla bendradarbiaujant su vaikų autistų tėvais	36
2. TYRIMO OBJEKTAS IR METODIKOS	41
2.1. Metodologinės nuostatos ir tyrimo instrumentai	41
2.2. Tyrimo imtis ir respondentai.....	42
2.3. Tyrimo organizavimas	44
3. TYRIMŲ REZULTATŲ ANALIZĖ IR APIBENDRINIMAS.....	45
3.1. Socialinio pedagogo vaidmuo ir galimos veiklos sritys dirbant su vaikais autistais švietimo (ugdymo) įstaigų specialistų požiūriu.....	45
3.2. Socialinio pedagogo vaidmuo ir galimos veiklos sritys dirbant su vaikais autistais šių vaikų tėvų požiūriu	50
3.3. Socialinio pedagogo pareigybės reikšmė ir vaidmuo dirbant su vaikais autistais ekspertų vertinimu	56
IŠVADOS	63
REKOMENDACIJOS	65
LITERATŪRA	66
SANTRAUKA (SUMMARY)	70
PRIEDAI	71

IVADAS

Tyrimo problema. Magistro darbe siekiama išanalizuoti socialinio pedagogo darbo sritis, galimus socialinės pedagoginės pagalbos teikimo metodus organizuojant vaikų autistų integraciją, išsiaiškinti socialinių pedagogų veiklos su šia specialiųjų poreikių vaikų grupe tobulinimo galimybes.

Tyrimo problemos aktualumas. Vaikų autizmas kaip atskiras vaikų raidos (visų pirma, komunikavimo ir socialinio bendravimo įgūdžių) sutrikimas plačiojoje visuomenėje turi savotišką paslaptinumą aureolę, kadangi visuomenėje ir net specialistų tarpe iki šiol egzistuoja daug klaidingų išankstinių nuostatų vaikų autistų atžvilgiu. Pats vaikų autizmo sutrikimas yra kompleksinis, pažeidžiantis daugelį vaiko raidos sričių, todėl vadovaujantis tarptautinėmis medicininėmis klasifikacijos priskiriamas įvairiapusių vaiko raidos sutrikimų grupei. Dėl šių priežasčių pats sutrikimas yra labai komplikotas tiek savo apraiškomis, tiek įtaka vaiko elgesiui ir jo integracijai į visuomenę. Kadangi efektyvių medicininių vaikų autizmo gydymo priemonių iki šiol nėra sukurta, diagnozavus vaikui autizmo sutrikimą, tolesnis vaiko ugdymas jau yra ne sveikatos apsaugos, o švietimo, socialinės integracijos sistemos užduotis.

Švietimo srityje galiojantys normatyviniai dokumentai numato, jog pagalbą specialiųjų poreikių vaiko ugdymo, jo sutrikusių funkcijų lavinimo, integravimo į visuomenę srityje privalo teikti įvairūs specialistai (specialieji pedagogai, auklėtojai, logopedai ir pan.). Plėtojant šios pagalbos teikimo sritis į šių vaikų ugdymo procesą yra numatyta bei nuo 2001 m. pradėta plačiau įtraukti socialinius pedagogus. Tačiau tiek teoriniu, tiek praktiniu lygmeniu socialinių pedagogų veiklos galimybės su šia vaikų grupe ir konkrečiai su vaikais autistais nebuvo išanalizuotos bei aprašytos. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2001 m. gruodžio 14 d. įsakymu nr. 1667 patvirtintoje Socialinio pedagogo pareiginėje instrukcijoje (Valstybės Žinios, 2002, Nr.: 24-896) socialiniams pedagogams pavestos vykdyti funkcijos (korekcinė, socialinių įgūdžių lavinimo, vaiko poreikių vertinimo ir kt.) neretai visiškai ar iš dalies sutampa su kitų panašų darbą dirbančių specialistų (specialiųjų pedagogų, auklėtojų funkcijomis). Tuo tarpu būtent socialiniams pedagogams pritaikytą veiklos su vaikais autistais metodiką Lietuvoje kol kas nėra parengta.

Mokslinėje literatūroje lietuvių kalba taip pat pasigendama detalesnės socialinio pedagogo veiklos galimybių analizės. Pažymėtina, jog Lietuvoje yra parengta mokslinių straipsnių bei studijų apie vaikų autizmo sutrikimą ir jo bendruosius bruožus – tarp jų paminėtinas A.Prasauskienės bei kitų autorių leidinys „Vaikų raidos sutrikimai“ (2003), Respublikinės universitetinės ligoninės „Vaiko raidos centras“ psichiatrės S.Lesinskienės studija „Vaikystės autizmo diagnostikos ir gydymo principai“ (2000), įvairūs straipsniai periodinėje

medicinos spaudoje (leidiniuose „Medicina“, „Medinfo“). Kita vertus, literatūros, kurioje pedagogikos mokslų aspektu būtų analizuojami vaikų autistų ugdymo būdai nėra parengta itin daug, tarp tokių leidinių paminėtini A.J.Ambrukaitienės, R.Ivoškuvienės „Vaikų autizmas“ (1997), R.Ivoškuvienės, J.Balčiūnaitės „Autistiškų vaikų ugdymas“ (2002), L.Mikulėnaitės, R.Ulevičiūtės „Ankstyvojo amžiaus vaikų autizmas“ (2004). Tačiau šie autoriai iš esmės atskirai neanalizuoja socialinio pedagogo veiklos su vaikais autistais, jo atliekamų funkcijų organizuojant šių vaikų integraciją. Dėl šios priežasties, siekiant išanalizuoti galimas socialinio pedagogo veiklos sritis, jo kompetenciją dirbant šioje srityje, naudotasi teisės norminiais aktais, apibrėžiančiais socialinio pedagogo įgaliojimus, socialinės ir specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo tvarką, Švietimo ir mokslo ministerijos metodiniai leidiniai. Taip pat remtasi literatūra kurioje pateikiama bendrojo socialinio pedagogo veiklos analizė bei veiklos rekomendacijos (autoriai I.Leliūgienė, R.Giedrienė, O.Monkevičienė, V.Indrašienė), periodiniais leidiniais „Socialinis ugdymas“ (Vilniaus pedagoginis universitetas), „STEPP: Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika“ (Vilniaus universitetas). Magistro darbe taip pat remiamasi ir užsienio šalių autorių – C.Steman (1999), M.Fleisher (2006), L.C.Johnson (2003) ir kt. darbais, kuriuose analizuojama socialinio darbo su vaikais autistais patirtis užsienio šalyse (šiuo aspektu pažymėtina, kad daugelyje užsienio šalių – Vakarų Europoje, JAV – socialinę pagalbą vaikams autistams teikia socialiniai darbuotojai).

Teorinė ir praktinė tyrimo reikšmė, mokslinis gautų duomenų naujumas. Iki šiol Lietuvoje nėra atlikta tyrimų, kuriuose būtų detaliau nagrinėjami vaikų autistų patiriami sunkumai ugdymosi įstaigose, o taipogi bendravimo problemos su jų bendraamžiais ir pedagogais. Ypač svarbu tai, kad nors įgyvendinant Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. balandžio 24 d. nutarimu Nr. 471 patvirtintą Socialinių pedagogų etatų steigimo švietimo įstaigose 2001-2005 metų programą (Valstybės Žinios, 2001, Nr.: 36-1220) buvo pradėti steigti socialinių pedagogų etatai darbui su specialiujų poreikių turinčiais vaikais (tame tarpe ir vaikais autistais), tačiau nebuvo atlikta ir tyrimų siekiant nustatyti šios socialinių pedagogų veiklos efektyvumą bei kylančias veiklos problemas. Todėl atliktas kokybinis ir kiekybinis tyrimas (tėvų ir ugdymo įstaigų specialistų anketinis tyrimas bei interviu su specialistais, koordinuojančiais socialinės pagalbos teikimą) pateikia medžiagą, kuri yra būtina socialiniam pedagogui galinčiam palengvinti tokių vaikų integraciją į švietimo sistemą. Vaikų autistų tėvų apklausa parodo tai, kokias problemas jie mato šiame procese; pedagogų, tiesiogiai dirbančių su šiais vaikais, apklausa – su kokiais netikėtais sunkumais susiduriama ugdymo procese; o interviu, su specialistais, dirbančiais socialinės pedagoginės pagalbos teikimo koordinavimo ir politikos formavimo srityje atskleidžia problemas, kylančias apibrėžiant socialinio pedagogo kompetenciją, parenkant jo darbo metodus. Visa tai leidžia numatyti tas sritis, kuriose socialinio

pedagogo pagalba būtų pati efektyviausia ir įvertinti kokios socialinės pedagoginės pagalbos labiausiai reikia norint padėti vaikams autistams lengviau integruotis į visuomenę.

Tyrimo objektas – vaikų autistų integracijos į visuomenę ir ugdymo įstaigų bendruomenę ypatumai.

Tyrimo tikslas – atskleisti galimos socialinio pedagogo pagalbos teikimo sritis vaikų autistų integracijos procese.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išnagrinėti teorinę pedagoginę ir kitą mokslinę literatūrą socialinės pedagoginės pagalbos vaikams autistams teikimo klausimais;
2. Apklausų (anketinio tyrimo bei interviu) būdu išsiaiškinti, kokias vaikų autistų raidos, ugdymo ir bendravimo su jais problemas mato šių vaikų tėvai bei specialistai, organizuojantys darbą su šiais vaikais;
3. Apklausų rezultatų analizės metu numatyti galimas socialinio pedagogo teikiamos pagalbos sritis organizuojant vaikų autistų integraciją.

Tyrimo hipotezė. Svarbiausios socialinio pedagogo veiklos sritys organizuojant vaikų autistų integraciją yra vaiko interesų atstovavimas ir bendradarbiavimo su vaiko tėvais bei kitais specialistais užtikrinimas.

Tyrimo metodai. Rašant darbą, taikyti šie tyrimo metodai: 1) mokslinės literatūros ir dokumentų analizė; 2) anketavimas; 3) interviu.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, mokslinės literatūros apžvalga, kuri susideda iš trijų skyrių, tyrimo metodikų aprašymo, tyrimo rezultatų analizės ir apibendrinimo, išvados ir rekomendacijos, naudotos literatūros sąrašas, priedai (anketų, interviu klausimyno pavyzdžiai, pirminiai apdorotų anketų duomenys). Darbo apimtis (su priedais) 91 puslapis, jame yra 6 lentelės ir 8 paveikslai.

1. LITERATŪROS APŽVALGA

1.1. VAIKŲ AUTISTŲ CHARAKTERISTIKA IR JŲ UGDYMO SI SUNKUMŲ YPATUMAI

1.1.1. Vaikų autizmo samprata bei apibrėžtys

Šiuo metu tiek Lietuvoje, tiek ir užsienio šalyse vis didesnis dėmesys skiriamas neįgalių žmonių reabilitacijai ir profilaktikai, stengiamasi suvienodinti jų galimybes visuomenėje. Lietuvoje jau daugelį metų pedagogikos moksle ir praktikoje vyrauja Vakarų šalių pedagoginės filosofijos nuomonė, kad vaikus, turinčius įvairią negalią, pasižyminčius įvairiais raidos sutrikimais reikia ugdyti ir rengti gyventi kartu su kitais bendraamžiais. Didžiausias dėmesys skiriamas specialiųjų poreikių vaikų integravimo į visuomenę realių galimybių paieškai, praktinių – darbinių įgūdžių bei orientacijos į visuomenėje vykstančius procesus sudarymui, tęstiniam neįgaliųjų jaunuolių ugdymui. Tačiau tam, kad dirbant pedagoginį darbą specialiųjų poreikių vaikams būtų sudarytos ypač geros sąlygos augti, mokytis, tobulėti, integruotis į normalų kolektyvą būtina detaliai pažinti ir skirti atskirus vaikų raidos sutrikimus, jų požymius, sutrikimus sukeliančias priežastis, kadangi būtent jie nulemia atskirus specifinius vaikų socialinius ir medicininius poreikius.

Vaiko raida tai sudėtingas psichomotorinių funkcijų formavimosi procesas prasidedantis nuo vaisiaus užuomazgos ir besitęsiantis visą žmogaus gyvenimą (Prasauskienė A. ir kt., 2003, p.35). Teoriškai raida skirstoma į tris pagrindines sritis: biologinę, psichologinę ir socialinę. Biologinė raida yra susijusi su fiziniu vaiko organizmo sistemų, jose vykstančių procesų vystymusi, psichologinė raida – su gyvybines funkcijas garantuojančio elgesio modelių, bendravimo įgūdžių, abstrakčių sąvokų suvokimo susiformavimu, o socialinė raida padeda vaikui įgyti įgūdžių gyventi bendruomenėje. Taigi, svarbi yra ne tik fizinė vaiko raida, jo fiziniai sugebėjimai bei fizinės sveikatos ypatybės, bet ir protinių sugebėjimų vystymasis, socializacija – adekvačių emocinių reakcijų ir moralės nuostatų formavimasis (Žukauskienė R., 1996, p.13).

Kiekvieno vaiko raida yra nepaprastai individuali, bet telpa ir į tam tikrų dėsningumų rėmus – kiekviena raidos sritis turi tam tikrą įgūdžių eiliškumą. Atitinkamai tie atvejai, kai pasireiškia akivaizdus bendros raidos ar tam tikrų raidos sričių akivaizdus nuokrypis nuo normos, netipinė tam tikros srities raida ar akivaizdus skirtumas tarp dviejų raidos sričių, laikomi vaiko raidos sutrikimais (Prasauskienė A. ir kt., 2003, p.34).

Vienas iš šių vaiko raidos sutrikimų, nagrinėjamų bei aptariamų šiame darbe yra vaikų autizmas. Daugelio autorių nuomone, vaikų autizmas yra toks vaiko raidos sutrikimas, kuris

būtent ir pasireiškia ne fizinės, bet vaiko psichologinės ir socialinės raidos srityse bei paprastai lemia nepakankamą vaiko socialinių įgūdžių, kalbos ir elgesio išsivystymą ar šio vystymosi sulėtėjimą (Mikulėnaitė R., Ulevičiūtė L., 2004, p. 9-11). Autizmas – retokai pasitaikantis vaikų raidos sutrikimas. Iš dešimties tūkstančių vaikų maždaug 4-5 vaikai pasižymi autizmo sindromu. 1984 metais Ch.Gillberg (Švedija) pateikė duomenis, įrodančius, kad iš 10000 žmonių 2 yra autistai. Teigiama, kad sutrikimas būdingesnis berniukams, nes tik kas trečias ar ketvirtas autistas yra mergaitė. Kai kurių autorių duomenimis, iš 10000 vaikų 15 turi panašią į autizmą požymių. Tuomet jiems konstatuojamas nežymus autizmas (Ambrukaitienė A.J., Ivoškuvienė R., 1997, p. 4). Kita vertus, įrodyta, jog autizmas pasitaiko dažniau nei tokios sunkios bei gerai žinomos vaikų ligos kaip diabetas, vėžys, vaisiaus stuburo vystymosi defektai ar Dauno sindromas (Mikulėnaitė R., Ulevičiūtė L., 2004, p.9). Lietuvoje atliktų epidemiologinių studijų duomenimis, vaikystės autizmas pasitaiko 11,8, o lengvesnė vaikystės autizmo forma – Aspergerio sindromas – 59 iš 10000 7-16 metų amžiaus Vilniaus miesto gyventojų (Lesinskienė S., 2000, p.4).

Autizmo lemiami raidos sutrikimai, pasireiškiantys vaiko psichologinės ir socialinės raidos srityse, apima tam tikrą spektrą gana skirtingų požymių, kurie atskleidžia vėluojančią ar sutrikusią vaiko raidą. Todėl autizmas pasireiškia skirtingai kiekvienam individui. Pavyzdžiui, kai kurie vaikai, pasižymintys autizmo sąlygotais raidos sutrikimais, gali kalbėti, tuo tarpu kiti kalba sunkiai arba visiškai nekalba. Ne tokie sunkūs autistiško raidos sutrikimo atvejai (vaikų autizmo formos) diagnozuojami kaip įvairiapusis raidos sutrikimas arba Aspergerio sindromas (Lesinskienė S., 2001). Asmenų, kuriems nustatytas Aspergerio sindromas, kalba normali, intelektas normalus ar aukštas. Tačiau jie patiria daug vaikams autistams būdingų socialinių bei elgesio problemų, kurias sąlygoja sutrikusi judesių motorika, prasta kūno judesių koordinacija (vyrauja negrabumas, nerangumas), socialiai ir emociniai netinkamas, neprognozuojamas elgesys, nesugebėjimas bendrauti su bendraamžiais, empatijos stoka, neįprasta kalbėsena, padidėjęs jautrumas įvairiems dirgikliams (garsams, rūbams, kvapams, temperatūrai ir pan.), nuolatinis aukštas įtampos ir nerimo lygis. Jei autizmas ar autizmo spektro raidos sutrikimas negydomas, daugelis autistų vaikų neišvysto pakankamų socialinių įgūdžių: jie gali neišmokyti kalbėti ir deramai elgtis. Tik labai nedaug vaikų visiškai atsistato be jokio gydymo.

Taigi, kadangi vaikų autizmas gali pasireikšti įvairiomis formomis, labai svarbu tinkamai apibrėžti pačią vaikų autizmo, kaip atskiros vaikų raidos sutrikimo, sąvoką. Mokslinėje literatūroje autizmas aiškinamas ir apibrėžiamas įvairiai - kaip įvairiapusis vaiko raidos sutrikimas, kuriam būdingos raidos anomalijos ir pažeidimai, išryškėjantys iki 3 metų amžiaus, ir pasireiškiantys trijose veiklos srityse - socialinio bendravimo, komunikacijos bei elgesio (Prasauskienė A. ir kt., 2003, p.168). Medicinos moksle (Lesinskienė S., 2000, p.4) autizmas

suprantamas kaip sutrikimas, kuriam būdingi visą gyvenimą trunkantys kokybiniai, socialinio bendravimo, komunikacijos ir elgesio nukrypimai nuo normos. Psichologiniu požiūriu autizmas vertinamas kaip mąstymas, visiškai priklausantis nuo aktualių individo poreikių, psichinių būsenų, praradimas realaus santykio su tikrove; patologinis uždarumas, noro bendrauti nykimas, ryšių su artimaisiais ir aplinka silpnėjimas (Vaitkevičienė V., 2001, p.15). Kiti autoriai, kurie nagrinėja vaikų autistų auklėjimo, ugdymo problemas specialiosios pedagogikos aspektu autizmą vertina kaip vieną iš sunkiausių, išliekančių visą gyvenimą raidos sutrikimų, dėl kurio nukenčia komunikacija ir kitos žmogaus veiklos sferos (Ivoškuvienė R., Balčiūnaitė J., 2002, p. 6), taip pat kaip įvairiai pasireiškiantį klinikinį sindromą, kurio pagrindiniai požymiai – sutrikęs socialinis bendravimas, kalbos, raidos ir komunikacijos problemos, netipiškas, keistas elgesys, vaizduotės bei laiko suvokimo problemos (Mikulėnaitė L., Ulevičiūtė R., 2004, p.9).

Užsienio mokslininkų darbuose taip pat pateikiami skirtingi vaikų autizmo apibrėžimai. V.Kagan, K.Lebedinskaja autizmą aiškina kaip savitą variantą psichinės disontogenezės, kurios išskirtinis požymis yra patologinė heterochronija (gr. heteros - kitas, chronos - laikas) - nesavalaikis, netolygus, asinchroniškas įvairių centrinės nervų sistemos struktūrų ir funkcijų subrendimas (Ambrukaitienė A.J., Ivoškuvienė R., 1997, p. 4). D.D.Smith (1998, p.10), remdamasis JAV administracijos Mokslo departamento specialistų darbais nurodo, kad autizmas yra raidos sutrikimas, paveikiantis vaiko veiklą, verbalinę ir neverbalinę komunikaciją, socialinę sąveiką ir dažniausiai pasireiškiantis iki trejų metų (Ivoškuvienė R., Balčiūnaitė J., p.7). Naujausiuose užsienio mokslininkų darbuose (Fleisher M., 2006, p. 19-20) autizmas apibrėžiamas kaip kompleksinis sutrikimas, kuris paveikia asmens socialinių ir komunikavimo įgūdžių vystymąsi ir paprastai nėra susijęs su konkrečia fizine negalia.

Normatyviniuose dokumentuose, kuriais vadovaujasi sveikatos priežiūros bei švietimo įstaigos, autizmas taip pat apibrėžiamas keliais būdais. Tarptautinėse medicinos mokslo diagnostinėse klasifikacijose (DSM-III-r, 1987), kurios šiuo metu taikomos ir Lietuvoje, nurodyta, jog autizmas identifikuojamas pagal atskirą tarptautinį šio sutrikimo kodą (DSM III r 29900) ir priskiriamas kalbos ir komunikacijos sutrikimų grupei. Taip pat nurodoma, jog autizmas gali būti priskiriamas ir trečiajai grupei, t.y. emocijų ir elgesio (psichosocialinės adaptacijos) sutrikimams (Lesinskienė S., 1998, p. 7-8). Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Pedagoginio – psichologinio centro (šiuo metu – Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras) parengtose rekomendacijose dėl vaikų, pasižyminčių autizmo sindromu, nurodoma, jog autizmas vertintinas kaip komunikacijos sutrikimas, kurį charakterizuoja pablogėjęs tarpasmeninis bendravimas ir komunikacija, uždarumas bei ribotas vaikų autistų elgesys (rekomendacijos – atmintinė „Vaikai, pasižymintys autizmo sindromu“, 1998).

Apibendrinant galima pažymėti, jog net ir esant tokiai didelei autizmo sąvokų įvairovei,

galima išskirti tam tikrus bendruosius vaikų autizmą apibrėžiančius požymius. Visų pirma, pastebėtina, jog daugelyje šaltinių autizmas apibrėžiamas būtent kaip socialinio elgesio bei komunikavimo sutrikimas. Taip pat galima išskirti kitas itin svarbias autizmo charakteristikas – su autizmu siejami sutrikimai pasireiškia jau ankstyvoje vaikystėje (iki trijų metų amžiaus) ir išlieka visą gyvenimą. Todėl darbo autorės nuomone vaikų autizmas turėtų būti apibrėžiamas kaip kompleksinis vaiko raidos sutrikimas, pasireiškiantis socialinio elgesio ir bendravimo (komunikavimo srityse), pasireiškiantis iki trejų metų amžiaus ir išliekantis visą gyvenimą.

Pažymėtina, jog autizmo samprata istoriniu požiūriu ilgą laiką kito. Pastaraisiais dešimtmečiais stebimas didelis susidomėjimas autizmu, ir nors ši sritis pasaulyje aktyviai ir plačiai tiriama, vis dar lieka daug nežinomų, neišaiškintų klausimų. Pagrindinis su autizmo samprata susijęs klausimas, į kurį stengėsi ir iki šiol stengiasi atsakyti mokslininkai yra klausimas dėl pačio autizmo sutrikimo prigimties, jį sukeliančių priežasčių. Tai itin aktualu ir pedagogikos mokslui, kadangi tik nustatčius bei identifikavus autizmą sukeliančius veiksnius būtų galima pasirinkti bei taikyti efektyvius pagalbos būdus.

Ilgą laiką medicinos, psichologijos bei kitų sričių mokslininkai laikėsi nuostatos, kad autizmas turi būti suprantamas ir vertinamas kaip psichologinė vaikų raidos problema. Kalbant apie autistus, dažnai buvo nurodoma, kad jie yra normalūs vaikai, tačiau tarsi pasislėpę po gaubtu, nematoma siena atsiskyrę nuo pasaulio. Pasak S.Lesinskienės (2000, p.8), tai yra psichoanalitikų sugalvota metafora. Todėl gana ilgą laiką dėl autizmo buvo kaltinami vaikų tėvai, esą vaikų autizmas pasireiškia, kadangi tėvai yra šalti ir nejautrūs, mažai bendrauja su vaikais. Tokios nuomonės laikėsi ir vienas iš pirmųjų autizmą aprašiusių mokslininkų - psichiatras Leo Kanner'is - kurio XX amžiaus viduryje atlikti tyrimai, patvirtino, jog daugumos vaikų tėvai buvo protingi ir išsilavinę, devynios iš 11 motinų buvo baigusios aukštąjį mokslą ir rūpinosi savo vaikais (Ambrukaitienė A.J., Ivoškuvienė R., 1997, p.6), tačiau vaikų tėvus apibūdino kaip šaltus, racionalius, abejingus savo vaikų ugdymui.

Tačiau iš esmės tolesnė mokslo raida patvirtino, jog šios psichoanalitikų hipotezės neturėjo pagrindo. Nuo 1980 metų daugelis pasaulio mokslininkų pripažįsta, kad autizmas turi biologinį pagrindą, o vaikas tampa autistu ne dėl tėvų šaltumo ar abejingumo. Pastaruoju metu manoma, kad autizmo priežastis yra smegenėlių - tam tikros galvos smegenų dalies, glaudžiai susijusios su frontoline (kaktos) skiltimi, - pažeidimas (Ambrukaitienė A.J., Ivoškuvienė R., 1997, p.6). Smegenėlių funkcija gali sutrikti dėl organinių, neurologinių, genetinių, biocheminių ar kitokių centrinės nervų sistemos pažeidimų. Tačiau įdomu tai, jog kol kas mokslas dar nėra nustatęs specifinių, tik autizmui būdingų smegenų pažeidimo požymių, kuriuos būtų galima gydyti konkrečių medicininių intervencijų pagalba (Prasauskienė A. ir kt., 2003, p. 168, 174-175). Todėl diagnozavus šį sutrikimą, tolesnis vaiko ugdymas yra švietimo sistemos užduotis.

1.1.2. Vaiko autisto psichologinės bei socialinės ypatybės

Kaip jau buvo nurodyta, vaikų autizmo sutrikimas yra labai kompliktuotas savo apraiškomis, pasekmėmis vaiko raidai bei įtaka vaiko elgesiui ir jo integracijai į visuomenę. Dėl šios priežasties vaikas autistas pasižymi daugeliu savitų jo psichologinę būseną ir socialinių elgesį apibūdinančių ypatybių, kurias būtina žinoti ir įvertinti dirbant su šiuo vaiku pedagoginį darbą. Pavyzdžiui, Amerikos psichiatrų asociacijos diagnozavimo ir statistikos centras pateikia sąrašą autizmo požymių, kurie skirstomi į tris pagrindines grupes: socialinės sąveikos trūkumai, komunikacijos ir vaizduotės sutrikimai, riboti interesai ir aktyvumas (Ambrukaitienė A.J., Ivoškuvienė R., 1997, p.7). Autizmo požymių skirstymas į minėtas grupes nėra absoliutus - tarkim kai kuriose užsienio šalyse riboti vaiko interesai bei aktyvumas nėra išskiriamas kaip specifinis vaikų autizmo požymis (žr. pvz. Airijos autizmo bendrijos parengtą leidinį *Autism – an introduction*, 2004). Tačiau daugeliu atveju būtent nurodytų požymių pagalba iš esmės galima atskleisti pagrindinius vaiko autisto psichologinius bei socialinius ypatumus.

Prie *socialinės sąveikos trūkumų požymių grupės* priskiriami žymūs jausmų ir santykių su kitais asmenimis sutrikimai; nenoras ar nepakankamas siekimas ką nors keisti (atsisakyti blogų įpročių); nesugebėjimas mėgdžioti; sutrikęs gebėjimas bendrauti su bendraamžiais. Atkreiptinas dėmesys, jog keistas vaikų autistų elgesys pasireiškia jau kūdikystėje. Vienas iš pirmųjų autizmo požymių yra vaiko bendravimo stoka (nemėgsta myluotis, glaudytis ir pan.). Kartais tai vadinama „normalių atsakymų trūkumu“. Vaikai blogai miega, sutrinka dienos ir nakties ritmas, blaškosi lovytėje, dažnai prabunda, bijo tamsos, rėkia ar verkia sotūs ir sausi. Tuo tarpu kiti kūdikiai gali būti ramūs, neverkti net norėdami valgyti, nereaguoti į šlapius vystykius, šaltį, žaidimą. Kartais toks kūdikio elgesys tapatinamas su labai gero vaiko elgesiu, kadangi jis ramiai guli ir niekam netrukdo. Dažnai toks kūdikis nerodo jokių emocijų pamatęs krūtį, nesiglaudžia prie jos, neieško spenelio, nesuaktyvėja ir prieš maitinimą pamatęs buteliuką (Lesinskienė S., Vilūnaitė E., Paškevičiūtė B., 2002, p.410).

Vaiko autisto *komunikacijos ir vaizduotės sutrikimus* apibūdina tai, kad jis neturi poreikio bendrauti, pasižymi sutrikusia neverbaline komunikacija, menka vaizduote, sutrikusia kalba, jos forma ir turiniu (dažnai kartoja tai, kas anksčiau pasakyta), nesugebėjimu palaikyti pokalbio. Jei autizmą lydi vidutinis - sunkus protinis atsilikimas, kalbos raida ryškiai vėluoja arba išvis nesivysto. Stebimas blogas sinchroniškumas ir subtilaus sugebėjimo bendrauti trūkumas pokalbio metu, nelanksti kalbos išraiška ir kūrybingumo bei fantazijos stoka. Šiems vaikams būna pažeista balso moduliacija ir kalbą lydinčių gestų, padedančių pabrėžti mintis, stoka. Vietoj kalbėjimo garsiai vaikai autistai kalba šnabždesiu, kalba neatitinka reikmių, nesupranta kitų kalbos, neįvardija objektų, kalba aritmiška. Dėl sulėtėjusio kalbos vystymosi būdinga echolalija

(žodžių, frazių pakartojimas), nebrandi kalbos gramatinė struktūra (Jakutienė V., 2002, p.161). Skiriama tiesioginė ir netiesioginė (pavėluota) echolalija. Tiesioginė esti tuomet, kai vaikas autistas kartoja žodį ar sakinį iš karto po kito asmens pasakymo, o pavėluota - kai žodis ar sakinytis pasakomas po kurio laiko. Ypatinga ir autistų vaikų rišlioji monologinė kalba. Vaikai gali pakartoti paskui suaugusius sakinius, eilėraščius, pasakojimų pastraipas, tačiau dėl bendravimo stokos ir nepatyrimo patys nepasakoja. Yra manoma, kad autistai vaikai nesugeba asmeniškai komunikuoti ir identifikuoti save su savo vardu, todėl jie nevartoja įvardžio „aš“ (vietoj to save vadina „tu“).

Riboti vaiko autisto interesai ir aktyvumas pasireiškia per stereotipiškus kūno judesius, išsiblaškymą ir pasimetimą, liūdesį ir kankinimąsi pasikeitus aplinkai, primygtinį tos pačios aplinkos reikalavimą, neišmintingus ir ribotus interesus. Prie šių požymių ir elgesio ypatumų taip pat priskirtinas: priešinimasis ugdymui, instrukcijų nesuvokimas; realių pavojų nebijojimas; juokimasis ir kikenimas ne vietoje (Ambrukaitienė A.J., Ivoškuvienė R., 1997, p. 7-8). Vaikams autistams būdingi judesių sutrikimai: stereotipiniai, nuolat besikartojantys judesiai, pvz. lingavimas, plasnojimas rankomis, šokinėjimas ant pirštų galų, įvairūs judesiai plaštakomis ir pirštais. Autistai smarkiai nuo kitų vaikų skiriasi savo polinkiu laikytis jiems įprastų rutinų, ritualų ir naujos patirties vengimu.

Jau buvo minėta, kad iš esmės autizmas negali būti traktuojamas ir apibrėžiamas kaip vieningus ar bent panašius medicininius požymius turintis sutrikimas, kadangi esama įvairių jo formų, kurias būtina skirti bei įvertinti dirbant su vaikais, kuriems diagnozuotas autizmas. Autizmas, kaip vaiko raidos sutrikimas ir liga medicininiu požiūriu, gali būti skirtingai stipriai išreikšta, atitinkamai skiriasi ir vaikų autistų psichologinės bei socialinio elgesio ypatybės. Ekstremalios stadijos ligonis visai nekontaktuoja su jį supančiu pasauliu, nešneka ir yra visiškai pasinėręs savyje. Švelnesnės formos liga (Aspergerio sindromas) pasireiškia, pavyzdžiui, tuo, kad žmogus nemeluoja ir neapgaudinėja, nesupranta juokų ir nepajėgia suprasti kito žmogaus dvasinio pasaulio (Howlin R., 2004). Taip pat ir autisto intelektualumo lygis gali būti gana nevienodas, nes tų žmonių yra nuo nemokytino iki normalios, išimtiniais atvejais ir aukštesnės nei vidutinės, inteligencijos. Autistai vaikai kartais turi stulbinančių gabumų matematikai, muzikai arba technikai Vilniaus universiteto Socialinės pediatrijos ir vaikų psichiatrijos klinikos psichiatrės Sigitos Lesinskienės teigimu: „labai sunku nubrėžti ribą tarp švelnaus autizmo pasireiškimo ir kūrybiškos asmenybės originalumo“ (2001, p.75).

Vaikų, pasižyminčių autizmo sindromu, psichologinės ypatybės bei socialinis elgesys yra panašus į kitų grupių sutrikusio vystymosi vaikus (protiškai atsilikusius, sutrikusios klausos ir pan.). Nustatyta, jog daugeliui vaikų autistų yra sutrikusi klausa (Jakutienė V., 2002, p.161). Pavyzdžiui, maži vaikai gali negirdėti stipraus garso, o tėvams tokiu atveju susidaro įspūdis, jog

jų vaikai yra kurti. Tačiau mokslininkai, atidžiai stebėję tokius vaikus, nustatė, kad vaikai išgirsta silpnus šlamesius, kurie juos gąsdina, o kartais domina. Autistai nuo protišcai atsilikusių vaikų dažniausiai skiriasi tuo, kad autistų įgūdžiai ar net gabumai dažniausiai yra nepastovūs (esti autistų su aukštu intelekto koeficientu), tuo tarpu protišcai atsilikusių vaikų - dažniausiai vienodi. Vidutiniškai ir žymiai sutrikusio intelekto vaikai dažnai turi ir fizinių negalių, o autistai jų beveik neturi, tik dėl nepilnavertės motorikos dažnai būna hiperaktyvūs. Ilgą laiką autizmu pasižymintys asmenys buvo maišomi su šizofrenijos ligoniais, kadangi jie labai panašūs savo simptomatika, psichologinėmis problemomis. Tiek vaikai autistai, tiek dažnai ir šizofrenijos ligoniai, užsidaro savyje, gyvena savame pasaulyje, atitrūksta nuo tikrovės. Skirtumas tik tas, kad paprastai šizofrenijos ligoniai supranta ryšius tarp daiktų, suvokia daikto visumą, sugeba paaiškinti priežastinius ir pasekminius ryšius. Jie supranta kalbą ir tai, kas pasakojama, tik gali kitaip interpretuoti.

1.1.3. Vaikų autistų ugdymosi bei adaptacijos visuomenėje sunkumai, jų priežastys

Pažymėtina, jog daugeliu atveju, jeigu nėra gretutinių vystymosi ydų, sukeltų įvairių organinių, biologinių ar genetinių etiologinių faktorių, vaikai autistai savo išorine išvaizda nesiskiria nuo kitų vaikų, tačiau dėl ryškių elgesio ir bendravimo ypatumų šie vaikai labai išsiskiria iš savo bendraamžių ir patiria daug adaptacijos visuomenėje sunkumų.

Kai nėra socialinės sąveikos ar socialinės adaptacijos, vaikas, pasižymintis autizmo sindromu, pasitraukia iš aplinkos į savo uždara pasaulį. Pirmiausiai sutrinka santykiai tarp vaiko ir jo šeimos. Jis vengia bet kokios veiklos su kitais asmenimis (Ambrukaitienė A.J., Ivoškuvienė R., 1997, p. 10-11). Literatūroje nurodoma, kad socialinės sąveikos ir socialinės adaptacijos problemų atsiranda dėl to, jog vaikas nemoka ir negali prognozuoti kito žmogaus veiksmų, nesuvokia ką kitas žmogus nori daryti ir ką daro, dažniausiai nesupranta ir savo būsenos, todėl nesugeba vartoti žodžių, kurie gali nusakyti ne tik savo, bet ir kito žmogaus būseną. Pavyzdžiui, autizmo sindromu pasižymintis vaikas, kuriam ketveri metai, negali suprasti ką galvoja kitas žmogus, neturi savo nuomonės, nesugeba išreikšti savo jausmų, kai tuo tarpu sveikas tokio pat amžiaus vaikas, tai daro visiškai lengvai. Taipogi vaikai autistai nemoka mėgdžioti aplinkinių veiksmų, stokoja imitacijos, todėl nesusiformuoja būtini gyvenimo įgūdžiai.

Dažnai dėl socialinės adaptacijos problemų vaikas autistas tampa agresyviu, neretai jo agresija tampa nukreipta ne tik prieš jį supančią aplinką, bet ir prieš jį patį (autoagresija). Agresyvumą paprastai lemia: komunikacijos sutrikimai; nenoras keisti aplinką; nutraukiami stereotipiški veiksmai ar judesiai, t.y. kai neleidžiama daryti to, ką vaikas nuolat atlikinėja; vaikui keliami nerealūs reikalavimai; per aktyvi ar per menka stimuliacija; nerimas;

nepatenkinami poreikiai (jam neaišku kaip kitas žmogus negali suprasti, ko jis nori). Kartais agresyviu elgesiu paprasčiausiai siekiama kontakto. Dėl tokio jų elgesio kyla įvairios socialinės problemos kaip - meilės, prisirišimo stoka, draugų neturėjimas, atsiskyrimas nuo aplinkinių, jų ignoravimas, vengimas atsakinėti į klausymus, nors ir vaikas autistas juos supranta.

Daugelį sunkumų susijusių su socialine adaptacija vaikams autistams sukelia sutrikusi kalbos bendravimo funkcija: vaikas retai savo iniciatyva kreipiasi į aplinkinius, nežiūri pašnekovui į akis, nesiekia ar net priešinasi kontaktams su kitais žmonėmis, vengia akių kontakto arba tiesaus žvilgsnio su suaugusiais. Vaikai autistai apskritai nelinkę reaguoti žodžiu, dažniausiai reaguoja kūnu. Jiems sunku perteikti aplinkiniams savo norus ir poreikius, dažnai neturi supratimo, kaip tinkamai panaudoti kalbą bendravime. Be to autistai dažnai būna be iniciatyvos, jiems reikia aplinkinių pagalbos, reikalavimų ar skatinimų. Autistų vaikų veikloje, ir ypač žaidimuose, trūksta socialinių ir kūrybinių aspektų, būdingų kitiems to amžiaus ir protinių sugebėjimų vaikams, šie vaikai nesidomi bendrais žaidimais (Lesinskienė S., 2000, p. 14-15).

Reikia paminėti, jog vaikų autistų komunikacijos sutrikimo laipsnis yra nevienodas. Lengvesniais sutrikimų atvejais vaikams įmanomas efektyvus kontaktas. Įprastoje aplinkoje su kai kuriais asmenimis jie bendrauja, tačiau tie patys vaikai svetimoje aplinkoje visiškai užsisiklėndžia. Bandymas įtraukti į bendravimą sukelia nerimą, įtampą, vaikai pradeda blaškytis, o kartais aplinkinius visiškai ignoruoja - rėkia ar ieško kitų savisaugos būdų. Kai kurie vaikai gali kalbėti ar bent jau bandyti kalbėti, tačiau bėda tame, kad jie nejaučia sąryšio tarp kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos. Jie nesuvokia, kad kalba gali naudotis kaip bendravimo priemonė norams ar pageidavimams išreikšti (Ambrukaitienė A.J., Ivoškuvienė R., 1997, p. 14-15).

Didelių socialinių problemų vaikams autistams sukelia tai, jog šiems vaikams suvokimas yra glaudžiai susijęs su pojūčiais. Autizmo sindromu pasižymimiems vaikams sunku susieti daiktą su jo visuma, taipogi suvokti ir rasti ryšį tarp tų pačių daiktų. Pavyzdžiui, vaikas išmoksta parodyti mažą šunį, o kai paprašoma parodyti didelį ar bent truputį kitokį, vaikas nebesuvokia, ką reikia rodyti. Todėl dažnai autistai neatpažįsta netgi tų pačių žmonių, kurie esti kitoje aplinkoje, pavyzdžiui, gali neatpažinti gydytojo, pamatęs jį parduotuvėje ir pan.

Asmenims, pasižymintiems autizmo sindromu, būdinga ir tai, kad jie suvokia ir supranta tai, kas konkrečiu. Abstrakčių sąvokų, perkeltinės ar paslėptos minties jie nesuvokia. Pavyzdžiui, mama pasako sūnui „neskaičiuok varnų“, o sūnus nesupratęs perkeltinės prasmės, gali paklausti „kur tos varnos yra“. Todėl visuomenei, aplinkiniams atrodo, kad vaikas taip elgiasi tyčia, todėl juos bara, baudžia, o „nusikaltęs“ niekaip negali suprasti, už ką jis yra baudžiamas ir pradeda nepasitikėti savimi, o tai kliudo jiems tapti pilnaverčiais visuomenės nariais. Reikia paminėti ir tai, kad autistai vaikai niekada nemeluoja, nes jie to nemoka, jie visuomet sako tiesą. Dažnai autistai nesupranta ir pokštų, todėl savo naivumu gali stebinti aplinkinius. Dėl to vaikams

autistams socialinių santykių srityje kyla kuriozinių situacijų.

Didelių adaptacijos visuomenėje ir ugdymosi problemų sukelia ir tai, kad vaikai autistai nesugeba sušvelninti posakio, draugui ar kitam artimam asmeniui gali pasakyti nemalonių, žodžių, pavyzdžiui „tu smirdi“, „tu šlykštus“ ir pan.. Vaikai beveik nereaguoja į kritiką, galbūt jos nesuvokia. Gausūs aiškinimai čia nedaro jokio pozityvaus poveikio.

Taigi pastebime, jog didžioji dalis vaikų autistų sunkumų visuomenėje yra susiję su šių vaikų patiriamomis socialinės sąveikos ar socialinės adaptacijos problemomis. Ši aplinkybė iš esmės ir pabrėžia būtinybę teikti tokiems vaikams specialią socialinę pagalbą - silpninti jų prisitaikymo aplinkoje problemas, informuoti aplinkinius apie tokių vaikų ypatumus ir jų poreikius, koreguoti aplinkinių bendravimą su tokiu vaiku. Todėl itin svarbus vaidmuo teikiant tokią pagalbą tenka įvairiems švietimo ir ugdymo įstaigų, kuriose vaikas yra auklėjamas bei ugdomas, specialistams – specialiesiems pedagogams, auklėtojams, taip pat ir socialiniams pedagogams. Jų pagrindinis veiklos tikslas ir yra padėti įgyvendinti tokių vaikų teisę į mokslą, užtikrinti veiksmingą ugdymąsi ir mokymąsi, ankstyvąją prevenciją, socialinių įgūdžių ugdymą, vaikui reikalingų socialinių paslaugų teikimą, sudarant prielaidas sėkmingai augančio žmogaus socializacijai ir pilietinei brandai (Jurelevičienė R., 2006, p. 16). Visur nurodykite inicialus

1.2.PAGALBOS VAIKAMS AUTISTAMS ORGANIZAVIMAS UGDYMO ĮSTAIGOSE

1.2.1. Vaikų autistų ugdymą organizuojančios įstaigos bei jų sistema

Visame pasaulyje asmenys su proto negalia, ypač vaikai, patiria didelę stigmatizaciją ir išankstinį nusistatymą prieš juos, bei susiduria su didelėmis kliūtimis įgyvendindami savo pagrindines žmogaus teises. Dėl šios priežasties Vaiko teisių konvencijos 23 straipsnio 1 dalis (Valstybės Žinios, 1995, Nr.: 60-1501) numato, jog fiziškai ir psichiškai neįgalus vaikas turi teisę gyventi visavertį ir prideramą gyvenimą, kuris garantuotų jo orumą, ugdytų pasitikėjimą savimi ir leistų aktyviai dalyvauti visuomenės veikloje. Taigi užtikrinti neįgalių vaikų, kaip vienos iš labiausiai izoliuotų, socialinę atskirtį patiriančių visuomenės grupių gyvenimo kokybę, suteikti jiems deramą socialinę pagalbą yra vienas iš globališkiausių vaikų teisių gynimo uždavinių. Vaiko teisių konvencijos 23 straipsnio 1 dalis, įtvirtindama neįgalaus vaiko teisę į visavertį ir prideramą gyvenimą, kartu suponuoja ir pasaulio valstybių, šios Konvencijos dalyvių, pareigą imtis tam tikrų veiksmų, užtikrinančių efektyvų šios teisės įgyvendinimą, tai yra organizuoti ir suteikti jiems ne tik reikiamą medicininę pagalbą, bet ir jų poreikius bei interesus atitinkantį ugdymą. Tokių vaikų ugdymas negali būti laikomas vien tik šių vaikų tėvų, šeimų, kuriose jie auga problema, bet atitinkamą pagalbą ugdymo procese turi teikti valstybės institucijos. Tuo tikslu įvairiose pasaulio valstybėse veikia įvairios institucinės pagalbos proto negalios vaikams (tame tarpe ir vaikams autistams), šių vaikų ugdymo užtikrinimo sistemos.

Aptariant pasaulinę praktiką, pažymėtina, kad galimi keli šių institucijų veiklos organizavimo modeliai. Vienas iš pirmųjų valstybės mastu pradėtų taikyti proto negalę turinčių vaikų ugdymo ir globos modelių yra dar XIX a. pradžioje pradėtas taikyti medicininis modelis (Steman C., 1999, p. 6-7). Jo esmę sudaro tai, kad proto negalę turintys vaikai buvo patalpinami į dideles globos įstaigas, panašias į medicinos centrus, kurioms buvo būdinga griežta hierarchinė struktūra, o įstaigose gyvenantys vaikai buvo laikomi pacientais, kuriuos reikia gydyti, o darbu su jais buvo siekiama pritaikyti pacientus prie bendrų normų, panaikinant jų išskirtinį elgesį. Tokiose įstaigose vaikai buvo tiek ugdomi bei mokomi, tiek ir globojami. Tačiau tokios įstaigos funkcionavo kaip atskiras nuo visuomenės pasaulis, kuriame nėra vietos asmeniniam gyvenimui ar individualumui. Laikyta, jog proto negalios vaikai vystosi kitaip, kitokia tvarka ir pagal kitokias schemas, o jų negalios priežastis yra juose pačiuose ir yra nepagydoma. Vaiko švietimo srityje ši nuostata iš esmės užtikrino prastą vaiko ugdymo kokybę, kadangi daugiausiai dėmesio buvo skiriama invalidumui, o ne charakteriui ir sugebėjimams lavinti, tikintis, jog vaikas specialioje įstaigoje praleis ilgus metus ar net visą gyvenimą (Kvieskienė G. ir kt., 2004, p. 30). Šio modelio įgyvendinimo praktika bei jį pagrindžiančios mokslininkų (E.Goffman, Guggenbuhl

ir kt.) teorijos buvo pakankamai kritikuojamos, tačiau vis tik daugybė politikų ir mokslininkų jas laikė labai vertingomis.

Kita vertus tarybiniu laikotarpiu iki 1990 m. ši ugdymo sistema buvo plačiai taikoma ir Lietuvoje. Tarybinėje sistemoje vaikai, turintys vidutinę ir žymią protinę negalią praktiškai buvo laikyti nemokytiniais ir taip atsidūrė už švietimo sistemos ribų (Giedrienė R., Monkevičienė O., 1993, p. 5; 55). Ištikus dešimtmečius formuotas požiūris į šiuos vaikus vertė tėvus rinktis vieną iš dviejų blogybių: arba auginti vaiką namuose, negaunant jokių tarnybų pagalbos, arba atiduoti vaiką į psichoneurologinį internatą. Kita vertus, nors nežymią protinę negalią turintys vaikai buvo ugdomi taip vadinamose pagalbinėse mokyklose, kurios oficialiai sudarė švietimo įstaigų sistemos dalį. Tarybiniu laikotarpiu Lietuvoje tokių mokyklų buvo apie 44, o vaikų daugiau kaip 10000 (Prasauskienė A. ir kt., 2003, p. 324). Nors oficialiai tokiose mokyklose vyko protiškai atsilikusių vaikų ugdymas, tačiau realiai jos vykdė globos įstaigų funkcijas. Atkūrus nepriklausomybę, Lietuvos Respublika taip pat paveldėjo centralizuotą internatinio pobūdžio gydymo, ugdymo ir globos įstaigų tinklą, kuriam priklausančiose įstaigose (kūdikių namai, vaikų globos namai, specialios internatinės mokyklos, psichoneurologiniai internatai) dar 1995 m. mokėsi virš 15000 asmenų (Valstybinė sutrikusio vystymosi vaikų sveikatos programa, Valstybės žinios, 1996, Nr.: 46-1122).

XX a. viduryje medicininis modelis prarado savo reikšmę ir jį pakeitė raidos modelis. Raidos modelio požiūriu, proto negalios vaikai turi tokias pat galimybes vystytis. Jų raida lėtesnė, bet eiga tokia pati. Taigi šio modelio pagrindas – principinė nuostata, kad neįgalieji taip pat turi teisę gyventi normalioje visuomenėje, kaip ir neturintys negalios žmonės. Tačiau pagal raidos modelį, optimaliai neįgaliųjų galimybių raidai reikalingos specializuotos įstaigos (specialiosios mokyklos, dienos užimtumo centrai ir pan.). Nors jos buvo kuriamos bei statomos įprastoje socialinėje aplinkoje, bet tai vis tiek buvo specialaus pobūdžio įstaigos, aiškiai išsiskiriančios iš aplinkos ir bendros vaikų švietimo bei ugdymo sistemos (Steman C., 1999, p. 7-8).

Galiausiai šiuo metu Vakarų Europoje intensyvėja naujo požiūrio į neįgaliųjų globą sklaida – paramos modelis, - kurio pagrindą sudaro nuostata, jog vaikai su negalia yra normalūs visuomenės nariai, todėl turi tokias pat teises būti ugdomi, dirbti mėgiamą darbą, pasirinkti kur, kaip ir su kuo gyventi. Šio modelio pagalba stengiamasi abi visuomenės grupes (neįgaliuosius ir sveikuosius) išmokyti gyventi kartu per individualų bendravimą. Įgyvendinant tokį modelį, susiduriama su didesnėmis finansinėmis ir organizacinėmis kliūtimis, tačiau suradus pusiausvyrą tarp per didelės ir nepakankamos globos, galima teikti proto negalios vaikui daug efektyvesnę ir individualesnę pagalbą (Steman C., 1999, p. 9-10). Remiantis paramos modelio nuostatomis, proto negalę turinčių bei sveikų vaikų ugdymas organizuojamas bei reglamentuojamas vieningai.

Nagrinėjant nurodytą institucinės pagalbos modelių praktinį taikymą Lietuvoje, pažymėtina, kad galiojantys Lietuvos įstatymai: Konstitucijos 41 straipsnis (Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014), Švietimo įstatymo 25 straipsnis (Valstybės žinios, 2003, Nr. 63-2853) įtvirtina visų be išimties vaikų teisę į išsilavinimą. Tačiau dėl autizmui būdingų elgesio ir bendravimo sutrikimų autistų vaikų socialinė adaptacija, jų ugdymas ir švietimas yra sunki, iki šiol neišspręsta ir labai aktuali problema. Mokslinėje literatūroje pabrėžiama, jog Lietuvoje kol kas nėra sukurta tarnybų sistema, užtikrinanti autistų vaikų specializuotą, kompleksinį ir sistemingą gydymą bei ugdymą (Lesinskienė S., 2000, p. 4). Daugumos autizmui būdingų sutrikimų negalima išgydyti ar pakeisti vykstant ugdymo procesui, tačiau, atsižvelgiant į vaikų autistų pojūčių, suvokimo, mąstymo, jausmų individualius ypatumus, teikiant jiems pagalbą ugdymo įstaigose galima rasti konstruktyvius nuolat kylančių bendravimo ir elgesio sunkumų sprendimo būdus, padėti vaikui tapti kiek įmanoma savarankiškesniu, tinkamai ir kūrybingai pritaikyti turimus sugebėjimus, suteikti kasdieniniam gyvenimui džiaugsmo ir prasmės.

Šiuo metu Lietuvoje vaikų autistų ir kitų proto negalią, sutrikusį intelektą turinčių vaikų ugdymo srityje vyksta intensyvios reformos. Išanalizavus užsienio šalių patirtį ir atsižvelgiant į Lietuvos šalies istorinę, kultūrinę, socialinę, ekonominę situaciją, siekiama sukurti bendruomenės lygio (maksimaliai priartintą prie vaiko šeimos ir gyvenamosios aplinkos) tarnybų tinklą įvairiapusių raidos sutrikimus turintiems vaikams, atsisakyti iš tarybinių laikų paveldėtos centralizuotos vaikų su psichikos sutrikimais globos bei ugdymo įstaigų sistemos, kuri yra neefektyvi ir ekonomiškai nuostolinga, stengtis integruoti šiuos vaikus į bendrą valstybės švietimo ir ugdymo sistemą, kad jie galėtų mokytis ir ugdytis kartu su sveikais vaikais (Specialiojo ugdymo paslaugų teikimo programa, Valstybės žinios, 2004, Nr.: 170-6263)

Galima konstatuoti, jog Lietuvoje šioje srityje pastaruoju metu įvyko daug pokyčių. 2003 m. buvo priimtas Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas, kurio 34 straipsnis įtvirtino nuostatą, garantuojančią moksleiviams, turintiems specialiųjų poreikių, teisę mokytis ikimokyklinio ugdymo ir bendrojo lavinimo mokykloje visiškos, dalinės integracijos forma arba specialiojo ugdymo programą vykdančioje mokykloje, kuo arčiau jų tėvų (globėjų) gyvenamosios vietos. Pažymėtina, jog Įstatymo 2 straipsnio 25 dalis specialiųjų poreikių moksleivį apibrėžia kaip mokinį, kurio galimybės mokytis ir dalyvauti visuomenės gyvenime yra ribotos dėl įgimtų ar įgytų sutrikimų, todėl šiai grupei priskiriami ir vaikai autistai. Taigi švietimo įstatymas įtvirtino integruoto specialiųjų poreikių vaikų ugdymo prioritetą, tai yra numatė galimybę taikyti jau aprašytą paramos modelį teikiant institucinę pagalbą vaikams autistams.

Kita vertus, šiuo metu Lietuvoje praktiškai nėra įgyvendintas visiškai integruotas tokių vaikų ugdymas, kadangi nėra priimta vieno visą švietimo sistemą reglamentuojančio teisės akto,

o specialiųjų poreikių vaikų ir jaunuolių švietimą ir ugdymą taip pat reguliuoja ir atskiras teisės šaltinis - Specialiojo ugdymo įstatymas (Valstybės žinios, 1998, Nr. 115-3228). Šiame įstatyme taip pat įtvirtinta specifinė specialiojo ugdymo sistemos struktūra bei administravimo tvarka (specialiojo ugdymo įstaigų – specialiųjų ikimokyklinio ugdymo įstaigų, specialiųjų mokyklų, kuriose mokosi bei yra ugdomi specialiųjų poreikių moksleiviai, - tinklas). Dalis iš specialiųjų mokyklų (apie trečdalį iš 66 mokyklų) iki šiol buvo internatinio pobūdžio, tai yra vykdė ne tik vaikų ugdymą, bet ir globą (vadovaujantis Švietimo ir mokslo ministro 2005 m. birželio 27 d. įsakymas Nr. ISAK-1217 (Valstybės žinios, 2005, Nr. 81-2982), šios funkcijos planuojama atsisakyti iki 2007 m. rugpjūčio 31 d.). Dėl šios priežasties galima teigti, jog Lietuvoje organizuojant institucinę pagalbą remiamasi ir raidos modelio, bei atskirais atvejais net medicininio modelio nuostatomis. Atkreiptinas dėmesys, jog Lietuvoje atliktų tyrimų rezultatai patvirtino šių modelių neefektyvumą – nustatyta, kad šeimose su tėvais gyvenančių lengvo – vidutinio laipsnio autistų vaikų socialiniai įgūdžiai ir savarankiškumas buvo geresni, nei internatuose gyvenančių vaikų (Lesinskienė S., 2000, p. 40).

Vadovaujantis Švietimo įstatymo ir Specialiojo ugdymo įstatymų nuostatomis, ugdymo formų pasirinkimo galimybės proto negalios vaikams (tame tarpe ir vaikams autistams) yra tokios: integracija – visiška, kai vaikas lanko bendrojo lavinimo mokyklos bendrąją klasę, ar dalinė, kai mokykloje veikia specialiosios klasės arba ugdymas specialiojo ugdymo įstaigoje, kuris gali būti derinamas su daline integracija. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2000 m. vasario 22 d. įsakymu Nr. 158 patvirtintos Specialiųjų poreikių asmenų priėmimo į specialiąsias ugdymo įstaigas tvarkos 13.4 punktas (Valstybės žinios, 2000, Nr.: 17-421) numato, jog vaikai ir jaunuoliai, kuriems nustatytas autizmo sutrikimas gali ugdytis specialiojoje ugdymo įstaigoje (specialiojoje grupėje, klasėje) sutrikusios kalbos ir komunikacijos asmenims. Tačiau kiekvienu konkrečiu atveju specialiuosius ugdymosi poreikius ugdymo tikslu nustato švietimo įstaigos specialiojo ugdymo komisijos bei savivaldybių pedagoginių psichologinių tarnybų specialistai (Specialiojo ugdymo įstatymo 7 straipsnis). Šios vertinančios institucijos rekomenduoja tinkamiausią sutrikusio intelekto vaikui ugdymo formą bei programą, tad gali rekomenduoti ir visišką vaiko autisto integraciją – kai vaikas lanko bendrojo lavinimo mokyklos bendrąją klasę ar ugdymą specialiojo ugdymo įstaigoje, derinti su daline integracija. Šiuo atveju užsiėmimų tvarkaraštis gali būti adaptuojamas vaiko poreikiams ar sudaromas individualus. Vertinančios institucijos taip pat rekomenduoja vaikui specialiąją ar kitą pagalbą, kurios jam gali prireikti. Pažymėtina, jog vadovaujantis Specialiojo ugdymo įstatymo 8 straipsniu, specialusis ugdymas gali būti paskirtas tik vaiko tėvams (globėjams) sutikus. Tačiau tenka pripažinti, jog neretai ugdymo formos pasirinkimas labai priklauso nuo vaiko tėvų/globėjų nuomonės ar vietos savivaldybės sprendimo. Atokesnėse gyvenvietėse galimybės pasirinkti sutrikusio intelekto

vaikui tinkančią ugdymo formą gali būti labai ribotos, kartais lieka vienintelis pasirinkimas – specialioji internatinė mokykla.

Nors detalūs statistiniai duomenys apie vaikams autistams taikomas ugdymo formas nėra susisteminti bei skelbiami, tačiau bendrąsias tendencijas šioje srityje atspindi duomenys apie visų vaikų su proto negalia ugdymo formas. Literatūroje nurodoma, jog pastaraisiais metais Lietuvoje yra daug daugiau intelekto vaikų ir jaunuolių su proto negalia, visiškai integruotų į švietimo sistemą: 1995 – 1996 mokslo metais – 1085 moksleiviai, 2002-2003 mokslo metais – 7095 moksleiviai (Juodkaitė D., Gečaitė K., 2005, p. 68). Be to, remiantis nurodytu šaltiniu, apie 00 žmonių su proto negalia, 2002 – 2003 mokslo metais lankė bendrojo lavinimo mokyklas, kur buvo ugdomi dalinės integracijos forma. Taip pat nurodoma, jog vis gausėjant visiškai integruotų proto negalios moksleivių, mažėjo specialiųjų mokyklų ugdytinių: nuo 5845 moksleivių 1994 m. iki 3488 moksleivių 2004 m. Tačiau nors pastebima gerėjanti padėtis proto negalios vaikų, taip pat ir vaikų autistų integracijos į visuomenę, bendrą švietimo ir ugdymo sistemą srityje, sprendžiant autizmo sutrikimą turinčių vaikų ugdymo problemas iki šiol mūsų šalyje yra dar daug spręstinių ir keistinių dalykų. Nemažai kyla įvairių daug organizacinių sunkumų, nes teikiant pagalbą vaikams autistams persidengia sveikatos apsaugos, švietimo ir socialinės apsaugos žinybų funkcijos.

Visų pirma, pažymėtina, kad kaip rodo atliktų mokslinių tyrimų duomenys, Lietuvoje autizmo sutrikimas, tiek sunkaus, tiek ir lengvo išreikštumo laipsnio, vaikams yra nepakankamai išaiškinamas ir diagnozuojamas. Pavyzdžiui, 2000 m. ištyrus Vilniaus miesto specialiosiose vaikų ugdymo įstaigose ir klasėse, integruotose į bendrojo lavinimo mokyklas, 7 – 16 metų amžiaus vaikus (gimusius 1983 m. sausio 1 d. – 1992 m. gruodžio 31 d.), rasti 97 vaikai (amžiaus vidurkis 11,6 metų), kuriems buvo nustatyta vaikystės autizmo diagnozė (F84.0). Tik 14 (14,4 proc.) šios grupės vaikų jau buvo diagnozuotas vaikystės autizmas, o didžiajai daliai vaikų šio tyrimo metu vaikystės autizmo diagnozė buvo nustatyta pirmą kartą (Lesinskienė S., 2000, p. 4). Netiksliai diagnozuotais atvejais šiems vaikams nesuteikiama adekvati medicininė bei socialinė pagalba, deramai neorganizuojamas jų ugdymas. Pažymėtina, jog šiuo metu Lietuvoje nėra institucijos, kuri rinktų, sistemintų bei apibendrintų duomenys apie vaikus autistus, rengtų bendras jų ugdymo programas ir planus, atsižvelgiant į vaikų skaičių bei jų pasiskirstymą pagal atskirus regionus.

Antra, nors Švietimo įstatymas, Vyriausybės patvirtinta Specialiojo ugdymo paslaugų teikimo programa prioritetą teikia vaiko su negalia ugdymui bendruomenėje, šeimoje, kartu su kitais bendraamžiais, tačiau realiai nėra sukurta bei įteisinta būdų kaip galima spręsti šių vaikų papildomo užimtumo bei priežiūros problemas (vaikų dienos centrai, neformalusis ugdymas, savivaldybių socialinių darbuotojų paslaugos). Kaip patvirtina tyrimų duomenys, net 76 proc.

vaikų autistų reikėjo nuolatinės priežiūros ir pagalbos, todėl labai svarbu ieškoti būdų padėti tėvams šiuos vaikus auginti namuose.

Apibendrinant galima pažymėti, jog Lietuvoje po nepriklausomybės atkūrimo 1990 m., kaip pagrindinis pasiekimas vaikų su proto negalia ugdymo institucijų sistemos tobulinimo srityje vertintina tai, kad vis daugiau vaikų ir jaunuolių, vaikų su proto negalia, tame tarpe ir vaikų autistų, yra visiškai ar iš dalies integruojami į bendrą švietimo sistemą (mokosi kartu su bendraamžiais tose pačiose klasėse (grupėse) arba bent tose pačiose įstaigose). Tačiau, kaip jau buvo minėta, išlieka ir nemažai spęstinių problemų, kurios menkina vaikams autistams teikiamos socialinės pedagoginės pagalbos efektyvumą bei jos galimybes – iki šiol nėra bendros vaikų autistų apskaitos ir neapskaičiuota kiek tokių vaikų mokosi bei yra ugdomi įvairiose švietimo įstaigose, teikiant pagalbą vaikams autistams dubliuojasi įvairių institucijų funkcijos ir nėra paskirta vienos institucijos, kuri rengtų bendras jų ugdymo programas bei planus.

1.2.2. Vaikas autistas ugdymo įstaigos bendruomenės gyvenime

Nagrinėjant vaikų autistų integracijos į visuomenę problemas svarbu ne tik įvertinti pačią ugdymo įstaigą, kurios teikia paslaugas vaikams autistams, sistemą, jos funkcionavimo ypatumus bei įstaigų tarpusavio ryšius, bet ir išanalizuoti ugdymo įstaigų vidaus darbo tvarką, vaiko autisto ugdymo proceso ypatumus, vaikų autistų, kaip atskiros specialiųjų poreikių vaikų grupės, padėtį ugdymo įstaigos bendruomenės gyvenime. Ugdymo pagrindą konkrečioje įstaigoje sudaro aktyvi, planinga vaikų pažintinė veikla, vadovaujant pedagogui. Specialiai organizuotas ugdymo procesas yra pagrindinis veiksnys, lemiantis vaikų autistų tobulėjimo perspektyvą. Ugdymo įstaigose vyksta specialiųjų poreikių vaikų specifinių ypatumų įveikimas, korekcija ir kompensacija, o vaikų ugdymo procesas atlieka lavinimo, auklėjimo bei asmenybės formavimo funkcijas (Prasauskienė A. ir kt., 2003, p. 317). Šiems vaikams suteikiamos būtinos žinios, formuojami bendrieji, specialieji bei specifiniai mokėjimai ir įgūdžiai, gebėjimas jų siekti. Perteikiamos žinios vaikams turi būtų suprantamos, atitinkančios jų amžių, galias bei poreikius.

Nagrinėjant vaikų autistų ugdymo specifines problemas, literatūroje pabrėžiama, jog autistams reikalingas struktūruotas, specialiai organizuotas mokymas su elgesio terapijos metodais (Lesinskienė S., 2000, p. 37). Pagrindiniai struktūruoto autistų mokymo ypatumai yra vaikui suprantamai ir vizualiai aiškiai pateikta jį supančios aplinkos ir numatomos veiklos struktūra, dažniausiai įvairūs dienotvarkės ar užduočių lapai. Svarbu atliekamos veiklos, dienotvarkės ritmiškumas, pastovumas, kalbos terapija, individualiai parinktos sensorinės integracijos gerinimo metodikos, muzikos terapija su gydomuoju ritmu, fiziniai pratimai, motorikos lavinimas. Kai vaikas nevykdo nurodymų ar paliepiimų, gerinant komunikavimą,

užmezgant artimesnį kontaktą, tikslinga pamėgdžioti jo atliekamus judesius, tariamus garsus, sudainuoti paliepiamus.

Apibendrinant daugelio užsienio ir Lietuvos specialistų nuomones, galima pažymėti, jog pagrindinės vaikų autistų ugdymo strategijos, kurias turėtų taikyti ugdymo įstaigose dirbantys specialistai, turėtų būti grindžiamos tuo, jog duodami vaikui nurodymai turi būti aiškūs ir trumpi, prieš pateikiant instrukciją, siekti užmegzti su vaiku kontaktą. Taip negalima vaikui duoti užduočių, kurios yra per lengvos, nes tai skatina nuobodulį ir mažina motyvaciją (reikia stengtis pateikti tokią užduotį, kad vaikas ją įveiktų ir pajustų sėkmę). Specialistas, dirbantis su vaiku autistu, privalo tvirtai laikytis numatytų elgesio taisyklių, skatinti vaiką už bet kokios užduoties atlikimą (gali būti apdovanojamas jo mėgstamu gardumynu žaislu ar pan.). Jei vaikui neskiriamas dėmesys, su juo nedirbama – jis grįžta prie įkyraus pasikartojančio elgesio (pavyzdžiui, eina ratu, suka įvairius daiktus) arba būna vienišas. Idealiausias individualaus darbo santykis 1:1, t.y. vienas vaikas ir vienas specialistas. Atskirais atvejais galima pasiekti ir bendros vaikų veiklos (Ivoškuvienė R., Balčiūnaitė J., 2002, p. 77-78).

Tuo tarpu nurodyti ryškūs autizmo sąlygoti socialinės sąveikos nenormalumai ir deficitai, bendravimo problemos ir sutrikimai sąlygoja itin sunkią šių vaikų adaptaciją ugdymo įstaigose. Dažnai tėvams, kai jų vaiko elgesys sunkiai valdomas, impulsyvus, neprognozuojamas ir sukelia didelių sunkumų bei reikalauja individualios priežiūros ir dėmesio, būna netiesiogiai priekaištaujama ir siūloma pervesti vaiką į kitą įstaigą, pasakant, kad šioje įstaigoje nėra autistams tinkamų ugdymo sąlygų. Tačiau jos turėtų būti organizuotos, priderintos pagal individualias vaiko reikmes, kadangi vaikystės autistams reikia specifinių ugdymo būdų. Mokslinėje literatūroje įrodinėjama, jog kai šių vaikų aplinkoje nėra aiškios ir suprantamos regimosios informacijos pateikimo, autistams sunku suvokti įvykių seką, prasmę, organizuoti savo veiklą, suprasti ir diferencijuoti tiek išorės, tiek ir vidinių stimulų svarbą, jų elgesys tuomet būna chaotiškas, aplinkiniams sunku jį nuspėti ir valdyti (Lesinskienė S., 2000, p. 37).

Aptariant Lietuvoje veikiančią vaikų autistų ugdymo įstaigų sistemą, jau buvo minėta, kad vaikai, pasižymintys autizmo sindromu, gali būti ugdomi įvairiose įstaigose. Parenkant įstaigą, svarbu išsiaiškinti aukščiau minėtas aplinkybes, ypač vaiko elgesį ir emocijas (ar nėra agresyvus); ar bus saugu vaikui; kaip komunikuoja su kitais vaikais; kaip tėvai bendrauja su vaiku ir rūpinais juo. Taip pat svarbu išsiaiškinti, ar vaikas gaus reikiamą pagalbą, ar pakaks jam dėmesio. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2000 m. vasario 22 d. įsakymu Nr. 158 patvirtinta Specialiųjų poreikių asmenų priėmimo į specialiąsias ugdymo įstaigas tvarka Sutrikusio intelekto vaikai, pasižymintys autizmo sindromu, dažniausiai ugdomi atitinkamo tipo specialiosiose mokymo įstaigose arba specialiosiose klasėse, grupėse sudaromose bendrojo lavinimo mokyklose, kuriose mokosi sveiki vaikai. Kadangi labai dažnai

vaikai autistai nekalba arba jų kalba yra sutrikusi (mutizmas, echolalijos), todėl neretai jie patenka į logopedines įstaigas.

Tačiau praktiškai pakankamai aukšto ar ribinio intelekto vaikai gali būti integruoti į bendrojo ugdymo ikimokyklinės įstaigas bei mokyklas. Užsienio valstybėse netgi laikomasi nuostatos, kad moksleivio, turinčio mokymosi negalių, buvimas kartu su bendraamžiais vienoje klasėje itin brangintinas. Kitų ugdymo formų ieškoma, jei jos neišvengiamos dėl vaiko negalių specifikos ir didumo (Giedrienė R., Monkevičienė O., 1995, p. 57). Integracija padeda vaikams, turintiems įvairių sutrikimų, gyventi visavertį gyvenimą, pajusti savo vietą visuomenėje. Be to, ir sveiki vaikai kartu mokosi būti šalia neįgalaus vaiko, suprasti jį ir jam padėti.

Kita vertus, vaikas, turintis mokymosi negalių, bendroje klasėje neturėtų būti paliekamas be pagalbos. Mokytojas privalo individualizuoti programą, parinkti kitokią nei visai klasei (t.y. optimalią vaiko negalei įveikti) mokomąją medžiagą, instrukcijas, mokymo metodą. Be to, bendraamžiai neretai yra linkę tyčiotis, skriausti kitokį vaiką negu jie patys. Todėl vaiką autistą integruotai ugdantys mokytojai taip pat turėtų susilaukti kvalifikuotos pagalbos, kurią galėtų ir privalėtų suteikti mokyklos socialinis pedagogas.

Taigi nors vaikams autistams ugdymo įstaigos bendruomenėje būtina speciali pedagogo pagalba, reikia parinkti tinkamą ugdymo formą. Atskirais atvejais, kai autizmo forma yra lengva (Aspergerio sindromas) tokie vaikai gali mokytis bendrose klasėse. Šiuo aspektu pažymėtina, jog šiuo metu Lietuvoje nėra sukurta bei taikoma bendrų standartų ar metodikų, pagal kuriuos būtų galima įvertinti vaiko autisto tinkamumą mokytis konkretaus tipo mokymosi įstaigoje (klasėje). Kiekvienu konkrečiu atveju, įvertinusi visas vaiko raidos ypatybes, autizmo sutrikimo pasireiškimo mastą, tokį individualų sprendimą priima švietimo įstaigos specialiojo ugdymo komisija ar savivaldybės pedagoginė – psichologinė tarnyba (Specialiojo ugdymo įstatymo 7 straipsnio 1 dalis). Darbo autorės nuomone, galiojanti praktika nėra itin tinkama ir yra keistina, kadangi turėtų būti nustatyti ir visoje valstybėje taikomi bendri, objektyvūs vaikų pasirengimo bei galimybių lankyti konkrečią ugdymo įstaigos rūšį įvertinimo kriterijai.

Vaikai, turintys rimtų autizmo įtakojamų mokymosi negalių, gali mokytis ir visai atskirose (išlyginamosiose) klasėse. Jose mokomas mažesnis vaikų skaičius (nuo 6 iki 12 moksleivių). Tokiose klasėse gali mokytis vaikai, kurių akademinis atsilikimas itin didelis, kurie neturi būtinų darbo ir veiklos organizavimo įgūdžių, kurie turi ryškių elgesio bėdų (Giedrienė R., Monkevičienė O., 1995, p. 58; 60). Tokiose klasėse darbo režimas nustatomas bei mokymosi procesas organizuojamas specifiškai, orientuojantis į vaikų autistų sutrikusių procesinių gebėjimų kryptį.

Deja, šiuo metu vizualaus aplinkos struktūravimo principai vaikystės autistams pas mus dar tik pradedami taikyti. Be to, iki šiol Vilniaus mieste nėra nei vienos specializuotos klasės

autizmo sutrikimą turintiems vaikams (atskirais atvejais šie vaikai ugdomi specializuotose klasėse kartu su kitais proto negalios vaikais). Kaip nurodoma literatūroje, didelėse specialiosiose ugdymo įstaigose Vilniuje yra po 5-10-15 autizmo sutrikimą turinčių vaikų, todėl būtų tikslinga organizuoti 1-2 ar net 3 specializuotas darbu su autistais vaikais klases ir jose sistemingai, kūrybingai ir lanksčiai taikyti vizualinio struktūravimo metodus kartu su kognityvinės ir elgesio terapijos elementais, didelį dėmesį skiriant savitvarkos bei socialinių įgūdžių formavimui, komunikacijos bei sensorinės integracijos gerinimui (Lesinskienė S., 2000, p. 38).

1.3. SOCIALINIŲ PEDAGOGŲ FUNKCIJOS DIRBANT SU VAIKAIS AUTISTAIS

1.3.1. Socialinio pedagogo veiklos sritys teikiant pagalbą vaikams autistams

Analizuojant institucinę pagalbą vaikams autistams teikiančių ugdymo įstaigų organizavimo modelius, šių įstaigų sistemos pokyčius Lietuvoje, jau pastebėjome, kad per laikotarpį nuo nepriklausomybės atgavimo Lietuvos Respublikoje labai pakito situacija proto negalią turinčių vaikų ugdymo srityje. Šiuo metu lanksti švietimo sistema sudaro sąlygas specialiųjų poreikių asmenims integruotis į visuomenę. Be to, pakito ir specialiojo ugdymo įstaigų geografija, sumažėjo šiose institucijose esančių mokyklinio amžiaus vaikų skaičius. Dalis tokių vaikų yra sėkmingai ugdomi bendrojo lavinimo mokyklose, esančiose prie jų namų. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. lapkričio 22 d. nutarimu Nr. 1475 patvirtinta Specialiojo ugdymo paslaugų teikimo programa numato, jog vieni iš pagrindinių tikslų bei uždavinių teikiant specialiąją pedagoginę, psichologinę ir socialinę pedagoginę pagalbą yra sukurti specialiųjų poreikių asmenims ugdyti palankią aplinką bei užtikrinti mokytojų pasirengimą ugdyti įvairaus amžiaus specialiųjų poreikių asmenis (Programos 6.1 – 6.2 punktai).

Todėl, atsižvelgiant į šias aplinkybes pabrėžiama, jog šiuo metu didžiausią dėmesį reikia skirti specialiųjų poreikių vaikų integravimui į visuomenę realių galimybių paieškai, praktinių – darbinių įgūdžių bei orientacijos į visuomenėje vykstančius procesus sudarymui, neįgalaus vaiko, kaip vertybės visuomenėje, įsisavinimui, tęstiniam neįgaliųjų jaunuolių ugdymui (Prasauskienė A. ir kt., 2003, p.310). Mūsų šalies visuomenė dar ir dabar specialiųjų poreikių asmenis vertina ne visada palankiai, netgi komiškai, geriausiu atveju reiškia atvirą užuojautą. Taip yra dėl to, kad neįgalių vaikų ugdymo sistema daugelį metų buvo segreguota, o visuomenė ir patys vaikai neturėjo galimybių pažinti ir teisingai vertinti vieni kitus. Teigiamą vieni kitų vertinimą ir integruoto mokymo sėkmę lemia: 1) pedagoginio proceso asmenų teigiamos bendravimo nuostatos sveikų ir ypač neįgalių vaikų atžvilgiu; 2) specialistų profesinė kompetencija, sudėtis, veiklos koordinacija; 3) tikslus ir kartotinis vaikų raidos įvertinimas ir dinamikos prognozavimas. Kita vertus, norint pasiekti teigiamos integracijos, reikia formuoti tėvų nuomonę ir suteikti žinių apie raidos sutrikimus bei humaniškumo principų paisymą ugdymo metu.

Nors ilgą laiką pedagoginėje literatūroje darbas su vaikais autistais buvo priskirtas specialiosios pedagogikos sričiai, specialiojo pedagogo funkcijoms (Prasauskienė A. ir kt., 2003, p. 331), tačiau šiuo metu ši tendencija iš esmės keičiasi. Įvairiose šalyse buvo sukurta nemažai įvairių vaikų autistų terapijos bei ugdymo metodų, nuolat diskutuojama apie jų prasmę ir efektyvumą. Šiuo metu manoma, jog nėra nei vieno efektyvaus ugdymo (gydymo) būdo, kuris

universaliai tiktų visais autizmo atvejais, todėl intervencijos turi būti parenkamos individualiai. Literatūroje pabrėžiama, jog atsižvelgiant į tai, kad autizmas pakenkia labai daug vaiko funkcionavimo sričių, reikalinga su vaiku dirbanti ir nuolat bendradarbiaujanti įvairių profesijų atstovų komanda (Lesinskienė S., 2000, p. 32). Šiuo atveju svarbiausias specialistų, dirbančių su vaiku autistu, veiklos tikslas yra kuo didesnio savarankiškumo ir aktyvaus funkcionavimo visuomenėje skatinimas, prasmingų ir reikalingų įgūdžių suaugusiųjų amžiuje formavimas.

Atsižvelgiant į tai, akcentuotina, jog vaikams autistams yra būtina ne tik specialioji pedagoginė pagalba (Švietimo įstatymo 22 straipsnis), kuria vadovaujantis Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004 m. birželio 3 d. įsakymu Nr. ISAK-838 patvirtintu Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo tvarkos aprašo (Valstybės Žinios, 2004, Nr.: 92-3385) 7 punktu siekiama didinti specialiųjų poreikių turinčio mokinio (vaiko) ugdymosi veiksmingumą, bet ir socialinė pedagoginė pagalba (Švietimo įstatymo 21 straipsnis). Atsižvelgiant į 2004 m. balandžio 15 d. įsakymu Nr. ISAK-941 patvirtintus Bendruosius socialinės pedagoginės pagalbos teikimo nuostatus (Valstybės žinios, 2004, Nr.: 100-3729), socialinės pedagoginės pagalbos tikslas - padėti įgyvendinti mokinių teisę į mokslą, užtikrinti veiksmingą mokinių ugdymąsi ir mokymąsi mokykloje bei sudaryti prielaidas pozityviai vaiko socializacijai ir pilietinei brandai (Nuostatų 5 punktas). Vadovaujantis Bendrųjų socialinės pedagoginės pagalbos teikimo nuostatų 14 punktu, specialiąją pedagoginę pagalbą mokykloje vykdo socialinis pedagogas, klasės auklėtojas, mokytojas, administracija ir kiti darbuotojai.

Būtent šios priežastys lemia tai, kad svarbi ugdymo įstaigų, dirbančių su vaikais autistais, specialistų grandis yra socialiniai pedagogai, kurie organizuoja darbą mokyklose su vaikais, tėvais ir institucijomis, užtikrinančiomis vaikų teises, saugumą ir socialines garantijas, ypač neformalioje mokyklos veikloje, stiprina ryšį tarp mokyklos ir šeimų. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2001 m. gruodžio 14 d. įsakymu Nr. 1667 patvirtinta Socialinio pedagogo pareiginė instrukcija (Valstybės Žinios, 2002, Nr.: 24-896) socialinį pedagogą apibrėžia kaip specialistą, kuris siekia padėti vaikams geriau adaptuotis visuomenėje, bendruomenėje, švietimo ar globos įstaigoje, kitose socialinėse įstaigose, vykdančiose ugdymo funkcijas, racionaliau išnaudoti visas teikiamas galimybes lavintis, mokytis ir augti savarankiškais piliečiais. Socialinio pedagogo pareiginės instrukcijos 7.2 punktas kaip atskirą socialinių pedagogų profesinės kvalifikacijos sritį išskiria socialinius pedagogus specialiosios paskirties ir globos institucijose (darbui su vaikais, turinčiais psichinę ir fizinę negalią, elgesio sutrikimų).

Kita vertus, socialinio pedagogo pareigybės Lietuvos švietimo įstaigose, tame tarpe ir įstaigose, dirbančiose su vaikais autistais, buvo įsteigtos palyginti neseniai - 2001 m. Švietimo ir mokslo ministerijai pradėjus įgyvendinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. balandžio

24 d. nutarimu Nr. 471 patvirtintą Socialinių pedagogų etatų steigimo švietimo įstaigose 2001-2005 metų programą (Valstybės Žinios, 2001, Nr.: 36-1220) per kelerius metus mokyklose pradėjo dirbti ir iki 2005 m. sausio 1 d. dirbo per 800 socialinių pedagogų, kai kuriose mokyklose dirba po du ir daugiau socialinius pedagogus). Remiantis Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos veiklos ataskaita už 2005 m., šalies ugdymo įstaigose, dirbančiose su specialiujų poreikių vaikais, buvo finansuoti 69 socialinių pedagogų etatai.

Socialinių pedagogų profesinė veikla leidžia laiku pastebėti, įvertinti ir spręsti vaikų bei paauglių mokyklos nelankymo, nesimokymo, netinkamo elgesio, bendravimo ir kitas problemas. Todėl mokyklose pradėjus dirbti socialiniams pedagogams auklėjamasis ir organizacinis darbas įgavo sistemingą pobūdį. Mokyklose atsiradus socialiniams pedagogams, kurie gali nuosekliai ir pastoviai išsilaikyti į moksleiviams iškilančias problemas, sustiprėjo mokyklos ryšiai su tėvais, vaikais bei paaugliais besirūpinančiomis institucijomis, pagerėjo darbas su rizikos grupės vaikais, ypač vaikų lankomumas.

Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, jog socialinio pedagogo veikla su specialiujų poreikių vaikais, bei konkrečiai su vaikais autistais, yra specifinė socialinio pedagogo veiklos sfera, reikalaujanti detalesnės analizės. Lietuvoje atlikti moksliniai tyrimai (Šimaitis A., Kvieskienė G., 2005, p.10) patvirtina, jog kol kas darbas su specialiujų poreikių vaikais yra viena iš silpniausių socialinio pedagogo veiklos sričių. Šiuo aspektu galima išskirti kelias problemas, kurios kyla siekiant apibrėžti socialinio pedagogo kompetencijos sritis dirbant su vaikais autistais ir organizuojant jų integraciją.

Visų pirma, galiojantys teisės aktai, reglamentuojantys socialinės pedagoginės, specialiosios pedagoginės, psichologinės pagalbos teikimą vaikams autistams, šių vaikų ugdymą, neįtvirtina aiškios atskirų specialistų (socialinio pedagogo, specialiojo pedagogo, psichologo, klasės (grupės) auklėtojo ir pan.) funkcijų dirbant su vaiku autistu pasidalinimo sistemos. Pavyzdžiui, vaikui kylančių ugdymo problemų įvertinimo funkcija pavesta vykdyti tiek socialiniam pedagogui (Socialinio pedagogo pareiginės instrukcijos 9 p. ; Mokyklos specialiojo pedagogo bendrųjų pareiginių nuostatų 5.1 p.), konsultacinę funkciją (pagalbos teikimas tėvams, globėjams, ar kitiems asmenims, dalyvaujantiems vaiko ugdymo procese, šių asmenų konsultavimas) taip pat turėtų teikti tiek socialinis pedagogas (Socialinio pedagogo pareiginės instrukcijos 10 p.), tiek ir specialusis pedagogas (Mokyklos specialiojo pedagogo bendrųjų pareiginių nuostatų 5.6 p.). Tas pats pasakytina apie specialiujų poreikių vaikų socialinio ugdymo, korekcines funkcijas, kuriomis siekiama ugdyti vaikų socialinius įgūdžius, koreguoti jų elgesį. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2001 m. gruodžio 14 d. įsakymu Nr. 1667 patvirtinti Socialinio pedagogo kvalifikacinių reikalavimų 8.3, 8.9 punktai nurodytas funkcijas paveda vykdyti socialiniams pedagogams. Tačiau iš esmės analogiškas nuostatas

įtvirtina ir Mokyklos specialiojo pedagogo bendrieji pareiginiai nuostatai, pagal kuriuos specialusis pedagogas privalo lavinti specialiųjų poreikių vaikų sutrikusias funkcijas, rengti jų ugdymo programas, kas iš esmės yra tolygu vaikų socialinių įgūdžių ugdymui, jų elgesio korekcijai (pavyzdžiui, lavinant sutrikusią vaikų autistų kalbos, bendravimo funkciją lavinami ir jų socialiniai įgūdžiai, gebėjimas tinkamai komunikuoti visuomenėje).

Pažymėtina, jog aptariant specialiojo pedagogo ir socialinio pedagogo funkcijas, jų veiklos sąsajas Lietuvoje, socialinio darbo mokslo darbuose (Marcikonytė R., 2002, p. 129) taip pat pažymima, jog specialieji pedagogai, be tiesioginių funkcijų, atlieka pareigas, kurios savo pobūdžiu atitinka socialinio pedagogo funkcijas: sprendžia pamokų nelankymo, vaikų elgesio, socialines, buitines, finansines problemas, organizuoja neigiamų įpročių prevencinį darbą, naujų šeimų paiešką vaikams, netekusiems tėvų globos ir pan. Dėl šios priežasties, siekiant apibrėžti socialinio pedagogo veiklos sritis dirbant su vaikais autistais, būtina aptarti bendrąsias socialinio pedagogo funkcijas bei galimybes jas pritaikyti teikiant socialinę pedagoginę pagalbą vaikams autistams.

Socialinio pedagogo pareiginės instrukcijos (8 – 20 p.) bei Socialinio pedagogo kvalifikacinių reikalavimų (8.1 – 8.9 p.) nuostatų analizė leidžia išskirti net septynias pagrindines bendrąsias socialinio pedagogo funkcijas: 1) įvertinimo funkciją (vertina ir padeda spręsti problemas, susijusias su įvairiais vaikui kylančiais sunkumais); 2) prevencinę funkciją (vykdo saviraiškos ir saviaktualizacijos, mokymosi motyvacijos, lankomumo, užimtumo, emocijų ir elgesio bei kitų problemų sprendimo prevencines programas); 3) konsultacinę funkciją (padeda tėvams ar teisėtiems vaiko atstovams ugdyti savo vaiką, geriau suprasti vaiko, turinčio vystymosi sunkumų, poreikius, tėvų teises ir pareigas, informuoja tėvus apie jų teisę gauti socialinę ir pedagoginę pagalbą); 4) koordinacinę funkciją (bendradarbiauja su klasių auklėtojais, kitais pedagogais, specialistais, įstaigos administracija, vietos bendruomenėmis, įvairiomis valstybinėmis įstaigomis ir nevyriausybinėmis organizacijomis); 5) šviečiamąją funkciją (kartu su įstaigos personalu, visuomeninėmis organizacijomis ir socialiniais partneriais iš kitų institucijų atlieka šviečiamąjį-informacinį darbą); 6) socialinio ugdymo bei korekcinę funkcijas (vaiko socialinių įgūdžių lavinimas ir elgesio modifikavimas); 7) teisinę funkciją (vaiko atstovavimas įvairiose institucijose); 8) vadybinę funkciją (veiklos organizavimas, telkimas, planavimas, sprendimų priėmimas). Analogiškos socialinio pedagogo funkcijos teoriniu lygmeniu yra apibrėžiamos bei analizuojamos socialinėje pedagoginėje mokslinėje literatūroje (Barkauskaitė – Lukšienė Ž., Astrauskienė A., 2005 p.51-54).

Socialinio darbo mokslo darbuose (Marcikonytė R., 2002, p. 129) taip pat pabrėžiama, jog dirbdamas su specialiųjų poreikių vaikais, taip pat dirbdamas specialiojoje ugdymo įstaigoje, socialinis pedagogas turėtų padėti gerinti darbuotojų, vaikų santykius, įveikti vaikų

delinkventiškumą, kurti geresnius šeimos ir mokyklos ryšius, spręsti pamokų nelankymo problemą, organizuoti neigiamų įpročių prevencinį darbą, padėti vaikui renkantis profesiją ir įsidarbinant. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos parengtoje metodinėje medžiagoje „Socialinis pedagogas – vaiko advokatas“ (2003) akcentuojama, jog svarbiausias socialinio pedagogo uždavinys – būti švietimo įstaigoje konsultantu įvairiais su vaiko teisėmis susijusiais klausimais.

Taigi socialinio pedagogo veikla iš esmės turėtų būti orientuota ir į specialiųjų poreikių vaiko (vaiko autisto) interesų atstovavimą mokyklos bendruomenėje bei visuomenėje, į darnų ugdymo įstaigos specialistų ir vaiko tėvų bendradarbiavimo teikiant pagalbą vaikui užtikrinimą (konsultacinę, koordinacinę, teisinę ir vadybinę funkcijas). Tuo tarpu specialiojo pedagogo veikla, vadovaujantis Mokyklos specialiojo pedagogo bendrųjų pareiginių nuostatų 5 punktu, turėtų būti orientuota į konkrečių sutrikusių vaiko autisto gebėjimų, funkcijų lavinimą (kalba, komunikavimas, savitvarkos įgūdžiai, motorikos ugdymas ir pan.).

Šiuo atveju būtinas glaudus specialiojo bei socialinio pedagogo bendradarbiavimas vykdant prevencinę, socialinio ugdymo bei korekcinę funkcijas. Socialinio pedagogo taikomi veiklos metodai socialinių įgūdžių lavinimo srityje turėtų kompleksiškai papildyti specialiojo pedagogo taikomas vaikų sutrikusių funkcijų ugdymo priemones, patraukti vaikus kaip savita, netradicinę veiklą. Todėl ateityje būtina nustatyti aiškesnį socialinio pedagogo funkcijų teisinį reguliavimą darbo su specialiųjų poreikių vaikais srityje bei parengti socialinio pedagogo darbo su šiais vaikais organizavimo rekomendacijas bei metodikas, kurių iki šiol Lietuvoje iš esmės nėra. Šiuo metu socialinės pedagoginės pagalbos teikimo aprašus, kuriuose yra apibrėžiami pagrindiniai socialinio pedagogo veiklos tikslai ir uždaviniai, veiklos formos, metodai, individualiai tvirtina kiekviena švietimo įstaiga, atsižvelgdama tik į savo patirtį bei poreikius (Jurelevičienė R., 2006, p.16).

Šiuo aspektu pažymėtina, kad analizuodami konkrečius galimus socialinio pedagogo veiklos metodus dirbant su vaikais autistais bei jų tėvais, pastebime, jog Lietuvoje praktiškai nėra sukurta ar patvirtinta socialinio pedagogo darbo su šiais vaikais metodikų. Todėl analizuojant galimus socialinio pedagogo veiklos su vaikais autistais ir jų tėvais metodus, tenka remtis bendrosiomis socialinės pedagogikos mokslo nuostatomis bei užsienio šalių praktika. Šiuo aspektu literatūroje (Leliūgienė I., 2002, 332 p.), nurodoma, jog socialinis pedagogas, dirbdamas su šeimomis, auginančiomis neįgalų vaiką, gali taikyti tris socialinės pagalbos metodus - individualios pagalbos metodą (ji teikiama asmeniškai neįgaliajam, ši parama nukreipia individo energiją svarbesniems siekiamas ir apima neįgalaus vaiko ugdymą, lavinimą, psichologinio pasirengimo mokytis stiprinimą bei motyvacijos žadinimą); grupinį socialinės pagalbos metodą (jis taikomas, kai reikia išspręsti negalios ištikto vaiko laisvalaikio praleidimo, gydymo

klausimus); visuomeninės socialinės pagalbos metodą, kuomet ne tik socialinis pedagogas, bet ir kiti žmonės įtraukiami į vaiko poreikių identifikavimą, išeičių bei realių planų ieškojimą.

Nurodytos konkrečios socialinio pedagogo, jo funkcijų veiklos įgyvendinimo formos iš esmės atitinka Bendrųjų socialinės pedagoginės pagalbos teikimo nuostatų 8.1 – 8.4 punktus, kurie kaip pagrindines socialinės pedagoginės pagalbos teikimo formas numato individualų darbą su mokiniu - paramą krizių metu, socialinių ir pedagoginių mokinio problemų sprendimą; darbą su grupe - socialinių ir gyvenimo įgūdžių ugdymą; ugdymo dalyvių tarpusavio santykių reguliavimą; palaikymą ar savi pagalbos grupių organizavimą bei kt.; darbą su mokinio šeima ir bendruomene - pagalba sprendžiant problemas, trukdančias vaiko ugdymosi procesui, tėvų (globėjų, rūpintojų) ir mokyklos bendradarbiavimo stiprinimas bei kt. Jos taip pat atitinka bendrąsias socialinio darbo organizavimo su įvairiais asmenimis rekomendacijas (Johnson C. Louise, 2003, p. 88-89). Be to, panaši veiklos struktūra praktikoje yra taikoma organizuojant sveikatos priežiūros įstaigų, kuriose gydomi vaikai autistai, socialinių darbuotojų veiklą (Socialinė pagalba: socialinio darbo atspindžiai, 2005). Todėl šiame darbe socialinio pedagogo veikla su vaikais autistais, socialinio pedagogo funkcijų įgyvendinimas organizuojant jų integraciją analizuojamas atsižvelgiant į nurodytą schemą, tai yra nagrinėjant individualią, grupinę bei bendruomeninę socialinę pagalbą.

1.3.2. Individualios pagalbos rūšys ir formos

Socialinės pedagogikos mokslinėje literatūroje akcentuojama, jog individualios pagalbos, kurią teikia švietimo įstaigos socialinis pedagogas paskirtis – mobilizuoti ir kaupti individo energiją, nukreipiant ją didesniems ir aukštesniems siekiams bei pozityviems socialiniams santykiams ir didesnio individo potencialo panaudojimui (Lukoševičienė I., 1999, p.10). Taip pat nurodoma, jog pagrindinė socialinės pagalbos mokyklose funkcija dirbant individualų socialinį darbą yra veikti natūralioje mokyklos aplinkoje, sprendžiant mokymosi procese iškylančias problemas (Indrašienė V., 2005, p.83). Žinoma, individuali socialinė pagalba, socialinio pedagogo teikiama vaikams autistams pasižymi savita specifika.

Šiuo atveju tenka įvertinti du pagrindinius aspektus – visų pirma, socialinis pedagogas, skirtingai nei dirbdamas su sveiku vaiku, organizuodamas savo veiklą bei teikdamas individualią pagalbą vaikui autistui privalo derinti savo veiksmus su specialiojo pedagogo veikla. Darbo autorės nuomone, socialinio pedagogo taikomi individualios pagalbos vaikams autistams metodai, šios pagalbos teikimo formos, turi papildyti specialiojo pedagogo veiklą, susijusią su konkrečių sutrikusių vaikų autistų funkcijų lavinimu. Pažymėtina, jog specialiojoje pedagoginėje literatūroje nurodoma nemažai galimos individualios pagalbos vaikams autistams rūšių

(Mikulėnaitė L., Ulevičiūtė R., 2004, p.34-58). Antra, socialinis pedagogas padėti vaikams autistams bendrauti su aplinkiniais, rasti optimaliausius būdus šių vaikų originalių pomėgių bei sugebėjimų konstruktyviam panaudojimui gali tik suprasdamas ir gerbdamas šių vaikų individualumą bei kokybiškai skirtingus šių vaikų bendravimo ypatumus.

Praktikoje teikiant socialinę pedagoginę bei specialiąją pedagoginę pagalbą vaikams autistams, taikomos labai įvairios individualios pagalbos rūšys. Pavyzdžiui, A.J.Ambrukaitienė, R.Ivoškuvienė (1997, p. 24-38) nurodo tokias galimas individualios pagalbos vaikams autistams rūšis: struktūruotos aplinkos sudarymą, elgesio modifikavimą, „valdymo“ terapiją, bendravimo ir kabos ugdymą, pažinimo ir bendrosios bei smulkiosios motorikos lavinimą, savitarnos įgūdžių formavimą. Analogiškos individualios pagalbos rūšys nurodomos ir kituose literatūros šaltiniuose (Prasauskienė A. ir kt., 2003, p. 332; Ivoškuvienė R., Balčiūnaitė J., 2002, p. 68-114). Tačiau prieš teikiant individualią pagalbą, turi būti išaiškinti kiekvieno vaiko individualūs lavinimo poreikiai, atliktas išsamus vaiko interesų, sugebėjimų, trūkumų ir funkcionavimo lygio įvairiose srityse ištyrimas. Pagal tai sudaroma individuali vaiko gydymo bei ugdymo programa (individualus darbo planas). Jis padeda vaikams teikiamą pagalbą pritaikyti prie jų tikrųjų poreikių, tuo labiau kad vaikų autizmo sutrikimo pasireiškimo mastas atskiriems vaikams gali būti labai skirtingas.

Nagrinėjant socialinio pedagogo vaidmenį teikiant individualią pagalbą vaikams autistams, galima teigti, kad pasirenkant socialinio pedagogo veiklos rūšis bei formas, susijusias su individualios pagalbos teikimu, lemia bei įtakoja keletas veiksnių. Visų pirma, kaip jau buvo konstatuota, socialinio pedagogo veikla turi būti nukreipta į vaiko skatinimą, motyvavimą keisti savo elgesį, formuoti pozityvius socialinius įgūdžius. Šiuo atveju konkrečių vaiko gebėjimų ar funkcijų, susijusių su tam tikrų veiksmų atlikimu lavinimas (pavyzdžiui, judesių motorikos ar kalbinių sugebėjimų tobulinimas) priskirtina specialiojo pedagogo veiklos sričiai, tuo tarpu individuali pagalba susijusi su bendrosios vaiko motyvacijos skatinimu, vaiko elgesio korekcija, turėtų vaiko ugdymo programoje turėtų tekti socialinio pedagogo veiklos sričiai. Be to, socialinis pedagogas organizuodamas veiklą taip pat turėtų taikyti struktūruotos aplinkos sudarymo principus – vaikams, turintiems autizmo bruožų, lengviau suvokti ko iš jų norima, kai visas dienos laikas yra tarsi įdedamas į tam tikrus rėmus, sudaroma įprastinė aplinka, kuri padeda vaikams sužinoti kokių metu ir ką jie veiks, o užduotys pateikiamos nuosekliai.

Analizuojant socialinio pedagogo veiklą vaiko autisto motyvacijos skatinimo srityje, pažymėtina, jog motyvacija – tai kiekvieno žmogaus veiksmų varomoji jėga. Kalbant apie daugelio vaikų autistų situaciją, galima išskirti keletą bendrų aplinkybių, kurios juos verčia daugelį situacijų atrodyti grėsmingai ir skatina vadinamą „išlikimo elgesį“. Grėsmę kelia: 1) nauja ir nepažįstama situacija ; 2) situacijos vystymosi neaiškumas; 3) nesaugumas -

nežinojimas, kas ir kada įvyks; 4) nelaukti, netikėti įvykiai, nežinojimas, kiek koks įvykis truks arba kada įvyks (Steman C., 1999. p.136). Tad labai svarbu yra tai, kaip asmuo vertina ir suvokia savo galimybes - sakydamas sau, kad jis yra nepajėgus tam tikrų dalykų daryti vaikas jų niekada ir nedarys, tuo tarpu teigdamas, kad jam pasiseks, vaikas daug labiau motyvuotas imtis veiklos.

Socialinis pedagogas, užsiimdamas, bendraudamas su vaikais autistais po pamokų, pagrindinių lavinimo bei ugdymo užsiėmimų švietimo įstaigoje gali paskatinti vaikus autistus siekti laimėjimų, kuriais jie didžiutęsi, gali padėti jiems išsirinkti veiklą, suteikdamas, pavyzdžiui, informaciją apie galimybes, siūlydamas alternatyvas (tarkim galimybė užsiimti įvairiais žaidimais, muzikavimu, piešimu, kita ji dominančia veikla). Vaikui pasirinkus tam tikrą tikslą, jie kartu gali sudaryti nuoseklų planą. Vaikas jausis daug labiau motyvuotas, jeigu gaus visą informaciją apie tai, kas bus daroma ir koku būdu galima tikslo siekti. Šitaip galima išvengti neaiškumų ir nenuspėjamų situacijų, vaikas geriau žinos, ko tikėtis. Labai svarbu pirmiausia atkreipti dėmesį į teigiamus aspektus, tai yra tuos dalykus, kurie vaikui gerai sekasi. Tai neleidžia jam nusiminti ar imti save neigiamai vertinti dėl to, kad jis kažko nesugeba ar turi ribotas galimybes. Vaiko pasitikėjimą išnaudoti naujas galimybes ir susikurti naują savo vaizdą skatinamas teigiamai formuluojant pastabas apie jo savybes ar prašant paties vaiko išvardinti savo teigiamus bruožus, užuot dėmesį kreipus į jo trūkumus. Šiuo atveju, socialinio pedagogo požiūris turi būti pagrįstas optimizmu ir laukimu.

Specialiojo pedagogo atliekamas vaiko motyvacijos ugdymas yra glaudžiai susijęs ir su jo elgesio modifikavimu bei vaiko elgesio priežiūra po pamokų ar kitų užsiėmimų ugdymo įstaigoje. Pažymėtina, jog socialinio pedagogo taikomos elgesio modifikavimo programos turi būti skirtingos kiekvienam vaikui, automatiškai perkeltos kitam, jos gali būti net žalingos. Visų pirma, yra išmatuojamas elgesio keitimo efektyvumas (Prasauskienė A. ir kt., 2003, p.334). Specialistas (socialinis pedagogas), pažymi, kokius veiksmus vaikas atlieka, kokių neatlieka, kokius bando atlikti. Elgesio identifikavimu, apibrėžimu ir matavimu nustatoma, kaip vaikas elgiasi, kai vykdo ar nevykdo tėvų, mokytojų ar kitų specialistų užduočių ir reikalavimų (pvz., atlikdamas užduotis, pradeda kratyti rankas). Vaiko atliekami judesiai (kratymo) skaičiuojami. Nuolat skaičiuojant paaiškėja, ar dirbant jų (kratymo) skaičius didėja ar mažėja. Nustačius kur, su kuo ir kada keičiasi vaiko elgesys, galima sudaryti programą ir numatyti joje tas aplinkybes, kai vaikas yra paklusnesnis, labiau susikoncentravęs. Taip susidaromas bendras vaizdas apie vaiko elgesį. Tokie duomenys leidžia derinti įvairių specialistų ir tėvų veiklą, nes visi vieningai reikalauja to paties, o būtent reikalavimų vienodumas yra vaiko elgesio modifikavimo pagrindas.

Nemažiau yra svarbi ir socialinio pedagogo funkcija vaikų autistų socialinių įgūdžių ugdymo srityje (Socialinio pedagogo pareiginės instrukcijos 19 p.). Socialinių įgūdžių ugdymas itin aktualus vaikams, ugdomiems ikimokyklinėse (priešmokyklinėse) ugdymo įstaigose, tačiau,

kaip nurodoma literatūroje (Giedrienė R. ir kt., 2001, p.10-11), tai iš esmės yra nenutrūkstamas procesas, kuris turi vykti namuose, darželyje ir mokykloje, todėl organizuodamas šią veiklą, socialinis pedagogas turi papildyti specialiojo pedagogo atliekamas funkcijas. Socialinių įgūdžių formavimas padeda vaikams, turintiems autizmo sutrikimų, mokytis gyventi savarankiškai, mažiau priklausyti nuo kitų asmenų. Jie turi išmokti savarankiškai valgyti, apsirengti ir nusirengti, įgyti higienos ir tualetų įgūdžių. Tačiau mokant šiuos vaikus, susiduriama su sunkumais, atsirandančiais dėl autizmui būdingų bruožų: išrankumas maistui, kalbėjimo problemos, permainingų aplinkos pokyčių baimė, nesugebėjimas sutelkti dėmesio, iškreipta reakcija į skirtingus dirgiklius kvapus, drėgmę, šaltį, alkį arba skausmą (Mikulėnaitė L., Ulevičiūtė R., 2004, p.56). Į kiekvieną iš šių vaikų elgesio ypatybių būtina atsižvelgti lavinant vaikų socialinius įgūdžius (pavyzdžiui, mokant savarankiškai valgyti, pradedama mokyti valgyti nuo skanių ir mėgstamų produktų; bendraujant su vaiku bei siekiant suprasti jo norus, naudojami aiškūs gestai, vizualūs nurodymai ir pan.).

Apibendrinant tai kas išdėstyta, pažymėtina, jog socialinio pedagogo, dirbančio individualų darbą su vaikais autistais, veiklos metodai turėtų apimti motyvacijos skatinimą, vaikų elgesio modifikavimą bei socialinių įgūdžių ugdymą. Šie socialinio pedagogo veiklos metodai turėtų papildyti ugdymo įstaigos specialiojo pedagogo funkcijas.

1.3.3. Grupinės pagalbos rūšys ir formos

Kaip nurodoma mokslinėje literatūroje (Lukoševičienė I., 1999, p.10), grupinis socialinės pagalbos metodas naudotinas tose situacijose, kur aplinkos vaidmuo labai akivaizdus ir iškilusios problemos siejasi su daugybe panašių situacijų, o poreikiai reikalauja platesnės koordinacijos ir profilaktinės bei mokomosios orientacijos. Šis metodas remiasi socialinės pagalbos etika ir principais, bet pirmenybę teikia žmogaus socialinių potencijų išvystymui grupėje, santykiuose su kitais žmonėmis, išgyvenančiais panašią problemą. Kita vertus, grupinės pagalbos metodo taikymas dirbant su vaikais autistais yra sąlyginis – dalis vaikų autistų dėl jų komunikavimo, kalbos sutrikimų negali dalyvauti arba labai sunkiai yra integruojami į grupinę veiklą. Todėl ir šiame skyriuje aprašomi grupinės veiklos metodai (žaidimai, muzikos terapija) gali būti taikomi atskirais atvejais tiek dirbant su grupe, tiek ir individualiai su vienu vaiku.

Kaip socialinio pedagogo organizuojamos bei teikiamos grupinės pagalbos vaikams autistams rūšis galima nurodyti žaidybines veiklas su vaikais autistais bei šių vaikų muzikinį lavinimą. Šios veiklos rūšys padeda vaikams autistams užsiimti kryptinga veikla laisvalaikio ir kartu ugdyti savo socialinius įgūdžius. Šiuo atveju, minėtos veiklos sritys priskirtinos būtent socialinio pedagogo kompetencijai, kadangi jos tiesiogiai nėra susijusios su pažeistų vaikų

autistų funkcijų lavinimu, vaikų ugdymu (mokymu) pagal atitinkamas programas, tačiau ši veikla vertintina kaip tam tikrų vaikų grupinio užimtumo, emocinių ir elgesio bei kitų problemų sprendimo projektų gyvendinimas (Socialinio pedagogo pareiginės instrukcijos 15 punktą). Šiuo atveju ypač aktualu į kolektyvinę, socialinę bei grupinę veiklą įtraukti vaikus autistus, kurie neretai mokykloje patiria nepatogumų dėl savo statuso, nesugebėjimo tinkamai bendrauti su kitais vaikais.

Analizuojant vieną iš šių potencialios grupinės veiklos sričių, atkreiptinas dėmesys, jog mokslinėje literatūroje (Kaffemanienė I, Burneckienė I., 2001, p.10) nurodoma, kad žaidimai yra svarbūs vaikų socialinei, emocinei, intelektinei raidai. Tai veikla, kurioje sprendžiami ir korekciniai uždaviniai. V.Indrašienės nuomone (2004, p.86-87), žaidimai taip pat yra labai svarbi sutrikusios raidos vaikų ugdymo dalis. Žaidimo elementais paremta ugdomoji veikla padeda vaikui lengviau plėtoti kalbą, lavinti muzikinę klausą, fizinius pajėgumus, formuoti elementarius matematinius vaizdinius, pažinti aplinką. Aktyvi ir geranoriška veikla žaidimo metu efektyviai aktyvina funkcinę organų ir jų sistemų veiklą, stimuliuoja organizmo vystymąsi ir augimą. Taip stiprinama sveikata, gerinamas protinis darbingumas.

Todėl pagrindiniai žaidimo gebėjimų ugdymo būdai tinka ir vaikams, pasižymintiems autizmu. Šiuos vaikus labai sunku išmokyti žaisti, o ypač siužetinių žaidimų. Kita vertus neretai jiems lengviau atlikti kokią nors užduotį, negu žaisti. Mokant šiuos vaikus žaisti, turu būti laikomasi struktūruoto ugdymo principo, kad jiems būtų aiški žaidimo pradžia ir pabaiga. Be to, autistiškiems vaikams labiau sekasi žaisti žaidimus, kuriuose yra fizinis kontaktas. Įvairius paprastus bei nesudėtingus žaidimus (pavyzdžiui, kutenimas veidas į veidą, mėgdžiojimas, žaidimai su žaislais, kurie reikalauja vaiko atlikti tam tikrus tikslus judesius ir pan.), galima pereiti prie grupinių siužetinių, socialinių žaidimų, kas ir yra vienas iš pagrindinių socialinio pedagogo tikslų. Dažniausiai jie žaidžiami orientuojantis į žaidimo nuoseklumą rodančius simbolius ir pamažu pereinama prie žaidimo poromis. Tačiau kito vaiko įtraukimas į žaidimą vyksta labai pamažu.

Literatūroje (Ivoškuvienė R., Balčiūnaitė J., 2002, p.122) siūloma tokia vaiko autisto įtraukimo grupinį socialinį žaidimą programa: 1) vaikai žaidžia toje pačioje erdvėje; 2) tarpusavyje vaikai nebendrauja; 3) vaikai žaidžia vienas šalia kito su vienodais žaislais, pavyzdžiui, kaladėlėmis, tačiau jomis nesidalija; 4) žaidimo priemonės yra vienoje dėžėje, iš kurios vaikai ima po vieną detalę; 5) vaikai pamažu gali pradėti dalintis priemonėmis ir pereiti į žaidimą kartu. Žaidimą vienas su kitu ir įsitraukimą į bendrą žaidimą gali skatinti judrieji žaidimai, rateliai, šliaužimas per medžiaginį tamsų tunelį ir pan. Socialinio pedagogo iniciatyva vaikams autistams sėkmingai gali būti taikoma smėlio terapija, kurią pateikia L. Steinchard (2001), ar kiti kreatyvinės terapijos būdai. Vaikų, pasižyminčių autizmu, žaidimas su

kitais vaikais ar suaugusiais gali būti vienas iš socialinės sąveikos įgūdžių formavimosi rodiklių. Nors, kaip jau buvo minėta, dalis vaikų į bendrą žaidimą neįsitraukia, tačiau jie išmoka ir gali žaisti individualiai.

Kaip savotiška socialinio ugdymo alternatyva, kuria, esant galimybei, turėtų taikyti socialinis pedagogas, yra žaidimo įgūdžiams sudaryti reikšmingos muzikos pratybos. Muzikos poveikis ugdant specialiųjų poreikių vaikus yra plačiai taikomas užsienio šalių praktikoje (Vilkelienė A., 2003, p.14-15). Šiuo atveju muzika veikia kaip tarpininkė bendraujant grupėje. Tai interakcijos priemonė tarp pedagogų ir vaikų bei tarp pačių vaikų. Ji yra taip pat išraiškos ir kūrybos priemonė, padedanti susikaupti prieš naują veiklą ar pereinant prie kitos veiklos.

Literatūroje pabrėžiama, jog muzikos pratybos autistiškiems vaikams kartais yra viso darbo pagrindas, padedantis emociškai ir fiziškai atsipalaiduoti, įsitraukti į bendravimą, atlikti bendrus veiksmus su bendraamžiais ir pan. Pavyzdžiui, J. R. Šinkūnienė (2001) analizuoja H. Ahonen-Eerikainen, kuris nurodo keletą muzikos funkcijų: komunikacinę, neurofiziologinę, teorinio mokymosi, psichodinaminę. Jos labai svarbios ir asmenims, pasižymintiems autizmu. Per muzikos pratybas ugdomas savojo „aš“ supratimas, kūno dalių pažinimas, lavinama bendroji ir smulkioji motorika, kalbos suvokimas, bandoma vokalizuoti ar tarti skiemenis, žodžius ir pan. Muzika sukelia malonių pojūčių, padeda atsipalaiduoti net labai užsidariusiems vaikams. Ją parenkant, būtina atsižvelgti į vidinį natūralų vaiko ritmą - greitesnį ar lėtesnį. Po kelių muzikos ir ritmo pratybų ugdytinis pradeda pasitikėti savimi ir pamažu įsitraukia į šią veiklą. Jis „groja“ barškučiais, trikambiais, metalofonu ir pan. Ritminės pratybos labai tinka stereotipiniams judesiams šalinti. Vaiko rankos užimtos koku nors instrumentu ir atlieka vienokius ar kitokius judesius, sukeliančius aiškia pasekmę (skambėjimą ir pan.). Pamažu stereotipiniai judesiai tampa funkciniai, ugdytinis įsitraukia į bendrą muzikinę veiklą su visais vaikais.

Į muzikos pratybas įtraukiami ir šokio elementai. Taip vaikas įtraukiamas į socialinio bendravimo procesą, ugdomi jo komunikavimo įgūdžiai. Ypač naudinga, kai šalia stovi ir šoka kiti vaikai. Jie užsiėmę savo šoku ir mažiausiai dėmesio skiria draugui. Nors vaikas fiziškai dar ir nereaguoja į judesius, t. y. pats jų neatlieka, tačiau gali juos aktyviai sekti. Ekspresyvūs judesiai padeda vaikams įgyti pasitikėjimo jausmą, pagerina erdvės jutimą ir galimybes veikti kartu su kitais ar poromis. Šokant vyksta nevalingas „masažas“, kuris gali turėti teigiamą įtaką mažinant nerimą ir stresą. Mokant šokti turi būti aiški pradžia, vidurys ir pabaiga. Šokio kokybė priklauso nuo vaiko gebėjimų ir nuo jo individualaus požiūrio į judesio atlikimą. Pradžioje ugdytinis įtraukiamas į grupinius šokius, nes stebėjimas padeda jam identifikuoti save, išsiaiškinti savo ir kitų skirtumus. Šokis padeda suvokti kūno dalis ir kad kiekviena gali atlikti įvairius judesius, skatina erdvės suvokimą, t. y. kur mes judame, nes rankos ir kojos gali atlikti judesius ant grindų, ore, kūnas gali judėti į priekį, į šoną, atgal, pasitempti, susigūžti, pasilenkti.

Judesiais galima pakviesti kitus žmones. Jie gali būti atliekami individualiai ir bendrai (susikabinus rankomis). Šokis ugdo dinamiškumo suvokimą, t. y. kaip mes judame. Judesiai gali būti netikėti, labai greiti, reikšti didelę raumenų įtampą arba gali būti atsargūs, lėti. Šokio judesiai padeda vaikui suprasti ir santykius, t. y. su kuo veikiame. Šokdamas vaikas juda su suaugusiuoju poroje, mėgdžioja jo judesius, mokosi prisitaikyti prie kito asmens ir pan.

Muzikos pratybų metu akcentuojamas ir dainavimo įgūdžių lavinimas - svarbiausia, kad per pratybas ugdytiniai ne tik klausytųsi muzikos ir atliktų pagal ją judesius, bet ir aktyviai dainuotų (Vilkienė A., 2003, p. 74). Dainuoti jie pradeda nejučiomis, o kai kuriems dainavimas yra kalbos raiškos ugdymo būdas. Muzikos pratybos, ypač darbo pradžioje, gali vykti tokiais etapais: 1) vaikų sutikimas ir surinkimas muzikos pratyboms; 2) skaičiuotė (dainelė), kuri sakoma ar dainuojama per visus metus (ypač svarbu nekeisti dainelės pradžios); 3) vaikų prisistatymas beldžiant ritmą, kalbantys gali pasakyti savo vardą; 4) žaidimai (2-3) priklausomai nuo ugdytinių galimybių; 5) žaidimo dainelės mokymas; 6) ritminių klausimų pateikimas (suplojant rankomis ir beldžiant koja kreipiamasi į grupės draugą).

Taip pat greta dainavimo, šokio, muzikos pratybų metu gali būti taikomi ir vaidinimas (drama) kaip atskiras ugdytinių interakcijos būdas (Ivoškuvienė R., Balčiūnaitė J., 2002, p.126). Vaidindami vaikai atsiduria tokiose situacijose, kurios neretai pasitaiko socialiniame gyvenime. Vaidinimai gali būti labai paprasti, primenantys žaidimus (pvz., „Parduotuvė“, „Kino teatre“, „Migdau lėlę“ ir t.t.). Pamažu vaikai įtraukiami į vaidinimą. Parenkami tokie vaidmenys, kad vaikas kuo mažiau matytų aplinkinius, pvz., jis gali vaidinti kalną, medį (vaikas apgaubiamas medžiaga) ir pan. Vaidmuo gali būti tik klausytis muzikos ar atlikti keletą judesių, kuriuos jis yra išmokęs. Muzikos pratybos padeda vaikui atsipalaiduoti, sukurti ramybės būklę, atpalaiduoti raumenis. Ugdytinio kvėpavimas darosi gilesnis, jis tarsi pamiršta gynybines reakcijas. Atsipalaidavimas yra labai svarbus mokant naujų įgūdžių. Vaikas turi išmokti atsipalaiduoti, sėdėti ir laukti savo eilės, žiūrėti, kaip kiti atlieka užduotis. Atsipalaiduoti gali padėti atitinkama muzika, kurią išgirdęs vaikas atlieka judesius, kuriuos jau moka (deda rankas ant kelių ir pan.). Tokios atsipalaidavimo pozos turėtų laikytis visi šalia vaiko esantys. Aukšto funkcinio lygio vaikai gali naudoti savitaigą, taikomą pratybose mikčiojimui šalinti. Atsipalaiduoti muzika gali būti įrengtas atskiras kampas ar kambarys. Svarbu, kad vaikas turėtų savo asmeninę erdvę. Vaikų mokėjimas atsipalaiduoti yra labai svarbus per visą ugdymo procesą, nes turi aiškią pradžią ir pabaigą. Vaikas sėdi sudėjęs rankas ant kelių arba nuleidęs prie šonų. Tokie judesiai jį sustruktūrina ir parengia dirbti.

Taigi muzika, šokiai, vaidinimai, socialiniai žaidimai su vaiku autistu lavina vaiko bendrąją ir smulkiąją motoriką, girdimuosius suvokimus, emocinį bendravimą. Labai reikšmingos muzikos pratybos yra vokalizacijai ir verbalizacijai skatinti bei interakcijai

palaikyti. Todėl šios grupinio darbo su vaikais autistais kryptys turėtų būti vertinamos kaip viena iš pagrindinių socialinio pedagogo veiklos su šiais specialiųjų poreikių vaikais formų.

1.3.4. Socialinio pedagogo veikla bendradarbiaujant su vaikų autistų tėvais

Atsižvelgiant į tai, kad šeima artimiausia socialinė aplinka turi didžiulę įtaką sėkmingai vaiko socializacijai, socialinis darbas su specialiųjų poreikių vaikais turėtų prasidėti nuo darbo su šeima. Labai svarbus tėvų ir su vaiku dirbančių specialistų bendradarbiavimas, abipusis keitimasis informacija, pastebėjimais, patyrimu prižiūrint vaiką. Būtinai tėvų ir su vaiku dirbančių specialistų bendradarbiavimas, taikomų metodų klasėje ir namuose tęstinumas, vientisumas. Tai įtakoja tiek vaiko, tiek ir tėvų ir su vaiku dirbančio personalo emocinę būseną. Jei kartu bendradarbiaujant nagrinėjamos vaiko netinkamo elgesio ir reagavimo priežastys, ieškoma komplikotos situacijos sprendimo ar palengvinimo būdų, nauda gaunama ir vaikui, ir tėvams, ir specialistams. Todėl būtent bendradarbiavimas su specialiųjų poreikių vaiko tėvais, jų konsultavimas, švietimas yra viena iš svarbiausių socialinio pedagogo funkcijų.

Analizuojant bendrąsias socialinio pedagogo veiklos funkcijas dirbant su šeima, mokslinėje literatūroje (Indrašienė V., 2005, p.102) nurodoma, kad dirbdamas su šeima socialinis pedagogas diagnozuoja problemą ir parengia pagalbos šeimai programą. Ši programa jungia įvairias socialines funkcijas: vaikų auklėjimą, rūpinimąsi specialiųjų poreikių vaikais, tradicijų užtikrinimą, dvasinių ryšių tarp šeimos narių stiprinimą, sveiko gyvenimo būdo propagavimą. Taigi švietimo įstaigos socialinis pedagogas privalo gerai žinoti vaiko šeimos funkcijas, susipažinti su ugdytinio šeima, jos padėtimi visuomenėje, šeimos vidiniu gyvenimu, jos tikslais ir kt. Todėl socialinio pedagogo uždavinys dirbant su vaiko šeima – ieškoti kelių ir būdų, kaip užtikrinti vaikui normalias gyvenimo ir veiklos sąlygas socialinėje – kultūrinėje aplinkoje, padėti jam grįžti į šeimą, mokyklą, normalias gyvenimo vėžes. Socialiniam pedagogui tenka paveikti ne vien ugdytinį, bet ir tuos asmenis (ypač vaiko tėvus, artimuosius), nuo kurių priklauso vaiko kasdieninis gyvenimas ir ateitis.

Dažnai mokiniams vaikams autistams nesiseka mokykloje ir nepageidautiną jų elgesį išprovokuoja blogi tarpusavio santykiai bei neigiama mikroaplinkos įtaka. Todėl, anot I.Leliūgienės (1997, p.87) socialinio darbuotojo pareiga – pedagogiškai šviesti ir konsultuoti tėvus. Tėvų pedagoginis konsultavimas ugdymo klausimais padeda išsiaiškinti auklėjimo klaidas ir trūkumus, tėvams išspręsti psichologines problemas, suvokti savuosius motyvus, kurie nulemia jų santykius su vaikais ar gali žaloėti vaiko asmenybės vystymąsi.

Keliant tėvų pedagoginę kultūrą socialiniai pedagogai turėtų vadovautis tokiais metodais:

- Pokalbiai prie apvalaus stalo;
- Individualus darbas;
- Tėvų susirinkimai klasėse;
- Paskaitų organizavimas
- Konferencijų organizavimas;
- Dalykinių žaidimų organizavimas.

Be to, socialiniai darbuotojai, dirbantys individualų darbą su tėvais turėtų užrašyti stebėjimus, sudaryti socialinę schemą, reguliuoti psichologinę atmosferą šeimoje, tirti vaikų interesus, organizuoti vaikų ir suaugusių bendravimą šeimoje.

Tačiau praktikoje neretai kyla klausimų kaip užmegzti pastovius ir konstruktyvius ryšius su specialiųjų poreikių vaikų tėvais, kadangi dalis jų neturi noro bei nerodo pastangų bendradarbiauti su ugdymo įstaigų specialistais, yra nusivylę jų vaikui teikiamos pagalbos efektyvumu. Tokiais atvejais, siekiant užmegzti kontaktą su vaiko šeima, gali būti taikoma speciali „sunkiai pasiekiamų šeimų metodika” (Lukoševičienė I., 1999, p.22-23). Metodikos principai:

- Atskleisti daugialypių problemų priežastis;
- Suvokti realaus gyvenimo poreikius ir nustatyti pagalbos prioritetus bei orientuoti pagalbą taip, kad pasiektume tam tikrų pozityvių rezultatų;
- Skatinti pasitikėjimą ir viltį, kad jų gyvenimas gali keistis, pagerėti;
- Pamažu suteikti reikalingą konkrečią materialinę pagalbą esminiams poreikiams patenkinti;
- Suvesti su kitomis panašiomis šeimomis ar kaimynais, įtraukti šeimų talkos savanorius (šeimų talkos savanoriai – tai savanoriai pagalbininkai, kurie, remdamiesi konkrečia patirtimi, gali padėti šeimoms spręsti konkrečias problemas, kaip finansinių išteklių paskirstymas, vaiko auklėjimas ir kt.).

Taigi teikiant socialinę pagalbą specialiųjų poreikių vaikui, turėtų būti rūpinamasi ir normalių gyvenimo sąlygų sudarymu šių vaikų šeimoms, t.y. sudaryti sąlygas sveikam šeimyninio gyvenimo pasiruošimui ir vaiko esminių poreikių patenkinimui.

Vadovaujantis Švietimo įstatymu ir Valstybinių bei savivaldybių mokyklų nuostatais (Valstybės žinios, 2004, Nr.124-4495), Lietuvoje bendradarbiavimą su tėvais yra pavesta vykdyti klasės auklėtojams (mokytojams). Minėti teisės aktai numato, kad mokytojas privalo nuolat informuoti vaikų tėvus (globėjus, rūpintojus) apie jų vaikų ugdymosi poreikius ir pasiekimus, mokymąsi ir elgesį, bendrauti su moksleivio šeima. Tačiau panašios funkcijos vadovaujantis Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro 2001-12-14 įsakymu Nr. 1667

patvirtinta Socialinio pedagogo pareigine instrukcija yra pavestos vykdyti ir mokyklų socialiniams pedagogams. Minėtos instrukcijos 10 p. nustato, kad socialinis pedagogas padeda tėvams ar teisėtiems vaiko atstovams ugdyti savo vaiką; suprasti jo socialinius ir psichologinius poreikius, jų tenkinimo svarbą, geriau suprasti vaiko, turinčio vystymosi sunkumų, poreikius, tėvų teises ir pareigas, informuoja tėvus apie jų teisę gauti socialinę ir pedagoginę pagalbą. Be to, Socialinio pedagogo veiklos pareiginės instrukcijos 20 punktas numato, kad socialinis pedagogas lanko vaikus jų namuose, jei klasės auklėtojas neturi tam galimybių. Todėl praktikoje neretai kyla problemų užtikrinant klasės auklėtojų ir socialinių pedagogų pareigų pasiskirstymą pastariesiems dirbant socialinį pedagoginį darbą su specialiųjų poreikių vaikais – neretai vien dėl šios priežasties toks darbas nėra tinkamai vykdomas. Todėl turėtų būti konkrečiai apibrėžta klasės auklėtojų ir socialinių pedagogų veiklos sritis užtikrinant bendradarbiavimą su specialiųjų poreikių vaikų tėvais. Šiuo aspektu tikslinga numatyti, kad socialinis pedagogas:

- Bendrauja su tėvais tuo atveju, kai klasės auklėtojas patyrė didelių sunkumų sprendžiant vaikų socialines problemas, ginant jų teises;
- Esant reikalui, taiko grupinės socialinės terapijos su rizikos grupės šeimomis metodus;
- Organizuoja susitikimus tėvams vaikų teisių klausimais, informuoja ir konsultuoja apie specialiųjų poreikių vaiko teises bei socialines garantijas apibrėžiančius įstatymus.

Literatūroje (Lesinskienė S., 2000, p.34) taip pat pabrėžiama, jog svarbu šeimos narius supažindinti su autizmo sutrikimo ypatumais, ir, vertinant šeimos narių poreikius, atsižvelgiant į autizmo sutrikimą turinčio vaiko amžių:

- 1) ikimokykliniu vaiko amžiaus periodu tėvams didžiausią rūpestį kelia klausimai apie tai, kas yra negerai jų vaikui, koks sutrikimo pobūdis, ar galima jį išgydyti, ką jie turėtų daryti, ir pan., todėl šiame etape labai svarbus išsamus ištyrimas, diagnozės nustatymas ir gydymo plano sudarymas;
- 2) mokyklinio amžiaus autistų tėvai jau turi patyrimą apie jų vaikui kylančius autizmo sąlygotus sunkumus, yra susipažinę su vaiko diagnoze ir negalės pobūdžiu, juos labiausiai domina jų vaikui tinkamiausi medicininės ir socialinės pagalbos būdai;
- 3) paauglystės periodo pabaigoje, kai kartu artėja ir mokymosi mokykloje pabaiga, tėvams ir specialistams labiausiai rūpi sėkminga jaunuolio integracija į bendruomenę, užimtumo ir darbo problemos, šiame etape yra svarbu glaudus tarnybų ir tėvų bendradarbiavimas, sprendžiant kylančias socialinės adaptacijos problemas.

Šiuo metu pasaulyje pedagogikos ir psichologijos moksluose stebima ryški tendencija kuo aktyviau įtraukti šeimos narius į vaiko su negale gydymo programą, kuriamos naujos

efektyvios klinikinės intervencijos, panaudojant vidinius šeimos resursus ir skatinant aktyvų specialistų ir vaiko šeimos narių bendradarbiavimą. Buvo įrodyta ir prieita nuomonės, kad autistų vaikų elgesio ir bendravimo sutrikimai kyla dėl autizmui būdingų komunikacijos, socialinio supratingumo, empatijos, intuicijos, suvokimo ir mąstymo sutrikimų, o ne dėl tėvų patologijos ar auklėjimo klaidų. Pradėta ieškoti konstruktyvių būdų, kaip padėti tėvams ir mokytojams ugdyti įvairiapusių raidos sutrikimų turinčius vaikus, gerinti jų bendravimo bei socialinius įgūdžius, ir vietoj įtarinėjimų bei kaltinimų pradėta siekti bendradarbiavimo. Vis dažniau domimasi autizmo sutrikimą turinčių vaikų šeimos nariais, jų požiūriu, išgyvenimais, tarpusavio santykiais, tiriamas vaiko su sunkia negale poveikis kitiems šeimos nariams, įvertinamas stresas, kurį patiria šeima, ieškoma tinkamų pagalbos kitiems šeimos nariams būdų.

Lietuvoje 1999 m. buvo atliktas šeimų, auginančių vaikus autistus, situaciją, poreikius, išplėstinės šeimos narių (tėvų bei senelių) požiūrį, nuomos analizuojantis tyrimas (Lesinskienė S., 2000). Atlikto tyrimo rezultatai patvirtino, jog vaiko tėvai vertino ir suvokė santykius su savo pačių tėvais labiau komplikuoti, negu tai matė ir vertino seneliai. Seneliai išreiškė empatišką savo suaugusio vaiko išgyvenimų bei sunkumų, auginant anūką su autizmo sutrikimu, supratimą, todėl senelius reikėtų laikyti potencialiu resursu, galinčiu padėti šeimai auginti vaiką su sunkia raidos negale, ir paskatinti tėvus kalbėtis su seneliais apie jiems iškylančius sunkumus. Seneliams, kaip ir tėvams, taip pat reikia specialistų pagalbos suprasti ir priimti skausmingą tiesą apie anūko negalę, rasti konstruktyvius pagalbos vaikui ir visai šeimai būdus. Vaiko su negale senelių įtraukimas į jo gydymo programą gali padėti tinkamai panaudoti vidines išplėstinės šeimos galimybes ir pagerinti kartų tarpusavio santykius. Todėl, sudarant vaiko terapijos programą, didelį dėmesį reikėtų skirti potencialių šeimos resursų ieškojimui, ir ypač išplėstinės šeimos konsultavimui, sudarant galimybes vaiko šeimos nariams geriau suprasti vaikystės autizmo sutrikimų pobūdį, pagerinti bendravimą ir rasti efektyvių būdų iškylančioms problemoms spręsti.

Tyrimo metu buvo išanalizuoti tėvų anketose nurodyti geriausiai jų situacijoje jiems tinkami pagalbos būdai, jų nuomonė ir pageidavimai. Daugiausiai (75 proc.) tėvų nurodė, jog reikalingas detalus jų autisto vaiko ištyrimas ir individualios programos sudarymas, tėvų konsultavimas, pagalba vaikui integruojantis į vaikų kolektyvą. Net trečdalis tėvų anketose nurodė, kad jiems reikalingos konsultacijos socialiniais, teisiniais klausimais, į tai reikėtų atsižvelgti, planuojant ir organizuojant tarnybų veiklą. Mažiausiai tėvų nurodė reikalingomis tėvų savitarpio pagalbos grupes bei medikamentinį gydymą vaikui. Nenorą dalyvauti tėvų savitarpio pagalbos grupėse būtų galima aiškinti tėvų noru gauti kvalifikuotą specialistų pagalbą, tendencija užsidaryti, atsiriboti, baime ir nenoru dalintis savo skausmingais išgyvenimais su kitais žmonėmis. Pastebėta, jog šis gynybinis tėvų barjeras sumažėja, kai jie susitinka su kitomis

šeimomis, auginančiomis vaikus su raidos sutrikimais, ir turi galimybę kartu bendrauti, rasti savitarpio paramą ir palaikymą, pasidalinti savo išgyvenimais, iškilusių problemų sprendimo būdais.

Apibendrinant, galima teigti, jog itin svarbi socialinio pedagogo veiklos sritis bendradarbiaujant su tėvais yra tėvų konsultavimas socialiniais, teisiniais bei vaiko integracijos į švietimo (ugdymo) įstaigos bendruomenę klausimais, taip pat individualios pagalbos vaikui programos sudarymas bei pagalba vaikui prisitaikant prie švietimo (ugdymo) įstaigos kolektyvo.

Labai svarbu, jog socialiniam pedagogui keičiant vaiko elgesį, keistųsi ir tėvų elgesys (Ivoškuvienė R., Balčiūnaitė J., 2002, p.126-127). Tėvai laukia staigių vaiko elgesio pokyčių, tačiau jie dažniausiai būna vos pastebimi, o kartais juos įžiūri tik specialistai. Todėl tėvams būtina išaiškinti, kad jie yra aktyvūs komandos nariai, o darbas truks ištisus metus. Menkiausią poslinkį tėvai turi įvertinti kaip svarbų pasiekimą. Šiuo atveju tėvai taip pat privalo veikti aktyviai ir nuolat konstruktyviai bendradarbiauti su specialistais, pateikti apie savo vaiką tikslią informaciją.

Be to, ugdymo įstaigose vaikui formuojami struktūruoto elgesio įgūdžiai turi būti įtvirtinami ne tik įstaigoje, kurią vaikas lanko, bet ir namuose. Sudarant struktūruoto ugdymo programą, turėtų dalyvauti abu tėvai ir net kiti artimieji. Socialinis pedagogas privalo paaiškinti esmę struktūruoto ugdymo, prie kurio turi prisidėti visi šeimos nariai. Namuose, kaip ir įstaigoje, sudaromas tvarkaraštis, pagal kurį organizuojama vaiko veikla. Namų tvarkaraštyje gali atsispindėti ir vaiko veikla įstaigoje. Jeigu vaikas yra aukštesnio funkcinio lygio, dienos veikla paaiškinama žodžiu. Taip pat svarbu su socialiniu pedagogu aptarti kaip dažnai ir kokia komunikacijos forma bus tėvams priimtiniausia (tiesioginis bendravimas, telefoniniai pokalbiai, rašteliai, įrašai vaikų dienoraštyje ir pan.). Vienodi specialistų ir tėvų reikalavimai, bendrai sudaryta programa ir jos įvykdymas duoda teigiamų rezultatų. Taigi vaiko tėvai, bendradarbiaujant socialiniam pedagogui, privalo keistis kartu su vaiku, pradedant vaiko tyrimu ir baigiant programų sudarymu bei jų realizavimu.

Atsižvelgiant į tai, pabrėžtina, jog ypatingą dėmesį socialinis pedagogas turi skirti šeimos, kurioje auga vaikas autistas pažinimui ir bendradarbiavimui su ja, nes tik tariantis su vaiko tėvais galima nustatyti teisingiausius vaiko problemų sprendimo būdus (Jurelevičienė R., 2006, p.17). Socialiniam pedagogui būtina išsiaiškinti, ko tėvai tikisi iš pedagogų, ugdymo įstaigos bendruomenės ir kokią realią pagalbą, jų nuomone, būtų galima suteikti šeimai ir vaikui, kadangi tėvų pasiūlyti sprendimai dažnai būna tinkamiausi.

2. TYRIMO OBJEKTAS IR METODIKOS

2.1. Metodologinės nuostatos ir tyrimo instrumentai

Vadovaujantis mokslinio tyrimo proceso reikalavimais, pirmiausia ruošiantis tyrimui buvo suformuluota *hipotezė* - svarbiausios socialinio pedagogo veiklos sritys organizuojant vaikų autistų integraciją yra vaiko interesų atstovavimas ir bendradarbiavimo su vaiko tėvais bei kitais specialistais užtikrinimas.

Socialinių pedagogų praktinė veikla, darbas su vaikais autistais organizuojant jų integraciją, problemos, kylančios įgyvendinant šią veiklą, buvo nustatomos bei iškeltos mokslinės hipotezės pagrįstumas tikrinamas tiek *kiekybinių (specialistų, dirbančių vaikų autistų ugdymo įstaigose bei šių vaikų tėvų anketavimas)*, tiek ir *kokybinių (interviu su specialistais ekspertais dirbančiais institucijose, koordinuojančiose socialinės pagalbos vaikams autistams teikimą, formuojančiose šios pagalbos teikimo nuostatas)* mokslinių tyrimų metodų pagalba. Metodologiniu aspektu tiek kokybinį, tiek kiekybinį tyrimą buvo nuspręsta atlikti dėl kelių mokslinių tyrimų metodologinėje literatūroje (Tidikis R., 2003, p.465) nurodomų priežasčių: 1) interviu su specialistais ekspertais buvo pasirinktas kaip papildomas metodas išsamesnei informacijai gauti kartu su anketavimu; 2) kokybinis tyrimas (interviu) taip pat naudotas esant ribotai specialistų, dirbančių socialinės pedagoginės pagalbos principų bei nuostatų formavimo srityje atrankai.

Taikant *anketavimo metodą* kaip *tyrimo instrumentas* buvo pasirinkta stereo anketa švietimo (ugdymo) įstaigų specialistams tiesiogiai dirbantiems su vaikais autistais, taip pat analogiško pobūdžio anketa šių vaikų tėvams. Tyrimas buvo vykdomas 2005 m. gegužės mėn. Vilniaus miesto specialiojo ugdymo įstaigose. Pažymėtina, jog tyrimas buvo atliktas būtent specialiosiose ugdymo įstaigose dėl tos priežasties, kad nesant vieningos ir centralizuotos vaikų autistų apskaitos, nepavyko gauti tikslios informacijos apie vaikų autistų besimokančių integruotai su kitais vaikais skaičių bei įstaigas, kuriose jie mokosi.

Taikant *interviu metodą* kaip *tyrimo instrumentas* buvo pasirinktas struktūrizuotas interviu su asmenimis, kurie dėl savo profesinės ir gyvenimo patirties turi didžiausią kompetenciją ir patikimiausią bei pakankamai išsamią informaciją apie tiriamą problemą: Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos Vaikų ir jaunimo socializacijos departamento (atsakingo už socialinių pedagogų etatų steigimą bei jų veiklos koordinavimą švietimo įstaigose) vyriausiojo specialistu Algimantu Šimaičiu; Švietimo ir mokslo ministerijos įsteigtos specialiųjų poreikių vaikų ugdymą koordinuojančios biudžetinės įstaigos Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro Specialiojo ugdymo skyriaus socialine pedagoge Sandra Valantiejiene ir vaikų autistų

medicininį gydymą vykdančios Respublikinės universitetinės ligoninės „Vaiko raidos centras“ specialiąja pedagoge Rasa Ulevičiūtė bei socialine darbuotoja Gitana Merepolskiene.

2.2. Tyrimo imtis ir respondentai

Atliekant anketinę apklausą buvo apklaustos dvi respondentų kategorijos: 1) 50 specialistų, dirbančių Vilniaus miesto specialiosiose švietimo bei ugdymo įstaigose, kuriose ugdomi vaikai autistai (duomenis apie ugdomus vaikus autistus pateikė atitinkamų specialiųjų mokymo bei ugdymo įstaigų administracija); 2) nurodytose specialiosiose švietimo ir ugdymo įstaigose ugdomų vaikų tėvai, kurie savanoriškai sutiko užpildyti anketas (viso 34 tėvai).

Pažymėtina, jog šios dvi respondentų kategorijos buvo pasirinktos siekiant užtikrinti atliekamo kiekybinio tyrimo objektyvumą – tai yra išaiškinti tiek specialistų, tiek ir vaikų tėvų jų nuomonę apie integravimosi į visuomenę problemas su kuriomis susiduria vaikai autistai bei socialinių pedagogų veiklos galimybes dirbant su šiais vaikais, padedant spręsti jiems kylančias socialines problemas.

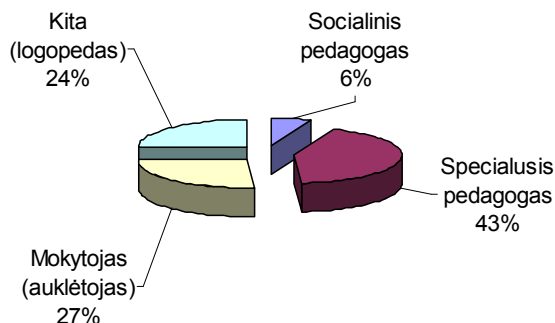
Atkreiptinas dėmesys, jog tyrimo metu apklausos buvo vykdomos tik Vilniaus miesto savivaldybės specialiosiose ugdymo įstaigose (tyrimo teritorija apsiribojo tik šia vietove), tačiau atsižvelgiant į tai, kad socialinių pedagogų ir kitų specialistų, dirbančių su vaikais autistais, veiklą reglamentuojantys teisės aktai yra vienodi ir taikomi kitose Lietuvos administraciniuose vienetuose (savivaldybėse), galima daryti išvadą, jog apklausos rezultatai yra pakankamai reprezentatyvūs vertinant situaciją valstybės mastu. Kita vertus, konstatuotina, jog anketinio tyrimo rezultatai iš esmės atspindi tik socialinių pedagogų veiklos specialiojo ugdymo įstaigose specifiką.

Remiantis anketinės apklausos metu surinktais duomenimis, galima apibrėžti tokias pagrindines statistines charakteristikas, apibūdinančias tiriamųjų grupes (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal ugdymo įstaigas

Įstaigos pavadinimas	Vaikų autistų skaičius (įstaigos administracijos duomenimis)	Apklaustų darbuotojų skaičius	Įstaigoje dirbančių socialinių pedagogų skaičius	Apklaustų įstaigoje ugdomus vaikus auginančių tėvų skaičius
Vilniaus specialioji „Šilo“ mokykla	5	6	1	5
Vilniaus 2-oji specialioji mokykla	6	7	1	6
Vilniaus 3-oji specialioji mokykla	4	10	1	3
Vilniaus vaikų ugdymo centras „Viltis“	9	6	1	8
Vilniaus miesto specialusis ugdymo centras „Aidas“	7	9	-	5
Vilniaus m. specialusis vaikų lopšelis - darželis „Čiauškutis“	7	12	-	7
Viso:	38	50	4	34

Apklausoje dalyvavo tik nedidelis skaičius socialinių pedagogų (4), be to, anketų nepageidavo pildyti dalis vaikų autistų tėvų (apklausoje dalyvavo 34 tėvai, tuo tarpu įstaigose ugdomų vaikų autistų skaičius – 38 vaikai) (1 pav.)

1 pav. Apklaustų specialistų pareigos

Kaip pastebime iš šios diagramos, didžioji dalis apklaustų specialistų buvo specialieji pedagogai. Dėl šios priežasties galima teigti, jog apklausoje dalyvavusių specialiųjų pedagogų dalis buvo itin svarbi nagrinėjant klausimus bei darant išvadas, susijusias su specialiųjų ir socialinių pedagogų funkcijų atskyrimu.

Nagrinėjant kitus duomenimis, apibūdinančius apklaustų ugdymo įstaigų specialistų socialines bei demografines charakteristikas, taip pat galima pastebėti, jog didžioji dalis šios grupės respondentų nurodė, kad turi aukštąjį pedagoginį išsilavinimą (84 proc.), o didžiosios dalies specialistų darbo stažas yra virš 10 metų (60 proc.). Net 66 proc. šių specialistų nurodė, kad su vaikais autistais ir jų problemomis jiems tenka susidurti retkarčiais – keletą kartų per 2 – 5 metus.) (žr. priedą Nr. 4).

Apibendrinant duomenis apie vaikų autistų tėvus, pastebėta, kad didžioji jų dalis (70 proc.) yra vidutinio amžiaus (nuo 31 iki 40 metų). (žr. priedą Nr. 5). Tuo tarpu vertinant apklaustų tėvų išsilavinimą, pažymėtina, kad vaikų tėvų išsilavinimas yra labai įvairus – nuo 41 proc. tėvų, iki 24 proc. turinčių aukštesnįjį išsilavinimą. Tai patvirtina, kad darbas su vaikų tėvais, kaip nevienalytė socialinė grupė, privalo apimti labai plačias veiklos sritis ir privalo skatinti aktyvesnį tėvų dalyvavimą savo vaiko ugdymo procese (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Apklaustų tėvų išsilavinimas

Išsilavinimo rūšis	Skaičius	Procentai
Vidurinis	10	29 %
Aukštesnysis	8	24 %
Aukštasis	14	41 %
Nebaigtas aukštasis	2	6 %

2.3. Tyrimo organizavimas

Anketinis tyrimas, kurio rezultatai aprašomi šiame darbe, susidėjo iš atskirų etapų:

- *duomenų rinkimo* - duomenys buvo renkami ugdymo įstaigų specialistams ir šiose įstaigose ugdomų vaikų tėvams pateikiant anonimines anketas (žr. priedą Nr. 1 ir Nr. 2) su klausimais apie specialistų ir tėvų požiūrį į socialinio pedagogo veiklą organizuojant vaikų autistų integraciją. Tyrimas buvo vykdomas 2006 m. gegužės mėnesį;

- *gautų duomenų sumavimo* – anketavimo metu surinktų duomenų išreiškimo kiekybiniais rodikliais, kuris apėmė: a) *pirminį duomenų apdorojimą* - apklausos anketų duomenys buvo apdorojami kompiuterine programa SPSS_10 (pirminis duomenų apdorojimo etapas); b) *antrinį duomenų apdorojimą kompiuterine MS Excel programa* (šis tyrimo etapas buvo reikalingas gautų statistinių duomenų pateikimui grafiniu pavidalu).

Organizuojant *kokybinį tyrimą (interviu)*, buvo parengtas klausimynas su iš anksto numatytais klausimais (žr. priedą Nr. 3). Klausimynas buvo rengiamas atsižvelgus į respondentų kvalifikaciją ir padarius prielaidą, kad būtent šie konkretūs respondentai bendraus interviu metu ir išsakys savo nuomonę. Norint geriau suprasti, kaip tyrimo respondentai suvokia padėtį socialinio pedagogo veiklos su vaikais autistais organizavimo srityje ir kylančias problemas, buvo leidžiama respondentams naudoti savo posakius, nereikalaujant naudotis tyrėjos pateiktomis tikslėmis tam tikrą reiškinį apibrėžiančiomis sąvokomis. Pokalbis su kiekvienu iš respondentu buvo įrašomas į diktofoną, prieš tai informavus respondentą apie panaudojamą pokalbio įrašymo įrangą bei gavus jo žodinį sutikimą.

3. TYRIMŲ REZULTATŲ ANALIZĖ IR APIBENDRINIMAS

3.1. Socialinio pedagogo vaidmuo ir galimos veiklos sritys dirbant su vaikais autistais švietimo (ugdymo) įstaigų specialistų požiūriu

Kaip jau buvo nurodyta, specialiosiose švietimo bei ugdymo įstaigose dirbantiems specialistams pateiktoje anketoje be klausimų, skirtų surinkti duomenys apie respondentų socialinę – demografinę charakteristiką, buvo išskirtos dvi pagrindinės klausimų grupės - klausimai, kuriais siekta išsiaiškinti esamos ugdymo įstaigoje taikomos socialinės pagalbos vaikams autistams teikimo sistemos funkcionavimo ypatumus ir klausimai, kuriais buvo siekiama nustatyti esamą (ar galimą, atitinkantį specialistų lūkesčius) socialinių pedagogų vaidmenį teikiant socialinę pedagoginę pagalbą vaikams autistams.

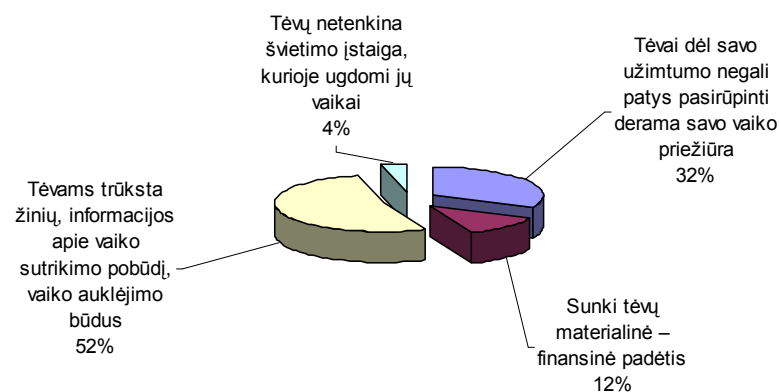
Iš specialistų atsakymų į anketos 7 – 9 klausimus (7-as klausimas „Ar švietimo įstaigoje, kurioje dirbate, yra sudarytos atskiros klasės (grupės), kuriose ugdomi vaikai autistai?“ ir 8-9 klausimas „Ar įstaigoje, kurioje dirbate yra renkami, sisteminami ir apibendrinami statistiniai (demografiniai, medicininiai) duomenys apie vaikus autistus, jų ugdymą, pedagoginio pažangumo rodiklius?“, taip pat ar šie duomenys teikiami kitoms institucijoms) galima spręsti, jog visose ugdymo įstaigose, kuriose vyko tyrimas nėra sudaryta atskirų klasių (grupių) vaikams autistams (visi respondentai atsakė, kad jų ugdymo įstaigose tokių klasių (grupių) nėra). Antra, taip pat paaiškėjo, jog nors didžioji dalis apklaustų respondentų (66 proc.) nurodė, kad įstaigose, kuriose jie dirba yra kaupiami statistiniai duomenys apie vaikus autistus, tačiau jie daugeliu atveju neteikiami kitoms institucijoms (tai pabrėžė 56 proc. respondentų) (žr. priedą Nr. 4).

Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadą, jog praktinė situacija vaikų autistų ugdymo srityje Vilniaus mieste iš esmės atitinka teorinėje darbo dalyje aprašytą padėtį – specialių klasių (grupių) vaikams autistams ugdyti iki šiol nėra įsteigta, o centralizuota pagalbos teikimo vaikams autistams teikimo sistema tinkamai nefunkcionuoja (tai patvirtina tas faktas, kad ugdymo įstaigos ir kitos atsakingos institucijos nepakankamai keičiasi informacija apie vaikus autistus). Šios aplinkybės iš esmės sąlygoja tai, kad sudėtinga organizuoti ir tinkamą socialinę pedagoginę pagalbą – nesant atskirų klasių (grupių) vaikų autistų ugdymui, sunku sukurti šiems vaikams tinkamą, struktūruotą aplinką, dienotvarkę, individualizuoti teikiamą pagalbą.

Anketos specialistams 10 – 13 klausimai buvo parengti ir specialistams pateikti siekiant išsiaiškinti problemas kurios, specialistų nuomone, ugdymo įstaigose kyla vaikams autistams (10 klausimas), jų tėvams (11 klausimas), patiems specialistams bendraujant su vaikais autistais (12 klausimas) ir jų tėvais (13 klausimas)

Atsakymai į anketos 10-ą klausimą („Kokias pastebite pagrindines problemas su kuriomis susiduria vaikai autistai įstaigoje, kurioje dirbate?“) vėl iš esmės patvirtina teorinėje darbo dalyje išsakytą prielaidą, jog efektyvią socialinę pedagoginę ir kitų rūšių pagalbą vaikams autistams sudėtinga teikti, nes nėra parengta bei patvirtinta pakankamai darbo su vaikais autistais metodikų (ypač socialinio pedagogo veiklos srityje). Tai, jog susiduriama su šia problema, akcentavo 52 proc. respondentų, 24 proc. kaip pagrindinę problemą, su kuria vaikai autistai susiduria ugdymo įstaigoje, nurodė tai, kad įstaigos aplinka nepritaikyta vaiko poreikiams, o dar 24 proc. teigė, jog problemų nepastebėjo (žr. priedą Nr. 4).

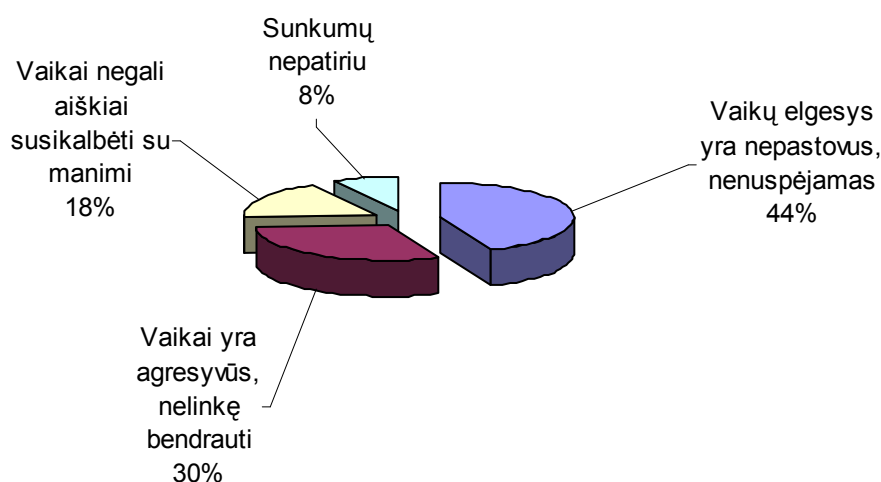
Labai svarbūs socialinio pedagogo veiklos galimybių vertinimui, socialinio pedagogo galimų funkcijų dirbant su vaikais autistais planavimui yra atsakymai į 11 anketos klausimą („Kokias pastebite Jūsų įstaigoje ugdomų vaikų autistų tėvams kylančias problemas, susijusias su jų vaikų ugdymu bei priežiūra?“), atsakydami į kuri specialistai pateikė vaikų autistų tėvams kylančių problemų vertinimą (žr. 2 pav.).

2 pav. Specialistų pateiktas vaikų autistų tėvams kylančių problemų vertinimas

Pastebėtina, jog kaip vieną iš svarbiausių tėvams kylančių problemų specialistai nurodė žinių bei informacijos trūkumą. Tai iš esmės pagrindžia socialinio pedagogo veiklos dirbant su vaikų autistų tėvais konsultacinės, šviečiamosios funkcijos svarbą, nes kaip rodo tyrimo rezultatai, kitų ugdymo įstaigų specialistų veikla kol kas nepadedą išspręsti šios problemos. Kita vertus, atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog beveik trečdaliui apklaustų tėvų yra aktuali vaiko deramos priežiūros dėl didelio tėvų užimtumo problema.

Iš atsakymų į anketos 12-ą klausimą („Kokių patiriate sunkumų tiesiogiai bendraudami su vaikais autistais?“) galima daryti išvadas kokias problemas specialistai patiria bendraudami su vaikais autistais. Tarp pagrindinių tokių problemų specialistai minėjo vaikų elgesio problemas – atkreipė dėmesį į tai, kad vaikų elgesys yra nepastovus, nenuspėjamas (44 proc. respondentų), vaikai yra agresyvūs, nelinkę bendrauti (30 proc. respondentų) (žr. 3 pav.).

3 pav. Specialistų patiriamos problemos bendraujant su vaikais autistais

Atsakydami į 13-ą anketos klausimą „Kokių sunkumų patiriate bendraudami su vaikų autistų tėvais?“, daugiau nei pusė (54 proc. respondentų) atkreipė dėmesį į tai, kad vaikų autistų tėvai, specialistų nuomone, kelia nepagrįstus reikalavimus švietimo įstaigos darbuotojams (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Specialistų patiriamos problemos bendraujant su vaikų autistų tėvais

Specialistų nurodomos problemos	Skaičius	Procentai
Vaikų elgesys yra nepastovus, nenuspėjamas	22	44 %
Vaikai yra agresyvūs, nelinkę bendrauti	15	30 %
Vaikai negali aiškiai susikalbėti su manimi	9	18 %
Sunkumų nepatiriu	4	8 %

Tai rodo, jog iki šiol nėra tinkamo tėvų ir švietimo įstaigų darbuotojų bendradarbiavimo, abipusio pasitikėjimo bei veiksmų, ugdant vaiką koordinavimo. Ši aplinkybė leidžia daryti išvadą, jog esamą padėtį galėtų pakeisti būtent socialinio pedagogo veikla plėtojant bendradarbiavimą su vaikus autistus auginančiais tėvais.

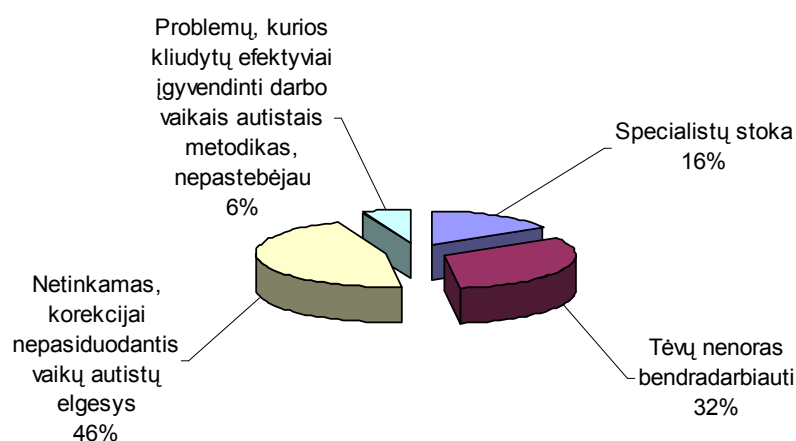
Anketos 14 – 19 klausimai buvo pateikti siekiant išsiaiškinti ugdymo įstaigų specialistų praktiškai taikomas darbo metodikas ugdant vaikus autistus bei specialistams kylančias šių metodikų taikymo problemas. Atsakydami į klausimus, specialistai pažymėjo, kad didžioji jų dalis (52 proc.) kaip prioritetinį darbo su vaikais autistais metodą taiko individualų darbą klasėje (grupėje) (14-as klausimas „Kokius būdus, priemones bei metodikas taikote dirbdami su vaikais autistais“), žr. 4 lentelę:

4 lentelė. *Specialistų taikomos priemonės bei metodikos dirbant su vaikais autistais*

	Skaičius	Procentai
Individualų darbą klasėje (grupėje)	26	52 %
Darbą grupėje	17	34 %
Darbą šeimoje (bendruomenėje)	7	14 %

Tuo tarpu tik maža specialistų dalis (14 proc.) nurodė, kad taiko darbo šeimoje (bendruomenėje) metodą. Dėl šios priežasties socialinis darbas su vaiko autisto šeima galėtų būti svarbi socialinio pedagogo veiklos sritis, kurią iki šiol menkai atlieka kiti specialistai.

Beje, vertindami darbo su vaikais autistais metodų efektyvumą (16-as klausimas „Kokios pagrindinės problemos kliudo efektyviai įgyvendinti taikomas darbo su vaikais autistais priemones bei metodikas?“), net 72 proc. specialistų pažymėjo, kad ilgainiui ugdymo procese vaikų autistų įgūdžiai ir elgesys tik nežymiai pakinta, o kaip pagrindines šių metodų taikymo problemas nurodė netinkamą, korekcijai nepasiduodantį vaikų autistų elgesį, tėvų nenorą bendradarbiauti (žr. 4 pav.).

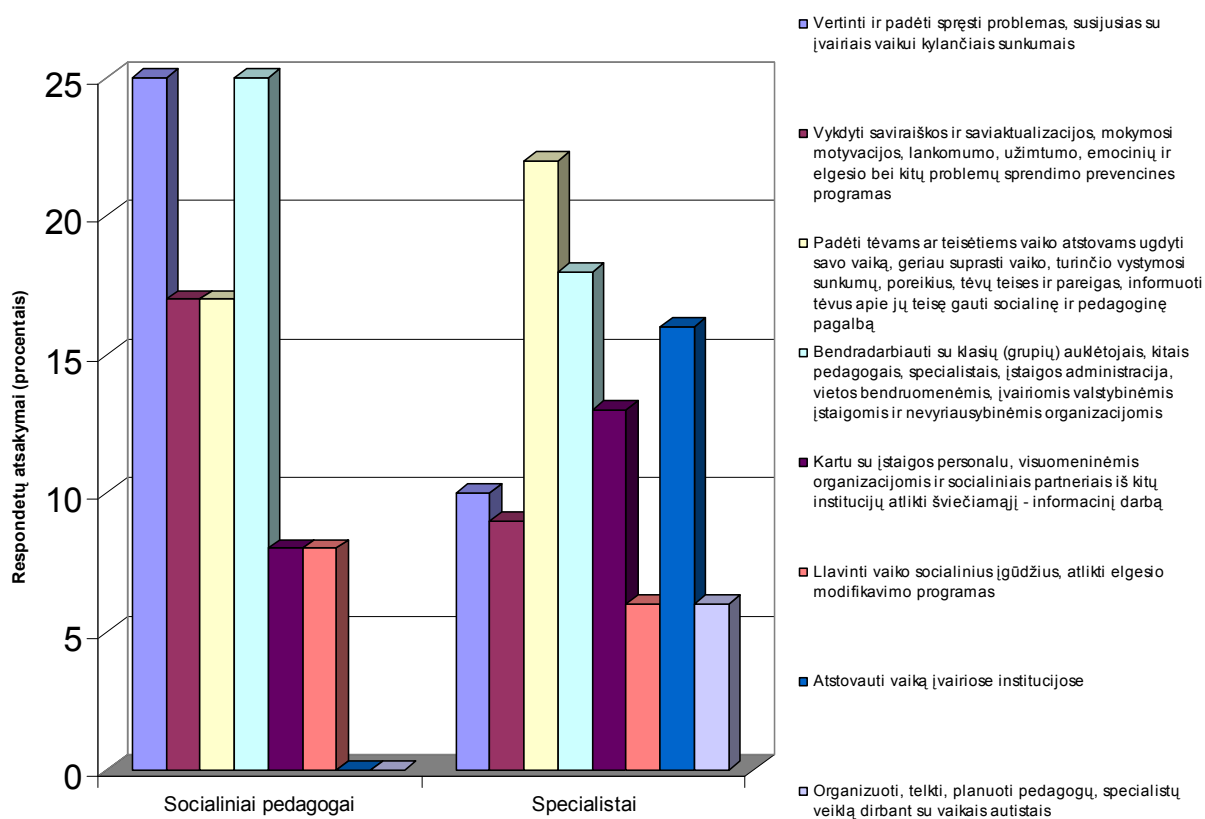

4 pav. *Specialistų nurodytos darbo su vaikais autistais metodikų taikymo problemos*

Pažymėtina, kad atsakydami į anketos 19-ą klausimą „Ar Jums pakanka turimos bei Jums prieinamos informacijos apie vaikų autistų auklėjimo bei ugdymo metodus?“, didžioji specialistų dalis (66 proc.) nurodė, kad jiems pakanka turimos informacijos apie vaikų autistų auklėjimo bei ugdymo metodus (20 klausimas). Kaip pagrindinius vaikų autistų metodikų taikymo problemų sprendimo būdus (17-as klausimas „Kokie galėtų būti šių problemų sprendimo būdai?“) specialistai nurodė personalo skaičiaus didinimo būtinybę (40 proc. respondentų), geresnį ugdymo įstaigų materialinį ir finansinį aprūpinimą (22 proc.), kitas įstaigų veiklos reformas (18 proc.). Taigi iš esmės tyrimo rezultatai patvirtina tai, kad būtina plėsti personalo dirbančio su vaikais autistais skaičių, vis plačiau ir gausiau į šią veiklą įtraukiant ir

socialinius pedagogus.

Galimausiai formuluojant atsakymus į anketos 21 – 22 klausimus, specialistai buvo paprašyti pateikti informaciją apie socialinio pedagogo veiklos sritis jų įstaigoje, tuo atveju kai įstaigoje yra socialinio pedagogo pareigybė (21 klausimas) bei nurodyti savo pačių nuomonę, kokios turėtų būti socialinio pedagogo veiklos sritys organizuojant vaikų autistų integraciją (22 klausimas). Galimi atsakymų variantai buvo suformuluoti atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2001 m. gruodžio 14 d. įsakymu nr. 1667 patvirtintoje Socialinio pedagogo pareiginėje instrukcijoje numatytas bendrąsias socialinio pedagogo veiklos funkcijas, tai yra specialistai buvo paprašyti pažymėti, kurias iš nurodytame įsakyme išvardintų funkcijų socialiniai pedagogai faktiškai vykdo ir kurias, jų nuomone, turėtų vykdyti. Gautus atsakymus, tai yra pačių socialinių pedagogų nurodytas faktines jų veiklos sritis ir specialistų nuomonę apie galimas socialinių pedagogų veiklos sritis leidžia palyginti ši diagrama (žr. 5 pav.):

5 pav. Respondentų nuomonė apie socialinių pedagogų veiklos sritis

Analizuodami ir lygindami socialinių pedagogų atsakymus apie jų faktines veiklos sritis bei kitų specialistų nuomonę apie galimas socialinių pedagogų veiklos sritis organizuojant vaikų autistų integraciją, pastebime keletą dėsningumų. Visų pirma, nė vienas iš apklaustų socialinių pedagogų nenurodė, jog atlieka tokias funkcijas kaip vaiko atstovavimas įvairiose institucijose; specialistų, pedagogų veiklos su vaikais autistais organizavimas, planavimas. Antra, skiriasi ir

socialinių pedagogų bei kitų specialistų nurodytos prioritetinės socialinio pedagogo veiklos sritys – šiuo klausimu socialinių pedagogų ir kitų specialistų nuomonė sutapo tik pabrėžiant socialinių pedagogų bendradarbiavimo bei pagalbos tėvams funkcijas. Tuo tarpu kitais atvejais nuomonės nesutapo – socialiniai pedagogai kaip prioritetinės veiklos sritis nurodė vaikui kylančių problemų bei sunkumų vertinimo ir pagalbos juos sprendžiant, saviraiškos ir saviaktualizacijos programų vykdymą, tuo tarpu kiti specialistai itin akcentavo vaiko atstovavimo įvairiose institucijose funkcijos svarbą (daugiau kaip 15 proc. respondentų). Taigi nors, pavyzdžiui, atsakydami į anketos 18-ą klausimą (*Kaip vertinate kompetencijos pasidalinimą ir bendradarbiavimą su kitais Jūsų kolegomis dirbančiais analogišką darbą toje pačioje įstaigoje ar kitose institucijose?*) net 56 proc. respondentų nurodė, kad juos tenkina esama kompetencijos pasidalinimo ir bendradarbiavimo tarp atskirų specialistų sistema, tačiau realiai efektyvus tokio bendradarbiavimo modelis nėra sukurtas, nes labai skiriasi požiūriai į daugelio socialinio pedagogo funkcijų svarbą.

Apibendrinant specialistų anketavimo metu surinktus duomenis, pažymėtina, kad esama situacija Vilniaus mieste nėra palanki socialinės pedagoginės pagalbos efektyviam organizavimui – neįsteigta specialių klasių (grupių) vaikų autistų ugdymui, ne visose specialiosiose ugdymo įstaigose imamasi priemonių, leidžiančių nustatyti bei analizuoti tokios pagalbos poreikius. Remiantis tyrimo rezultatų analizės duomenimis, itin pabrėžtina pagalbos vaikų autistų tėvams, darbo su šių vaikų šeima būtinybė, kadangi tokia pagalba nėra pakankamai plačiai teikiama ir todėl jos organizavimas galėtų būti itin svarbi socialinio pedagogo veiklos sritis. Kita vertus, labai skiriasi ugdymo įstaigų bendruomenės (specialistų) požiūris į socialinio pedagogo svarbiausias funkcijas, todėl būtina kurti bei įteisinti bendrą socialinio pedagogo veiklos su vaikais autistais modelį.

3.2. Socialinio pedagogo vaidmuo ir galimos veiklos sritys dirbant su vaikais autistais šių vaikų tėvų požiūriu

Atliekant anketinę apklausą siekta sužinoti bei įvertinti ne tik ugdymo įstaigose dirbančių specialistų, bet ir tėvų nuomonę apie jų vaikų ugdymo, socialinės pagalbos teikimo problemas bei socialinio pedagogo vaidmenį jas sprendžiant. Būtent aptarus ir sulyginus šių dviejų respondentų grupių atsakymus į jiems pateiktus klausimus, siekiama daryti objektyvią išvadą apie tikrąsias socialinių pedagogų veiklos su vaikais autistais problemines sritis.

Pirmoji vaikų autistų tėvams pateiktų klausimų grupė (4 – 8 klausimai) buvo parengta siekiant išsiaiškinti kokią apskritai socialinę pagalbą ir kokiose įstaigose yra gavę šių vaikų tėvai. Atsakydami į 4-ą (Kada (kokio) amžiaus Jūsų vaikui buvo diagnozuotas autizmo

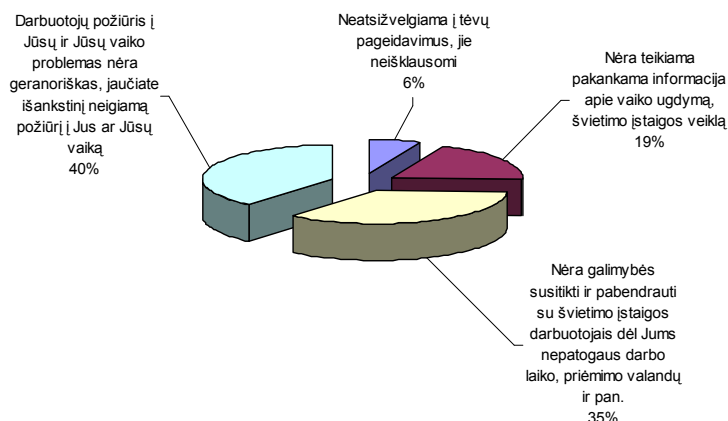
sutrikimas?) bei 5-q (Kokios įstaigos (institucijos) specialistai nustatė Jūsų vaikui autizmo sutrikimą?) klausimus absoliuti dauguma tėvų nurodė, kad vaikų autizmo sutrikimas jų vaikui buvo diagnozuotas, kai vaikui buvo nuo 3 iki 6 metų (tai pažymėjo 85 proc. respondentų), beveik visiems vaikams šis raidos sutrikimas buvo nustatytas ligoninėse (97 proc. respondentų) (žr. priedą Nr. 5). Kita vertus, kaip pažymėjo daugelis tėvų, jiems nebuvo nei išsamiai paaiškinta apie autizmo sutrikimo pasekmes, galimus pagalbos teikimo būdus (nurodė 79 proc. respondentų, 6-as klausimas „Ar autizmo sutrikimą nustatę specialistai Jums išsamiai paaiškino apie autizmo sutrikimo pasekmes, galimus pagalbos teikimo būdus?“, žr. priedą Nr.5), nei informuota kokia socialinė pagalba (pašalpos, išmokos, socialinės paslaugos ir pan.) yra teikiama šiems vaikams (nurodė 67 proc. respondentų, 7-as klausimas „Ar Jūs buvote informuoti apie tai kokia socialinė pagalba (pašalpos, išmokos, socialinės paslaugos ir pan.) yra teikiama vaikams, kuriems diagnozuotas autizmo sutrikimas?“, žr. priedą Nr.5). Remiantis atsakymais, gautais į 8-ąją anketos klausimą „Kas Jums suteikė tokią informaciją?“, tais atvejais, kai tokia informacija vis tik buvo suteikta, ją suteikė (žr. 4 lentelę):

4 lentelė. Informaciją apie vaikų autizmo sutrikimo pasekmes
bei socialinę pagalbą suteikusios įstaigos

Įstaigos rūšis	Skaičius	Procentai
Sveikatos priežiūros įstaigų (poliklinikos, ligoninės gydytojai)	8	62 %
Švietimo įstaigos, kurioje yra ugdomas Jūsų vaikas, specialistai	5	38 %
Savivaldybės Pedagoginės psichologinės tarnybos darbuotojai	0	0 %
Savivaldybių socialiniai darbuotojai ar kiti specialistai	0	0 %

Iš šioje lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad vis tik daugelis tėvų šią aktualią informaciją gavo ne švietimo, bet sveikatos priežiūros įstaigose. Nurodyti faktai iš esmės pagrindžia konsultavimo, švietimo funkcijos, kurią turėtų vykdyti švietimo įstaigų socialiniai pedagogai būtinybę.

Anketos 9 – 13 klausimai tėvams buvo pateikti siekiant išsiaiškinti jų nuomonę apie įstaigoje, kurioje yra ugdomas jų vaikas, taikomos socialinės pagalbos vaikui teikimo sistemą, jos funkcionavimo ypatumus. Atsakydami į anketos 9-ą klausimą „Kokių sunkumų Jums kilo bendraujant su švietimo (ugdymo) įstaigos administracija bei atskirais darbuotojais vaiko ugdymo klausimais?“ didžioji dalis tėvų (40 proc.) nurodė, kad švietimo įstaigos darbuotojų požiūris į tėvų bei vaiko problemas nėra geranoriškas, jaučiamas išankstinis neigiamas požiūris į vaiką (žr. 6 pav.).

6 pav. Tėvų nurodyti bendravimo su švietimo (ugdymo) įstaigų darbuotojais sunkumai

Be to, net 35 proc. apklaustų tėvų kaip vieną iš pagrindinių bendravimo su švietimo (ugdymo) įstaigų specialistais sunkumų nurodė tai, kad jiems nėra galimybės susitikti ir pabendrauti su švietimo įstaigos darbuotojais dėl nepatogaus darbo laiko, priėmimo valandų ir pan. Tai rodo, jog iš esmės, tėvų nuomone, su jais nėra organizuojamas efektyvus švietimo įstaigų specialistų bendravimas ir bendradarbiavimas. Tai rodo, jog siekiant užtikrinti, kad nepatogus darbo laikas, netinkamos priėmimo valandos švietimo (ugdymo) įstaigose, nebūtų kliūtis tėvams bendraujant su švietimo įstaigų specialistams, būtina organizuoti ir pačių specialistų lankymąsi pas vaikų autistų tėvus namuose. Būtent vaikų ir jų tėvų lankymas namuose yra viena iš socialinio pedagogo veiklos funkcijų, kurią jam paveda vykdyti Socialinio pedagogo pareiginės instrukcijos 20 punktas.

Atsižvelgiant į tai, galime daryti išvadą, jog atsakymai į tėvams pateiktos anketos klausimus iš esmės koreliuoja su atsakymais į anketos specialistams 12-ą („Kokių patiriate sunkumų tiesiogiai bendraudami su vaikais autistais?“), 14-ą (Kokius būdus, priemones bei metodikas taikote dirbdami su vaikais autistais?) bei kitus klausimus, patvirtindami, jog egzistuoja rimtų trūkumų vaiko tėvų ir ugdymo įstaigų bendravimo, bendradarbiavimo ir tarpusavio supratimo srityje. Atitinkamai į šią veiklos sritį turėtų įsijungti bei padėti nurodytas socialines problemas spręsti ugdymo įstaigų socialiniai pedagogai.

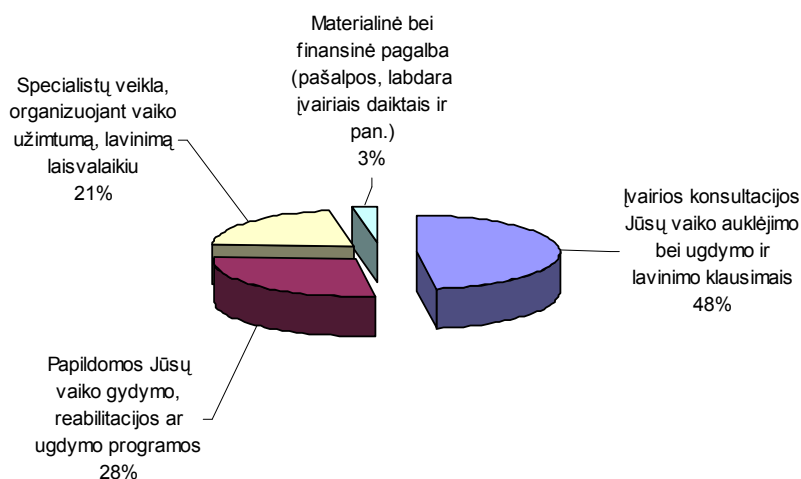
Tarp kitų nusiskundimų dėl švietimo (ugdymo) įstaigų veiklos, atsakydami į anketos 10-ą klausimą „Kokių turite nusiskundimų dėl švietimo (ugdymo) įstaigos, kurioje yra ugdomas Jūsų vaikas veiklos bei darbo su vaiku?“ tėvai nurodė, kad jų netenkina įstaigos veiklos pobūdis, užsiėmimų su vaiku turinys bei tvarkaraštis (žr. 5 lentelę)

5 lentelė. Tėvų nusiskundimai dėl ugdymo įstaigos veiklos

Tėvų nurodyti nusiskundimai	Skaičius	Procentai
Prastos ugdymo įstaigos veiklos materialinės bei buitinės sąlygos (neatlikti remontai, nesutvarkyta aplinka ir pan.)	32	52 %
Netinkamai organizuojamas užsiėmimu su vaiku tvarkaraštis	25	41 %
Netenkinama įstaigos su specialistų atliekamos veiklos su Jūsų vaiku pobūdis, užsiėmimų turinys	3	5 %
Ugdymo įstaigos aplinka nepritaikyta Jūsų vaiko poreikiams	1	2 %

Atsakymai į šį anketos klausimą taip pat sietini su atsakymais į ankstesnį, 9-ą, anketos klausimą („Kokių sunkumų Jums kilo bendraujant su švietimo (ugdymo) įstaigos administracija bei atskirais darbuotojais vaiko ugdymo klausimais?“), kur tėvai nurodė, jog įstaigų požiūris į juos ir jų vaikus nėra geranoriškas. Akivaizdu, kad esant tokioms vaikų tėvų ir ugdymo įstaigų nuostatoms dėl tarpusavio bendravimo ir bendradarbiavimo, sunku užtikrinti efektyvios socialinės pedagoginės ir kitos pagalbos vaikui bei jo šeimai teikimą.

Pažymėtina, jog atsakydami į anketos 11-ą klausimą „Kokios papildomos paslaugos (pagalba), būtų reikalingos Jūsų vaikui ir Jums“, kaip vienas iš jiems aktualiausių paslaugų vaikų autistų tėvai nurodė konsultavimo, informacijos teikimo paslaugas (žr. 7 pav.):

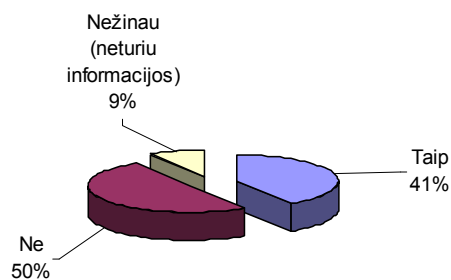
7 pav. Tėvų pageidavimai dėl paslaugų jiems ir jų vaikams teikimo

Šiuo aspektu pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2001 m. gruodžio 14 d. įsakymu nr. 1667 patvirtinta Socialinio pedagogo pareiginė instrukcija švietimo ir konsultavimo paslaugas išskiria bei apibrėžia kaip itin svarbią socialinio pedagogo veiklos sritį.

Vertindami ugdymo įstaigų teikiamų paslaugų efektyvumą, jų aplinkos pritaikymą vaiko poreikiams (anketos 12-tas „Kokių, Jūsų nuomone, papildomų problemų bei sunkumų patyrė Jūsų vaikas pradėjęs lankyti švietimo (ugdymo) įstaigą?“ ir 13-as „Kaip vertinate vaiko įgytas žinias, pasiektą pažangą po to, kai jis pradėjo lankyti švietimo (ugdymo) įstaigą?“ klausimai)

vaikų autistų tėvai pažymėjo, kad daugeliu atveju jų vaikai sunkiai išgyveno pasikeitusią aplinką – pradėję lankyti ugdymo įstaigą prastai valgė, miegojo, skundėsi skausmais ir pan. (į tai atkreipė dėmesį 68 proc. respondentų, žr. priedą Nr. 5). Be to, vaikų tėvų požiūris į teikiamų ugdymo paslaugų efektyvumą iš esmės yra skeptiškas – daugelis tėvų mano, kad vaiko bendravimo ir elgesio įgūdžiai pradėjus lankyti ugdymo įstaigą nepasikeitė (ši faktą pažymėjo 53 proc. respondentų ir tik 18 proc. nurodė, kad pradėjęs lankyti ugdymo įstaigą vaikas lengviau bendrauja su šeimos nariais, aplinkiniais) (žr. priedą Nr. 5). Tai rodo, jog tėvų nuomone, ugdymo įstaigose taikomos veiklos su vaikais autistais metodikos nėra itin efektyvios ir veiksmingos, todėl jas būtina tobulinti.

Galiausiai 14 – 19 anketos klausimais buvo siekiama nustatyti esamą socialinių pedagogų vaidmenį teikiant socialinę pedagoginę pagalbą vaikams autistams šių vaikų tėvų požiūriu. Pažymėtina, jog atsakydami į 14-ą klausimą „Ar švietimo (ugdymo) įstaigoje, kurioje mokomas Jūsų vaikas yra socialinio pedagogo pareigybė?“ 41 proc. vaikų tėvų nurodė, kad įstaigoje, kurioje ugdomas jų vaikas, yra socialinio pedagogo pareigybė (žr. 8 pav.)

8 pav. Vaikų tėvų pateikta informacija apie tai, ar įstaigose, kur ugdomi jų vaikai, yra socialinio pedagogo pareigybė

Kita vertus, 9 proc. vaikų tėvų nurodė, kad jie iš vis nežino tokios pareigybės (neturi jokios informacijos). Tai galima interpretuoti kaip faktą, patvirtinantį, jog daugeliu atveju specialiosiose ugdymo įstaigose socialinių pedagogų veikla nėra pakankamai išplėtotą ir yra pradėta organizuoti pakankamai neseniai, todėl dar nėra gerai žinoma visuomenei (vaikų tėvams).

Tie tėvai, kurie nurodė, kad įstaigoje, kurią lanko jų vaikas dirbas socialinis pedagogas, pažymėjo (15-as klausimas „Kokius, Jūsų turimomis žiniomis, klausimus sprendžia ir kokią veiklą vykdo švietimo (ugdymo) įstaigos socialinis pedagogas dirbdamas su Jūsų vaiku?“), jog, jų turimomis žiniomis, socialinis pedagogas tiesiogiai dirba su vaiku, užsiimdamas jo įgūdžių bei sugebėjimų lavinimu ir ugdymu (nurodė 48 proc. respondentų), taip pat bendradarbiauja su kitų

įstaigų darbuotojais, sprendžiant vaikui kylančias problemas (nurodė 31 proc. respondentų) (žr. priedą Nr. 5).

Nurodytos aplinkybės iš esmės patvirtina, kad šiuo metu, tėvų nuomone, socialinių pedagogų veiklą yra gerokai atskirta nuo tiesioginio bendravimo su jais, tai patvirtina ir atsakymai į 16-ą anketos klausimą „Kaip dažnai Jums tenka asmeniškai bendrauti su švietimo (ugdymo) įstaigos socialiniu pedagogu?“, kur 50 proc. respondentų nurodė, kad su socialiniu pedagogu jiems tenka bendrauti tik keletą kartų per pusmetį. Kita vertus, kaip galima spręsti iš atsakymų į sekantį, 17-ą anketos klausimą „Kokiais klausimais Jums asmeniškai yra tekę bendrauti su švietimo (ugdymo) įstaigos socialiniu pedagogu?“, daugeliu atveju su vaikų tėvais socialiniai pedagogai bendrauja ne vykdydami tam tikrų problemų prevenciją, siekdami iš anksto jiems suteikti socialinę pagalbą, bet jau reaguodami į susidariusią neigiamą situaciją, paprastai susijusią su vaiko elgesiu ugdymo įstaigoje (net 54 proc. vaikų tėvų nurodė, kad jiems asmeniškai yra tekę bendrauti su socialiniu pedagogu tokio pobūdžio klausimais, tuo tarpu kitais klausimais dėl konsultacijų, informacijos suteikimo ir pan. su socialiniais pedagogais nurodė bendravę ne daugiau kaip 20 proc. respondentų).

Apibendrinant galima pasakyti, jog tik 13 proc. apklaustų respondentų nurodė, kad juos tenkina socialinio pedagogo darbas (anketos 18-as klausimas „Ar Jus tenkina švietimo (ugdymo) įstaigos socialinio pedagogo darbas?“). Kaip pagrindinius nusiskundimus dėl socialinių pedagogų veiklos (anketos 19-as klausimas „Kokių turite nusiskundimų dėl švietimo (ugdymo) įstaigos socialinio pedagogo darbo?“) vaikų tėvai nurodė (žr. 6 lentelę):

6 lentelė. Tėvų nusiskundimai dėl socialinių pedagogų veiklos

Nusiskundimų priežastys	Skaičius	Procentai
Nesuteikiama informacijos apie socialinio pedagogo veiklą	6	26 %
Socialinis pedagogas nebendrauja, vengia bendrauti su tėvais	2	9 %
Socialinio pedagogo darbas su vaiku yra neefektyvus	1	4 %
Socialinis pedagogas tik formaliai atlieka savo pareigas	14	61 %

Įvertinus tėvų anketos duomenis, darytina išvada, kad jie iš esmės patvirtina specialistų apklausos metu nustatytą faktą, jog ugdymo įstaigose nėra tinkamai organizuojamas darbas su vaikų autistų tėvais, šeimomis. Be to, atsakymuose į anketos klausimus tėvai itin akcentavo jų konsultavimo, švietimo paslaugų poreikį, kurį patenkinti galėtų būtent efektyvesnė socialinių pedagogų veikla.

3.3. Socialinio pedagogo pareigybės reikšmė ir vaidmuo dirbant su vaikais autistais ekspertų vertinimu

Siekiant susidaryti visapusiškesnį, objektyvesnį požiūrį į nagrinėjamas socialinių pedagogų veiklos, organizuojant vaikų autistų integraciją, problemas tyrimo metu buvo apklausti ne tik specialistai praktikai, tiesiogiai dirbantys su vaikais autistais, bei šių vaikų tėvai, tačiau ir specialistai ekspertai, dirbantys institucijose, atsakingose už socialinės pedagoginės pagalbos metodinių nuostatų formavimą, socialinių pedagogų veiklos koordinavimą, socialinės pagalbos teikimo metodikų kūrimą (Švietimo ir mokslo ministerijos bei Sveikatos apsaugos ministerijos reguliavimo sričiai priskirtų institucijų darbuotojai).

Pirmoji klausimų grupė specialistams, dirbantiems socialinės pedagoginės pagalbos teikimo koordinavimo ir politikos formavimo srityje (toliau vadinami specialistais ekspertais), ***buvo susijusi su esamos socialinės pedagoginės pagalbos teikimo vaikams autistams sistemos bei socialinių pedagogų praktiškai atliekamų funkcijų, organizuojant vaikų autistų integraciją, įvertinimu*** (1 – 9 klausimas, žr. priedą Nr. 3).

Pirmasis šios grupės klausimas, pateiktas specialistams ekspertams buvo susijęs su duomenimis apie socialinių pedagogų, dirbančių švietimo (ugdymo) įstaigose, kuriose ugdomi vaikai autistai, skaičių. Atsakydami į šį klausimą, Švietimo ir mokslo ministerijos specialistai pažymėjo, bendrą tendenciją kad socialinių pedagogų, dirbančių su specialiujų poreikių vaikais, tame tarpe ir su vaikais autistais, skaičių planuojama didinti:

S.V., SPPC socialinė pedagogė: *Nors šiuo metu Socialinių pedagogų etatų steigimo švietimo įstaigose 2001-2005 metų programa yra baigta įgyvendinti, tačiau tolesnis socialinių pedagogų etatų steigimas yra perduotas savivaldybių administracijų kompetencijai. Atskirų savivaldybių administracijų planuose yra numatyta papildomai steigti socialinių pedagogų etatus ir specialiojo ugdymo įstaigose.*

Apklausti specialistai taip pat pripažino, kad detalius duomenis apie tai, kiek socialinių pedagogų šiuo metu Lietuvoje praktiškai dirba su vaikais autistais sunku pateikti, kadangi nėra vedama vieninga, centralizuota tokių vaikų apskaita, be to, duomenys apie vaikų autizmo sutrikimą, yra traktuojami kaip asmeninė, privati ir įstatymų saugoma informacija apie asmens sveikatos būklę, kurios teikimas kitoms institucijoms yra griežtai reguliuojamas įstatymų:

S.V., SPPC socialinė pedagogė: *sunku pasakyti, kiek šiuo metu socialinių pedagogų dirba su vaikais autistais, kadangi Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras neturi tokių duomenų, be to, mano turimomis žiniomis tokios informacijos neturi ir kitos įstaigos. Ypač sudėtinga pasakyti, kiek vaikų autistų yra mokomi bendrojo lavinimo (ne specialiosiose) mokyklose ar ikimokyklinio ugdymo įstaigose, nes galimybę susipažinti su informacija apie*

kiekvieno mokinio sveikatos būklę riboja įstatymai.

Atsakydami į interviu klausimą, kokia yra socialinio pedagogo pareigybės reikšmė ir vaidmuo dirbant su vaikais autistais (2-as klausimas), daugelis specialistų akcentavo, jog esama veiklos sričių, kur socialinio pedagogo vaidmuo yra ypač svarbus:

A.Š., LR ŠMM vyriausiasis specialistas: socialiniai pedagogai paprastai yra ruošiami edukacinei, prevencinei veiklai. Manau, kad dirbdami su proto negalią turinčiais vaikais socialiniai pedagogai turėtų integruoti šiuos vaikus į visuomenės gyvenimą, padėti jiems dalyvauti įvairioje socialinėje veikloje, renginiuose. Taip pat itin svarbi veiklos sritis yra socialinės paramos tokiam vaikui užtikrinimas – įvairių pažymų, dokumentų pašalpoms bei kitai paramai gauti sutvarkymas, pagalba gaunant labdarą – rūbus, avalynę ir pan.

G.M. RUL „Vaiko raidos centras“ socialinė darbuotoja: svarbiausios funkcijos turėtų būti ruošti, formuoti vaiko socialinę aplinką, bendradarbiaujant su vaiko tėvais, kitais specialistais, vaiko bendraamžiais.

Taigi ekspertų nuomone, socialinio pedagogo vaidmuo pasireiškia vykdant savotišką vaiko autisto socializaciją, jo socialinį ugdymą. Tai itin akivaizdu nagrinėjant ekspertų atsakymus į klausimą kokie yra pagrindiniai socialinio pedagogo atliekamų funkcijų dirbant su vaikais autistais skirtumai nuo kitų panašų darbą atliekančių specialistų – specialiųjų pedagogų, klasės (grupės) auklėtojų, psichologų ir pan. funkcijų. Šiuo aspektu ekspertai pažymėjo, kad nors sutrikusių vaiko funkcijų, įgūdžių (kalbos, komunikavimo, motorikos ir pan.) lavinimu užsiima labai įvairūs specialistai, būtent socialiniai pedagogai turi išmokyti šiuos vaikus pritaikyti nurodytus įgūdžius konkrečiose socialinėse situacijose (3-ias klausimas „Kokie, Jūsų nuomone, yra pagrindiniai socialinio pedagogo atliekamų funkcijų dirbant su vaikais autistais skirtumai nuo kitų panašų darbą atliekančių specialistų“?):

G.M. RUL „Vaiko raidos centras“ socialinė darbuotoja: specialusis pedagogas daugiau struktūruoja vaiko veiklą, ugdo jo žinias, kalbinius įgūdžius tuo tarpu būtina išmokyti kaip visa tai pritaikyti socialinėje aplinkoje ir tai yra socialinio pedagogo funkcija.

Šiuo aspektu ekspertai taip pat atkreipė dėmesį į kitą socialinių pedagogų veiklos organizavimo ypatumą – galimybę dirbti su vaikais po pamokų, privalomų užsiėmimų:

S.V. SPPC socialinė pedagogė: norėčiau atkreipti dėmesį į tai, kad praktiškai specialieji pedagogai su vaikais autistais ugdymo įstaigose dirba tik privalomų užsiėmimų, pamokų metu. Todėl socialiniams pedagogams tenka atsakinga pareiga organizuoti šių vaikų priežiūrą, lavinti jų socialinius įgūdžius organizuojant popamokinę veiklą, neformalųjį šių vaikų ugdymą.

Respublikinės universitetinės ligoninės „Vaiko raidos centras“ specialistai, dirbantys socialinį reabilitacinį darbą su vaikais autistais akcentavo keletą itin svarbių socialinių pedagogų veiklos sričių, kuriose socialinis pedagogas, vykdydamas vaiko autisto integraciją, galėtų

papildyti kitų specialistų – specialiųjų pedagogų, auklėtojų – atliekamas funkcijas. Tarp tokių veiklos sričių buvo akcentuotas vaiko autisto socialinio bendravimo organizavimas po pamokų privalomų užsiėmimų (išvykos į kavinę, parduotuvę, gamtą ir pan.). Akcentuota ir tai, jog itin svarbi socialinio pedagogo, dirbančio bendrojo lavinimo mokyklose, kur vaikai autistai integruotai ugdomi su kitais bendraamžiais, veiklos paskirtis yra savotiška vaiko autisto apsauga nuo galimų patyčių, neigiamo bendraamžių poveikio, informacijos teikimas, paaiškinimas kitiems vaikams apie vaiko autisto elgesio, mąstymo ypatumus:

R.U. RUL „Vaiko raidos centras“ specialioji pedagogė: žinant vaiko autisto asmenybę, gavus tėvų sutikimą, socialinis pedagogas tiesiogiai galėtų organizuoti vaiko integravimą į visuomenę, eiti į teatrą, į kavinę

G.M. RUL „Vaiko raidos centras“ socialinė darbuotoja: socialinis pedagogas bendrojo lavinimo mokyklose, turėtų padėti vaikui spręsti kylančias socialines problemas, esant reikalui prižiūrėti juos pamokų metu

Kita vertus, ekspertai pripažino, jog neretai socialinio pedagogo, kitų specialistų, specialiųjų pedagogų veikla yra itin susijusi, todėl akcentuotinas komandinis darbas, į specialistų komandą įtraukiant tiek socialinį, tiek specialųjį pedagogą, tiek ir auklėtoją ar psichologą:

R.U. RUL „Vaiko raidos centras“ specialioji pedagogė: akcentuotinas bendradarbiavimas, komandinis darbas, ypač sprendžiant problemas šeimoje

Daugelis apklaustų ekspertų iš išvardintų veiklos rūšių neišskyrė pačių svarbiausių, išskirtinių socialinio pedagogo specializacijos sričių dirbant su vaikais autistais (4-as klausimas „Kokiose veiklos srityse turėtų specializuotis socialinis pedagogas dirbdamas su vaikais autistais? Kokios galėtų būti pačios svarbiausios jo veiklos sritys?“) . Tačiau buvo akcentuojama, kad socialinio pedagogo veikla neturėtų vykti vien tik ugdymo institucijoje, priešingai, esant galimybei, būtinas kuo platesnis vaiko supažindinimas su socialinio gyvenimo dėsningumais:

S.V., SPPC socialinė pedagogė: manau, kad svarbiausia iš socialinio pedagogo funkcijų yra vaiko integracija į bendruomenę, visuomenę – socialinis pedagogas turėtų įtraukti vaiką į socialinę veiklą, kuri neapsiribotų vien tik ugdymu institucijoje

Klausimą ar šiuo metu Lietuvoje galiojančiuose normatyviniuose dokumentuose yra pakankamai aiškiai apibrėžtos (nustatytos) socialinių pedagogų pareigos dirbant su vaikais autistais ir kitais specialiųjų poreikių vaikais (5-as klausimas) pakomentavo Švietimo ir mokslo ministerijos specialistai (šiuo klausimu savo nuomonės RUL „Vaiko raidos centras“ specialistai neišsakė):

A.Š., LR ŠMM vyriausiasis specialistas: reikia pasakyti, kad rengiant bei tvirtinant, specialiojo pedagogo pareiginę instrukciją kaip tam tikras pavyzdys buvo panaudotos anksčiau patvirtintos socialinio pedagogo veiklos instrukcijos nuostatos.

S.V., SPPC socialinė pedagogė: dalis teisės aktuose numatytų specialiųjų pedagogų ir auklėtojų funkcijų yra panašios į socialinių pedagogų funkcijas. Todėl gali kilti klausimas kiek apskritai specialieji pedagogai, auklėtojai yra linkę į savo veiklą įtraukti socialinius pedagogus.

Iš šių specialistų pateiktų atsakymų, matyti, jog iš esmės pripažįstama, kad socialinių pedagogų veiklos funkcijos dirbant su specialiųjų poreikių vaikais nėra tinkamai ir aiškiai apibrėžtos, galimas tam tikras šių funkcijų dubliavimas.

Apklausti specialistai taip pat pateikė savo nuomonę dėl socialinio darbo su vaikais autistais praktikos užsienio šalyse (6-as klausimas):

S.V., SPPC socialinė pedagogė: daugelyje Vakarų Europos šalių, JAV, su specialiųjų poreikių vaikais ugdymo įstaigose dirba socialiniai darbuotojai, kurie daugeliu atveju atlieka tiek socialinio, tiek specialiojo pedagogo, tiek ir auklėtojo funkcijas, kitaip sakant socialinių darbuotojų veiklos sritis yra labai plati.

R.U., RUL „Vaiko raidos centras“ specialioji pedagogė: užsienyje (JAV) socialiniai darbuotojai organizuoja vaikų laisvalaikį, vasaros stovyklas, netgi atskirais atvejais organizuoja tokių vaikų įdarbinimą. Kiekvienam vaikui neretai priskiriamas vienas atskiras specialistas.

Šiuo aspektu pastebime, jog specialistų nuomone, užsienyje darbo su vaikais autistais sistema yra skirtinga, labai daug įvairių (tiek specialiojo, tiek socialinio pedagogo) veiklos funkcijų tenka socialiniams darbuotojams. Kita vertus, vaikui teikiama socialinę pagalbą stengiamasi kiek galima labiau individualizuoti.

Į klausimą ar Lietuvoje yra parengta ar patvirtinta socialinio pedagogo veiklai pritaikytų pavyzdinių (rekomendacinių) darbo su vaikais autistais (taip pat ir su jų tėvais, globėjais) metodikų (7-as klausimas) specialistai atsakė, jog tokių metodikų nėra parengta, akcentavo jog jas reikia parengti. Tarp galimų taikyti metodikų (8-as klausimas „Kokias konkrečias veiklos metodikas, Jūsų nuomone, galėtų pasirinkti bei taikyti švietimo (ugdymo) įstaigos socialinis pedagogas dirbdamas su vaikais autistais, šių vaikų tėvais (globėjais)?“) minėtos vaiko laisvalaikio organizavimas išvedant vaiką į visuomenę (kavinę, parduotuvę, teatrą ir pan.), muzikos ar dailės terapija, situaciniai žaidimai, pasakų terapija:

R.U., RUL „Vaiko raidos centras“ specialioji pedagogė: metodikas būtina kurti naujai, ypač čia svarbu vaiko išėjimas į visuomenę, tačiau tam iš anksto reikia tinkamai pasiruošti.

S.V., SPPC socialinė pedagogė: tarp tokių metodikų galėčiau paminėti įvairius grupinius bei individualius žaidimus su šiais vaikais, jei socialinis pedagogas turi atitinkamą kvalifikaciją – jis galėtų organizuoti ir muzikos ar dailės terapijos užsiėmimus.

G.M. RUL „Vaiko raidos centras“ socialinė darbuotoja: labiausiai turi būti orientuojamasi į vaiko amžiaus tarpsnį ir kuo jis atsilieka nuo bendraamžių – situaciniai žaidimai, pasakų terapija (pasakų skaitymas, kadangi per jas susipažinama su įvairiomis socialinėmis situacijomis).

Atsakydami į antrąją klausimų grupę (9-14 klausimas, žr. priedą Nr.3) **ir pateikdami pasiūlymus dėl socialinių pedagogų veiklos organizuojant vaikų integraciją tobulinimo problemų**, specialistai pažymėjo, kad pateikti socialinių pedagogų veiklos su vaikais autistais Lietuvoje vertinimą labai sunku (9-as klausimas „Ar, Jūsų nuomone, šiuo metu Lietuvoje socialinių pedagogų atliekamas darbas su vaikais autistais yra pakankamai efektyvus bei veiksmingas?“):

R.U., RUL „Vaiko raidos centras“ specialioji pedagogė: kol kas labai sunku įvertinti šio darbo efektyvumą ir veiksmingumą, kadangi tai labai nauja veiklos sritis ir specialybė.

Atsižvelgiant į tai, specialistai nepateikė konkrečių pasiūlymų dėl socialinių pedagogų veiklos tobulinimo kryptių. Tačiau konstatuota, jog turi būti užtikrintas efektyvesnis socialinių pedagogų paruošimas, akcentuojant būtinybę įgyti praktinių įgūdžių (10-as klausimas „Kokių priemonių reikėtų imtis siekiant užtikrinti, kad socialinių pedagogų veikla dirbant su vaikais autistais būtų efektyvesnė bei veiksmingesnė?“):

R.U., RUL „Vaiko raidos centras“ specialioji pedagogė: itin svarbi yra tokios veiklos praktika, kurios galima įgyti savanorystės veikloje ir pan., nes būtent ten išmokstama dirbti su ekstremaliomis situacijomis.

Kita vertus, Švietimo ir mokslo ministerijos specialistai pastebėjo, jog būtina parengti ir pačias socialinių pedagogų darbo metodikas, su jomis supažindinti specialistus (14-as klausimas „Kokių papildomų priemonių reikėtų imtis siekiant užtikrinti tinkamą socialinių pedagogų kvalifikaciją, jų pasiruošimą darbui su vaikais autistais?“):

A.Š., LR ŠMM vyriausiasis specialistas: turėtų būti tobulinamos aukštųjų mokyklų, universitetų mokymo programos, universitetams būtina teikti pasiūlymus dėl socialinių pedagogų mokymo, supažindinimo su proto negalią turinčiais vaikais, jų poreikiais, darbo su šiais vaikais metodikų pristatymo.

S.V., SPPC socialinė pedagogė: vaikai autistai, kaip ir kiti proto negalią turintys specialiųjų poreikių vaikai yra specifinė socialinė grupė, todėl dirbant su jais negalima aklai taikyti įprastų darbo su sveikais vaikais metodų. Būtų labai gerai, jei su tokiais metodais supažindintų, juos pristatytų socialinius pedagogus rengiančios įstaigos.

Apibendrinami interviu metu gautus specialistų ekspertų atsakymus, galime pastebėti, jog visi ekspertai sutiko su tuo, kad socialinių pedagogų funkcijos organizuojant vaikų autistų integraciją yra reikšmingos bei reikalingos. Tarp pagrindinių galimų socialinių pedagogų veiklos

būdų akcentuotas vaikų socialinių įgūdžių lavinimas, juos supažindinant su įvairiomis socialinėmis situacijomis už ugdymo įstaigos ribų, vaikų autistų popamokinės veiklos ir poilsio organizavimas (muzikos, dailės, pasakų terapija, situaciniai žaidimai ir pan.), darbas su vaikų autistų šeima. Atskirai buvo išskirtos socialinių pedagogų veiklos su vaikais autistais funkcijos bendrojo lavinimo mokyklose, kur socialinis pedagogas turėtų padėti vaikui spręsti įvairias bendravimo problemas su kitais bendraamžiais, mokytojais. Kita vertus, ekspertai taip pat pripažino, jog socialinio pedagogo darbas su specialiųjų poreikių vaikais yra pakankamai nauja pedagogikos sritis, todėl nėra parengta pavyzdinių šio darbo metodikų, nepasirūpinta ir tinkamu teisiniu socialinio pedagogo funkcijų dirbant su specialiųjų poreikių vaikais apibrėžimu.

Lyginant specialistų ekspertų pateiktus atsakymus į interviu klausimus su rezultatais, gautais anketavimo būdu, darytinos kai kurios bendros išvados:

- itin svarbi socialinio pedagogo veiklos sritis yra konsultacinis, šviečiamasis darbas su vaikų autistų tėvais, pagalba sprendžiant šeimos problemas;
- būtina parengti socialinių pedagogų veiklos metodikas bei papildomai teisiškai konkretizuoti jų veiklos su specialiųjų poreikių vaikais funkcijas.

Vertinant kaip interviu ir apklausos rezultatai patvirtina iškeltą tyrimo hipotezę, jog svarbiausios socialinio pedagogo veiklos sritys organizuojant vaikų autistų integraciją yra vaiko interesų atstovavimas ir bendradarbiavimas su vaiko tėvais bei kitais specialistais užtikrinimas, galima konstatuoti, jog iškelta hipotezė pasitvirtino iš dalies. Tiek specialistai, tiek tėvai, tiek ekspertai atsakydami į įvairius jiems užduotus klausimus ypač akcentavo poreikį ir svarbą pagalbos tėvams ugdant savo vaiką; suprantant jo socialinius ir psichologinius poreikius, tėvų teises ir pareigas, užtikrinant bendradarbiavimą su tėvais ir švietimo įstaigų specialistų tarpe (žr. 5-7 pav., atsakymus į interviu klausimyno 3 klausimą). Todėl galima teigti, jog viena hipotezės dalis – teiginys, jog svarbiausia socialinio pedagogo veiklos sritis organizuojant vaikų autistų integraciją turėtų būti bendradarbiavimas su vaiko tėvais bei kitais specialistais užtikrinimas – pasitvirtino.

Tuo tarpu likusiai hipotezės daliai – teiginiui, jog kita svarbiausia socialinio pedagogo veiklos sritis organizuojant vaikų autistų integraciją turėtų būti vaiko interesų atstovavimas – patvirtinti pakankamai duomenų nebuvo surinkta. Nors beveik 16 proc. apklaustų specialistų (žr. 5 pav.) nurodė, jog vaiko interesų atstovavimas turėtų būti reikšminga socialinio pedagogo funkcija, tačiau tokios funkcijos vykdymo būtinybės nepabrėžė vaikų autistų tėvai, akcentuodami jų konsultavimo, švietimo paslaugų poreikį, būtinybę gerinti švietimo įstaigų darbuotojų požiūrį į juos ir jų vaiko problemas (žr. 6, 7 pav.). Apklausti specialistai ekspertai, taip pat nurodė tik vieną specifinę vaiko interesų atstovavimo formą – vaiko autisto besimokančio integruotai su kitais sveikais vaikais – teisių bei interesų apsauga bendrojo

lavinimo mokykloje (žr. RUL „Vaiko raidos centras“ darbuotojų atsakymus į pateiktus klausimus), o kitų svarbių galimo atstovavimo funkcijos realizavimo aspektų neišskyrė. Taigi, galime daryti išvadą, jog nors respondentai ir pripažino vaiko interesų atstovavimą viena iš socialinio pedagogo veiklos sričių, tačiau šiai sričiai ypatingos svarbos nesuteikė.

IŠVADOS

Remiantis mokslinės literatūros analize ir apibendrinus atlikto tyrimo rezultatus galima suformuluoti šias išvadas:

1. Vaikų autizmas - tai kompleksinis vaiko raidos sutrikimas, pasireiškiantis socialinio elgesio ir bendravimo (komunikavimo srityse), pasireiškiantis iki trejų metų amžiaus ir išliekantis visą gyvenimą. Pagrindinius vaiko autisto psichologinius bei socialinius ypatumus sąlygoja šiam vaikui būdingi socialinės sąveikos trūkumai, komunikacijos ir vaizduotės sutrikimai, riboti interesai ir aktyvumas.
2. Lietuvoje vis daugiau vaikų autistų siekiama integruoti į bendrą švietimo sistemą, tačiau sėkmingesnei jų integracijai bei socialinės ir pedagoginės pagalbos teikimui kliudo tai, jog nėra bendros vaikų autistų apskaitos, be to, nėra paskirta vienos institucijos, kuri rengtų bendras jų ugdymo programas bei planus.
3. Autizmo sąlygoti socialinės sąveikos nenormalumai ir deficitai, bendravimo problemos ir sutrikimai sąlygoja itin sunkią šių vaikų adaptaciją ugdymo įstaigose. Atitinkamai ugdymo įstaigose sudaromos sąlygos bei šių įstaigų aplinka turėtų būti organizuota, priderinta pagal individualias šių vaiko reikmes ir atsižvelgiant į specifinius jų ugdymo būdus.
4. Teisės aktai, reglamentuojantys socialinės pedagoginės, specialiosios pedagoginės, psichologinės pagalbos teikimą vaikams autistams, šių vaikų ugdymą, neįtvirtina aiškios atskirų specialistų (socialinio pedagogo, specialiojo pedagogo) funkcijų dirbant su vaiku autistu pasidalinimo sistemos.
5. Socialinio pedagogo veikla iš esmės turėtų būti orientuota ir į specialiųjų poreikių vaiko (vaiko autisto) interesų atstovavimą mokyklos bendruomenėje bei visuomenėje, į darnų ugdymo įstaigos specialistų ir vaiko tėvų bendradarbiavimo teikiant pagalbą vaikui užtikrinimą (konsultacinę, koordinacinę, teisinę ir vadybinę veiklos funkcijas).
6. Įgyvendinant vaiko autisto socialinio ugdymo (socialinių įgūdžių lavinimas, korekcija) funkciją būtinas glaudus specialiojo bei socialinio pedagogo bendradarbiavimas. Šioje srityje socialinio pedagogo taikomi veiklos metodai turėtų papildyti specialiojo pedagogo taikomas vaikų sutrikusių funkcijų ugdymo priemones.
7. Pagrindinės socialinės pedagoginės pagalbos teikimo formos vaikui autistui gali būti individualus darbas su vaiku (socialinių ir pedagoginių mokinio problemų sprendimas); darbas su grupe (socialinių ir gyvenimo įgūdžių ugdymas kolektyve); darbas su vaiko šeima (šeimos problemų sprendimas, tėvų konsultavimas).
8. Socialinio pedagogo, dirbančio individualų darbą su vaikais autistais, veiklos metodai

- turėtų apimti motyvacijos skatinimą, vaikų elgesio modifikavimą bei socialinių įgūdžių ugdymą.
9. Pagrindinės grupinio darbo su vaikais autistais kryptys turėtų būti vaiko sugebėjimų, aplinkos suvokimo bei emocinio bendravimo lavinimas, pasitelkiant papildomą muzikinį ir šokio lavinimą, vaidinimų ir socialinių žaidimų organizavimą.
 10. Socialinio pedagogo veiklos sritys bendradarbiaujant su vaikų autistų tėvais turėtų būti konsultavimas socialiniais, teisiniais bei vaiko integracijos į švietimo (ugdymo) įstaigos bendruomenę klausimais, taip pat individualios pagalbos vaikui programos sudarymas bei pagalba vaikui prisitaikant prie švietimo (ugdymo) įstaigos kolektyvo.
 11. Remiantis atlikto tyrimo duomenimis, konstatuotina, kad jie patvirtino tyrimo hipotezės dalį, jog svarbiausia socialinio pedagogo veiklos sritis organizuojant vaikų autistų integraciją turėtų būti bendradarbiavimo su vaiko tėvais bei kitais specialistais užtikrinimas. Tuo tarpu nors respondentai pripažino vaiko interesų atstovavimą viena iš socialinio pedagogo veiklos sričių, tačiau šiai sričiai ypatingos svarbos nesuteikė.
 12. Vadovaujantis tyrimo rezultatais, kaip itin svarbi socialinio pedagogo funkcija dirbant vaikų autistų integracijos srityje išskirtinas konsultacinis, šviečiamasis darbas su vaikų autistų tėvais, pagalba sprendžiant šeimos problemas, nes tokios paslaugos, remiantis tyrimo duomenimis, šiuo metu nėra pakankamai teikiamos ir egzistuoja jų poreikis.
 13. Įvairių tyrimo metu apklaustų respondentų grupių požiūriai į kitas socialinio pedagogo svarbiausias funkcijas labai skiriasi, kadangi nėra parengta socialinių pedagogų veiklos su specialiųjų poreikių vaikais metodikų, o jų funkcijos dirbant su šia vaikų grupe nėra teisiškai konkretizuotos.

REKOMENDACIJOS

1. Rekomenduotina paskirti instituciją, kuri rinktų, sistemintų bei apibendrintų duomenis apie vaikus autistus, rengtų bendras jų ugdymo programas ir planus, atsižvelgiant į vaikų skaičių bei jų pasiskirstymą pagal atskirus regionus.
2. Siekiant užtikrinti, kad būtų realiai įgyvendinama nuostata, jog vaikas autistas būtų ugdomas bendruomenėje, šeimoje, kartu su kitais bendraamžiais, derėtų išplėsti šių vaikų papildomo užimtumo bei priežiūros paslaugas, organizuojant, steigiant ir finansuojant vaikų dienos centrus, užtikrinant vaikų autistų neformalųjį ugdymą, įtraukiant į šią veiklą ne tik pedagogus, bet ir savivaldybių socialinius darbuotojus.
3. Turėtų būti parengti ir visoje valstybėje taikomi bendri, objektyvūs vaikų autistų pasirengimo bei galimybių lankyti konkrečią ugdymo įstaigos rūšį įvertinimo kriterijai, kadangi šiuo metu toks vertinimas atliekamas individualiai ir nesant bendrų kriterijų, ne visuomet užtikrinama galimybė vaikui ir jo tėvams pasirinkti integruotą ugdymo formą.
4. Galiojantys teisės aktai, reglamentuojantys socialinės pedagoginės, specialiosios pedagoginės, psichologinės pagalbos teikimą vaikams autistams, šių vaikų ugdymą, neįtvirtina aiškaus atskirų specialistų (socialinio pedagogo, specialiojo pedagogo, psichologo, klasės (grupės) auklėtojo ir pan.) funkcijų dirbant su vaiku autistu pasidalinimo. Todėl ateityje būtų pravartu nustatyti aiškesnį socialinio pedagogo funkcijų teisinį reguliavimą darbo su specialiujų poreikių vaikais srityje bei parengti socialinio pedagogo darbo su šiais vaikais organizavimo rekomendacijas bei metodikas, kurių iki šiol Lietuvoje iš esmės nėra.
5. Rekomenduotina konkrečiai apibrėžti klasės auklėtojų ir socialinių pedagogų veiklos sritis užtikrinant bendradarbiavimą su specialiujų poreikių vaikų tėvais. Šiuo aspektu tikslinga numatyti, kad socialinis pedagogas: a) bendrauja su tėvais tuo atveju, kai klasės auklėtojas patyrė didelių sunkumų sprendžiant vaikų socialines problemas, ginant jų teises; b) esant reikalui, taiko grupinės socialinės terapijos su rizikos grupės šeimomis metodus; c) organizuoja susitikimus tėvams vaikų teisių klausimais, informuoja ir konsultuoja apie specialiujų poreikių vaiko teises bei socialines garantijas apibrėžiančius įstatymus.
6. Socialinio pedagogo veiklos praktikoje dirbant su vaikais autistais ir organizuojant jų integraciją didžiausią dėmesį derėtų skirti konsultaciniam, šviečiamajam darbui su vaikų autistų tėvais, taip pat teikiant pagalbą šeimos problemoms spręsti, vaiko autisto ugdymui ne tik švietimo įstaigoje, bet ir namuose (šeimoje) organizuoti.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 63-2853.
3. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr.: 60-1501.
4. Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 115-3228.
5. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. gegužės 10 d. nutarimu Nr. 559 patvirtinta Valstybinė sutrikusio vystymosi vaikų sveikatos programa. *Valstybės žinios*, 1996, Nr.: 46-1122.
6. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2000 m. vasario 22 d. įsakymu Nr. 158 patvirtinta Specialiųjų poreikių asmenų priėmimo į specialiąsias ugdymo įstaigas tvarka. *Valstybės žinios*, 2000, Nr.: 17-421.
7. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2001 m. gruodžio 14 d. įsakymas Nr. 1667 „Dėl socialinio pedagogo kvalifikacinių reikalavimų ir pareiginių instrukcijų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 24-896.
8. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004 m. birželio 3 d. įsakymas Nr. ISAK-838 „Dėl specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 92-3385.
9. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004 m. liepos 16 d. įsakymas Nr. ISAK-1162 „Dėl reikalavimų valstybinių ir savivaldybių mokyklų nuostatams patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2004, Nr.124-4495.
10. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. birželio 27 d. įsakymas Nr. ISAK-1217 „Dėl valstybinių bendrojo lavinimo internatinių mokyklų, kurios vykdo globą (rūpybą), mokyklos tipo pakeitimo“. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 81-2982.
11. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. gruodžio 29 d. įsakymas Nr. ISAK-2676 „Dėl mokyklos specialiojo pedagogo bendrųjų pareiginių nuostatų“. *Valstybės žinios*, 2006, Nr.5-171.

Specialioji literatūra

12. Ambrukaitienė A.J., Ivoškuvienė R. (1997). *Vaikų autizmas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

13. Barkauskaitė – Lukšienė Ž., Astrauskienė. A. (2005). *Socialinio pedagogo veiklos turinys ir planavimas*, Socialinis ugdymas IX: 51-63.
14. Giedrienė R. (red.) (2001). *Socialinių įgūdžių ugdymo vadovas*. Vilnius: Pedagoginis psichologinis centras.
15. Giedrienė R. Monkevičienė O. (1995). *Kodėl nemiela mokykla?* Vilnius: Leidybos centras.
16. Johnson C. Louise. (2003). Socialinio darbo praktika: bendrasis požiūris. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija.
17. Juodkaitė D., Gečaitė K. (2005). *Sutrikusio intelekto asmenų teisės į mokslą ir darbą įgyvendinimas*. Vilnius: Atviros visuomenės institutas.
18. Jurelevičienė R. (2006). Kas yra socialinis pedagogas?, *Viltis*, 2006/1: 16-17.
19. Indrašienė V., Barkauskaitė – Lukšienė Ž., Merfeldaitė O., Misiukevičienė O., Ratiukienė V. (2005). Darbas su individu, *Socialinis ugdymas IX*: 82-100.
20. Indrašienė V., Barkauskaitė – Lukšienė Ž., Merfeldaitė O. (2005). Darbas su šeima, *Socialinis ugdymas IX*: 100-115.
21. Indrašienė V. (2004). *Socialinio ugdymo technologijos*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto Socialinės pedagogikos katedra.
22. Ivoškuvienė R., Balčiūnaitė J. (2002). *Autistiškų vaikų ugdymas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
23. Kaffemanienė I., Burneckienė I. (2001). Specialiųjų poreikių vaikų žaidimo gebėjimų ugdymas. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
24. Kvieskienė G. (2004). *Nepalikime vaiko nuošaly*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, Socialinės pedagogikos katedra.
25. Kvieskienė G., Šimaitis A. (2005). Socialinio pedagogo efektyvaus darbo prielaidos, *Socialinis ugdymas IX*: 7-14.
26. Leliūgienė I. (2002). *Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinynas*. Kaunas: Technologija.
27. Leliūgienė I. (2002). *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija.
28. Lesinskienė S. (1998). *Autizmo sutrikimo samprata, klinika ir diagnozavimo pagrindai*. Vilnius: RUL Vaiko raidos centras.
29. Lesinskienė S. (2000). *Vaikystės autizmo diagnostikos ir gydymo principai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
30. Lesinskienė S. (2001). Nauja TLK-10 diagnostinė kategorija – Aspergerio sindromas, *Medinfo 06*: 74-78.
31. Lesinskienė S., Vilūnaitė E., Paškevičiūtė B. (2002). Autizmo sutrikimą turinčių vaikų raidos sutrikimai, *Medicina*, 4(38): 405-411.

32. Lukoševičienė I. (1999). „Kas tai yra socialinis darbuotojas? Jo funkcijos mokykloje“, *Socialinis ugdymas* I: 8-29.
33. Mikulėnaitė L., Ulevičiūtė R. (2004). *Ankstyvojo amžiaus vaikų autizmas*. Vilnius: Lietuvos sutrikusio intelekto žmonių globos bendrija „Viltis“.
34. Jakutienė V. (2002). Vaikų autistų socialinio funkcionavimo ypatumai, *STEPP: Socialinė teorija, empirija ir praktika* 2: 161.
35. Marcikonytė R. (2002). Socialinio pedagogo funkcijų specialiojo pedagogo veikloje tyrimas, *STEPP: Socialinė teorija, empirija ir praktika* 2: 129.
36. Prasauskienė A. (red.) (2003). *Vaikų raidos sutrikimai*. Kaunas: Kauno vaiko raidos klinika „Lopšelis“.
37. Steman C. *Socialinio darbo su proto negalios vaikais pagrindai*. (1999). Vilnius: UAB „Vaibra“.
38. Šinkūnienė J.R. (2001). Cerebrinio paralyžiaus ištiktų vaikų neverbalinės komunikacijos ugdymas integruojant muzikos terapijos metodus, *Specialusis ugdymas*, 2(5).
39. Tidikis R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras.
40. Vaitkevičienė V. (2001). *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius.
41. Vilkelienė A. (2003). *Ypatingųjų vaikų integruotas muzikinis ugdymas*. Vilnius: Kronta.
42. Žukauskienė, R. (1996). *Raidos psichologija*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1996.
43. *Socialinė pagalba: socialinio darbo atspindžiai*. (2005). Vilnius: Respublikinė Vilniaus psichiatrijos ligoninė, Socialinės pagalbos skyrius.
44. *Socialinis pedagogas – vaiko advokatas*. (2003). Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras.
45. *Vaikai, pasižymintys autizmo sindromu: rekomendacijos – atmintinė*. (1998). Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos pedagoginis – psichologinis centras.
46. *Autism – an introduction*. (2004). Belfast: The Irish Society for Autism.
47. Fleisher M. (2006). *Survival Strategies for People on the Autism Spectrum*. London: Jessica Kingsley Publishers.
48. Smith D.D. (1998). *Introduction to special education*. Boston, London, Toronto, Sydney, Tokyo, Singapore.

Interneto medžiaga

49. *Autizmas* [žiūrėta 2006-04-25]. Prieiga per internetą: <<http://autizmo.puslapiai.lt/>>.

50. *Švietimo ir mokslo ministerijos 2005 metų veiklos ataskaita* [žiūrėta 2006-05-02]. Prieiga per internetą: < http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/smm_atask_05.doc >.
51. Howlin R. *Asperger syndrome* [žiūrėta 2006-05-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.aspergermichigan.com/asperger.html>>.

SUMMARY

Erinija Labinaitė

Final work of master degree studies:

„Possibilities of social pedagogue to organize integration of children with autism”

The task of this final work of postgraduate (master degree) educology studies is to reveal areas of social assistance provided by social pedagogue in order to organize integration of children with autism. The goals of research, which was carried out by an author of this work is to analyse theoretical pedagogical and other scientific literature which study questions of social pedagogical assistance to children with autism; to complete practical research (with the help of questionnaire and interview) in order to understand which problems of development, education and interaction with such children arise for parents and specialists, who organize education activities; on the basis of data collected in the process of research to forecast possible fields of social assistance provided by social pedagogues in order to organize integration of children with autism. . The main scientific methods which were used to complete this work were analysis of scientific literature and documents; questioning of specialists and children parents with help of questionnaire and interview with specialists, who, because of their professional and life experience have competence and reliable information on the problems which are analysed.

Totally 50 specialists, who work in special educational facilities of Vilnius city municipality (Lithuanian Republic) and 34 parents of children with autism, whose children are being educated in these educational facilities were questioned (data about children with autism was provided by administrations of various educational facilities). Also while completing other part of research, 4 specialists experts from Ministry of Education and science and Ministry of Health protection working in a fields of organizing social assistance policy to children with autism were interviewed with the help of structured questionnaire.

The main conclusions of this study are such that in Lithuania at present situation legal documents, which regulates providing of social pedagogical, special pedagogical, psychological assistance to children with autism does not set out clear system of division of functions of various specialists (special pedagogues, social pedagogues) who have a duty to work with children who suffers from autism.

Results of practical survey (questioning and interviewing) confirmed that the most important part of social pedagogues activities with autistic children must be safeguarding of cooperation with parents of such children and other specialists who work with them. It is possible to conclude that educational, consultative, advisory work of with parents of such children is also very important function of social pedagogues.

Priedai

ANKETA UGDYMO ĮSTAIGŲ SPECIALISTAMS

Vilniaus pedagoginio universiteto Socialinės komunikacijos fakulteto magistratūros studijų socialinės pedagogikos specialybės, antrojo kurso studentė atlieka švietimo įstaigų socialinių pedagogų veiklos su vaikais autistais tyrimą. Todėl prašau Jūsų pasidalinti savo patirtimi šiuo svarbiu klausimu ir užpildyti žemiau pateikiamą anketą. Ši anketa yra anoniminė. Gauti duomenys bus panaudojami rašant mokslinį darbą „Socialinio pedagogo galimybės organizuojant vaikų autistų integraciją“. Tikiuosi Jūsų nuoširdžių atsakymų. Ačiū už bendradarbiavimą.

Atsakydami į klausimus apibraukite tinkamą atsakymo variantą. Tose vietose kur kaip atsakymo variantas nurodytas “ kita“, galite patys įrašyti Jūsų nuomone tinkamą atsakymą.

1. Jūsų pareigos:

- a. socialinis pedagogas;
- b. specialusis pedagogas;
- c. mokytojas (auklėtojas);
- d. psichologas;
- e. kita_____.

2. Jūsų išsilavinimas:

- a. aukštasis pedagoginis išsilavinimas;
- b. aukštasis nepedagoginės srities išsilavinimas
- c. aukštesnysis išsilavinimas;
- d. nebaigtas aukštasis išsilavinimas;
- e. kita_____

3. Darbo švietimo (ugdymo) įstaigose stažas:

- a. iki 1 metų;
- b. 1 – 5 metai;
- c. 5 – 10 metų;
- d. 10 – 20 metų;
- e. daugiau kaip 20 metų.

- 4. Jūs dirbate:**
- ikimokyklinėje (priešmokyklinėje) ugdymo įstaigoje;
 - mokykloje.
- 5. Kiek šiuo metu įstaigoje, kurioje dirbate, iš viso yra ugdoma vaikų, kuriems diagnozuotas vaikų autizmo sutrikimas?**
- iki 5 vaikų;
 - 5 – 10 vaikų;
 - 11 – 20 vaikų;
 - daugiau kaip 20 vaikų;
- 6. Kiek kartų per savo profesinę praktiką teko susidurti su vaikais autistais, spręsti jų ugdymo problemas?**
- su vaikais autistais ir jų problemomis susiduriu nuolat, kiekvienais metais;
 - su vaikais autistais ir jų problemomis susiduriu retkarčiais, keletą kartų per 2 – 5 metus;
 - su vaikais autistais ir jų problemomis susiduriu labai retai, keletą kartų per 10 metų;
 - negaliu nurodyti (nesu susidūręs)
- 7. Ar švietimo įstaigoje, kurioje dirbate, yra sudarytos atskiros klasės (grupės), kuriose ugdomi vaikai autistai? (galite nurodyti kelis, Jūsų nuomone, tinkamus atsakymo variantus)**
- taip;
 - ne;
 - negaliu nurodyti (neturiu tokios informacijos).
- 8. Ar įstaigoje, kurioje dirbate yra renkami, sisteminami ir apibendrinami statistiniai (demografiniai, medicininiai) duomenys apie vaikus autistus, jų ugdymą, pedagoginio pažangumo rodiklius? (galite nurodyti kelis, Jūsų nuomone, tinkamus atsakymo variantus)**
- taip;
 - ne;
 - negaliu nurodyti (neturiu tokios informacijos)

9. Jei į 8 klausimą atsakėte „taip“ nurodykite, ar įstaiga, kurioje dirbate, tokius duomenis teikia kitoms įstaigoms (institucijoms):
- a. taip;
 - b. ne;
 - c. negaliu nurodyti (neturiu tokios informacijos).
10. Kokias pastebite pagrindines problemas su kuriomis susiduria vaikai autistai įstaigoje, kurioje dirbate? (galite nurodyti kelis, Jūsų nuomone, tinkamus atsakymo variantus)
- a. ugdymo įstaigos specialistai šiems vaikams neskiria nepakankamai dėmesio;
 - b. nėra sukurta (parengta) darbo su šiais vaikais metodikų;
 - c. įstaigos aplinka nepritaikyta vaikų autistų poreikiams;
 - d. problemų nepastebėjau;
 - e. kita _____
11. Kokias pastebite Jūsų įstaigoje ugdomų vaikų autistų tėvams kylančias problemas, susijusias su jų vaikų ugdymu bei priežiūra? (galite nurodyti kelis, Jūsų nuomone, tinkamus atsakymo variantus)
- a. tėvai dėl savo užimtumo negali patys pasirūpinti derama savo vaiko priežiūra;
 - b. sunki tėvų materialinė – finansinė padėtis;
 - c. tėvams trūksta žinių, informacijos apie vaiko sutrikimo pobūdį, vaiko auklėjimo būdus;
 - d. tėvų netenkina švietimo įstaiga, kurioje ugdomi jų vaikai.
 - e. Kita _____
12. Kokių patiriate sunkumų tiesiogiai bendraudami su vaikais autistais? (galite nurodyti kelis, Jūsų nuomone, tinkamus atsakymo variantus)
- a. nepavyksta užmegzti su jais kontakto;
 - b. vaikų elgesys yra nepastovus, nenuspėjamas;
 - c. vaikai yra agresyvūs, nelinkę bendrauti;
 - d. vaikai negali aiškiai susikalbėti su manimi;
 - e. sunkumų nepatiriu;
 - f. kita _____

13. Kokių sunkumų patiriate bendraudami su vaikų autistų tėvais? (galite nurodyti kelis, Jūsų nuomone, tinkamus atsakymo variantus)

- a. tėvai atsisako dalyvauti švietimo įstaigos veikloje, nesidomi savo vaiko ugdymu;
- b. tėvai, Jūsų nuomone kelia nepagrįstus reikalavimus švietimo įstaigos darbuotojams;
- c. tėvai nežino į kurį švietimo įstaigos specialistą koku klausimu kreiptis;
- d. sunkumų nepatiriu.
- e. kita _____

14. Kokius būdus, priemones bei metodikas taikote dirbdami su vaikais autistais (galite nurodyti kelis, Jūsų nuomone, tinkamus atsakymo variantus)

- a. individualų darbą klasėje (grupėje);
- b. darbą grupėje;
- c. darbą šeimoje (bendruomenėje);
- d. kita _____

15. Kaip vertinate vaikų autistų pažangą ugdymo procese? (galite nurodyti kelis, Jūsų nuomone, tinkamus atsakymo variantus)

- a. vaikų autistų įgūdžiai ir elgesys žymiai patobulėja;
- b. vaikų autistų įgūdžiai ir elgesys nežymiai pakinta;
- c. vaikų autistų įgūdžiai ir elgesys išlieka toks pat;
- d. kita _____

16. Kokios pagrindinės problemos kliudo efektyviai įgyvendinti taikomas darbo su vaikais autistais priemones bei metodikas? (galite nurodyti kelis, Jūsų nuomone, tinkamus atsakymo variantus)

- a. specialistų stoka;
- b. tėvų nenoras bendradarbiauti;
- c. netinkamas, korekcijai nepasiduodantis vaikų autistų elgesys;
- d. problemų, kurios kliudytų efektyviai įgyvendinti darbo vaikais autistais metodikas, nepastebėjau;
- e. kita _____

17. Kokie galėtų būti šių problemų sprendimo būdai? (galite nurodyti kelis, Jūsų nuomone, tinkamus atsakymo variantus)

- a. personalo skaičiaus padidinimas;
- b. vaikų autistų priežiūrą organizuojančių įstaigų veiklos reformos;
- c. geresnis ugdymo įstaigų materialinis bei finansinis aprūpinimas;
- d. mane tenkina dabartinė padėtis;
- e. kita _____

18. Kaip vertinate kompetencijos pasidalinimą ir bendradarbiavimą su kitais Jūsų kolegomis dirbančiais analogišką darbą toje pačioje įstaigoje ar kitose institucijose?

- a. esu patenkintas esama kompetencijos pasidalinimo ir bendradarbiavimo sistema;
- b. esama kompetencijos pasidalinimo ir bendradarbiavimo sistema manę netenkina;
- c. kompetencijos pasidalinimo ir bendradarbiavimo sistema yra visiškai neefektyvi ir neveiksminga.
- d. kita _____

19. Ar Jums pakanka turimos bei Jums prieinamos informacijos apie vaikų autistų auklėjimo bei ugdymo metodus?

- a. taip;
- b. ne;
- c. kita _____

20. Ar įstaigoje, kurioje dirbate, yra socialinio pedagogo pareigybė?

- a. taip;
- b. ne;
- c. nežinau (neturiu informacijos).

21. Jei į 20 klausimą atsakėte „taip“, pažymėkite, kokias funkcijas Jūsų įstaigoje atlieka socialinis pedagogas, dirbdamas su vaikais autistais:

- a. vertina ir padeda spręsti problemas, susijusias su įvairiais vaikui kylančiais sunkumais;
- b. vykdo saviraiškos ir saviaktualizacijos, mokymosi motyvacijos, lankomumo, užimtumo, emocinių ir elgesio bei kitų problemų sprendimo prevencines programas;

- c. padeda tėvams ar teisėtiems vaiko atstovams ugdyti savo vaiką, geriau suprasti vaiko, turinčio vystymosi sunkumų, poreikius, tėvų teises ir pareigas, informuoja tėvus apie jų teisę gauti socialinę ir pedagoginę pagalbą;
- d. bendradarbiauja su klasių (grupių) auklėtojais, kitais pedagogais, specialistais, įstaigos administracija, vietos bendruomenėmis, įvairiomis valstybinėmis įstaigomis ir nevyriausybinėmis organizacijomis;
- e. kartu su įstaigos personalu, visuomeninėmis organizacijomis ir socialiniais partneriais iš kitų institucijų atlieka šviečiamąjį - informacinį darbą;
- f. lavina vaiko socialinius įgūdžius, atlieka elgesio modifikavimo programas;
- g. atstovauja vaiką įvairiose institucijose;
- h. organizuoja, telkia, planuoja pedagogų, specialistų veiklą dirbant su vaikais autistais;
- i. kita _____

22. Nurodykite, kokias, *Jūsų asmenine nuomone*, funkcijas ugdymo įstaigoje turėtų atlikti socialinis pedagogas dirbdamas su vaikais autistais?

- a. vertinti ir padėti spręsti problemas, susijusias su įvairiais vaikui kylančiais sunkumais;
- b. vykdyti saviraiškos ir saviaktualizacijos, mokymosi motyvacijos, lankomumo, užimtumo, emocinių ir elgesio bei kitų problemų sprendimo prevencines programas;
- c. padėti tėvams ar teisėtiems vaiko atstovams ugdyti savo vaiką, geriau suprasti vaiko, turinčio vystymosi sunkumų, poreikius, tėvų teises ir pareigas, informuoti tėvus apie jų teisę gauti socialinę ir pedagoginę pagalbą;
- d. bendradarbiauti su klasių (grupių) auklėtojais, kitais pedagogais, specialistais, įstaigos administracija, vietos bendruomenėmis, įvairiomis valstybinėmis įstaigomis ir nevyriausybinėmis organizacijomis;
- e. kartu su įstaigos personalu, visuomeninėmis organizacijomis ir socialiniais partneriais iš kitų institucijų atlikti šviečiamąjį - informacinį darbą;
- f. lavinti vaiko socialinius įgūdžius, atlikti elgesio modifikavimo programas;
- g. atstovauti vaiką įvairiose institucijose;
- h. organizuoti, telkti, planuoti pedagogų, specialistų veiklą dirbant su vaikais autistais;
- i. kita _____

ANKETA VAIKŲ AUTISTŲ TĖVAMS

Vilniaus pedagoginio universiteto Socialinės komunikacijos fakulteto magistratūros studijų, socialinės pedagogikos specialybės, antrojo kurso studentė atlieka švietimo įstaigų socialinių pedagogų veiklos su vaikais autistais tyrimą. Todėl prašau Jūsų pasidalinti savo patirtimi šiuo svarbiu klausimu ir užpildyti žemiau pateikiamą anketą. Ši anketa yra anoniminė. Gauti duomenys bus panaudojami rašant mokslinį darbą „Socialinio pedagogo galimybės organizuojant vaikų autistų integraciją“. Tikiuosi Jūsų nuoširdžių atsakymų. Ačiū už bendradarbiavimą.

Atsakydami į klausimus apibraukite tinkamą atsakymo variantą.

1. Jūsų amžius:

- a) iki 30 metų;
- b) 31 – 40 metų;
- c) 41 – 50 metų;
- d) daugiau kaip 50 metų.

2. Jūsų išsilavinimas:

- a) vidurinis;
- b) aukštesnysis;
- c) aukštasis;
- d) nebaigtas aukštasis;
- e) kita _____

3. Jūsų vaikas lanko:

- a) ikimokyklinio (priešmokyklinio) ugdymo įstaigą (darželį);
- b) mokyklą.

4. Kada (kokio) amžiaus Jūsų vaikui buvo diagnozuotas autizmo sutrikimas?

- a) iki 3 metų;
- b) nuo 3 iki 6 metų;
- c) nuo 6 ir daugiau metų.

5. Kokios įstaigos (institucijos) specialistai nustatė Jūsų vaikui autizmo sutrikimą?

- a) ligoninės (Respublikinės universitetinės ligoninės Vaiko raidos centras, kitų panašių įstaigų) gydytojai;
- b) poliklinikos, pirminės sveikatos priežiūros centro gydytojai;
- c) savivaldybės Pedagoginės psichologinės tarnybos specialistai;
- d) kita _____

6. Ar autizmo sutrikimą nustatę specialistai Jums išsamiai paaiškino apie autizmo sutrikimo pasekmes, galimus pagalbos teikimo būdus?

- a) taip;
- b) ne;
- c) neprisimenu (negaliu tiksliai nurodyti).

7. Ar Jūs buvote informuoti apie tai kokia socialinė pagalba (pašalpos, išmokos, socialinės paslaugos ir pan.) yra teikiama vaikams, kuriems diagnozuotas autizmo sutrikimas?

- a) taip;
- b) ne;
- c) neprisimenu (negaliu tiksliai nurodyti).

8. Jei į 7 klausimą atsakėte „taip“, pažymėkite, kas jums suteikė tokią informaciją galite nurodyti kelis, Jūsų nuomone, tinkamus atsakymo variantus):

- a) sveikatos priežiūros įstaigų (poliklinikos, ligoninės gydytojai);
- b) švietimo įstaigos, kurioje yra ugdomas Jūsų vaikas, specialistai;
- c) savivaldybės Pedagoginės psichologinės tarnybos darbuotojai;
- d) savivaldybių socialiniai darbuotojai ar kiti specialistai;
- e) kita _____

9. Kokių sunkumų Jums kilo bendraujant su švietimo (ugdymo) įstaigos administracija bei atskirais darbuotojais savo vaiko ugdymo klausimais? (galite nurodyti kelis, Jūsų nuomone, tinkamus atsakymo variantus)

- a) neatsižvelgiama į tėvų pageidavimus, jie neišklausomi;
- b) nėra teikiama pakankama informacija apie vaiko ugdymą, švietimo įstaigos veiklą;

- c) nėra galimybės susitikti ir pabendrauti su švietimo įstaigos darbuotojais dėl Jums nepatogaus darbo laiko, priėmimo valandų ir pan.;
- d) darbuotojų požiūris į Jūsų ir Jūsų vaiko problemas nėra geranoriškas, jaučiate išankstinį neigiamą požiūrį į Jus ar Jūsų vaiką;
- e) kita _____

10. Kokių turite nusiskundimų dėl švietimo (ugdymo) įstaigos, kurioje yra ugdomas Jūsų vaikas veiklos bei darbo su vaiku? (galite nurodyti kelis, Jūsų nuomone, tinkamus atsakymo variantus)

- a) prastos ugdymo įstaigos veiklos materialinės bei buitinės sąlygos (neatlikti remontai, nesutvarkyta aplinka ir pan.);
- b) ugdymo įstaigos aplinka nepritaikyta Jūsų vaiko poreikiams;
- c) netinkamai organizuojamas užsiėmimu su vaiku tvarkaraštis;
- d) netenkina įstaigos su specialistų atliekamos veiklos su Jūsų vaiku pobūdis, užsiėmimų turinys;
- e) kita _____

11. Kokios papildomos paslaugos (pagalba), Jūsų nuomone, būtų reikalingos Jūsų vaikui bei Jums, auklėjant ir ugdant vaiką? (galite nurodyti kelis, Jūsų nuomone, tinkamus atsakymo variantus)

- a) įvairios konsultacijos Jūsų vaiko auklėjimo bei ugdymo ir lavinimo klausimais;
- b) papildomos Jūsų vaiko gydymo, reabilitacijos ar ugdymo programos;
- c) specialistų veikla, organizuojant vaiko užimtumą, lavinimą laisvalaikio;
- d) materialinė bei finansinė pagalba (pašalpos, labdara įvairiais daiktais ir pan.);
- e) kita _____

12. Kokių, Jūsų nuomone, papildomų problemų bei sunkumų patyrė Jūsų vaikas pradėjęs lankyti švietimo (ugdymo) įstaigą? (galite nurodyti kelis, Jūsų nuomone, tinkamus atsakymo variantus)

- a) neigiamą kitų vaikų (bendraamžių) požiūrį bei reakciją;
- b) sunkiai išgyveno pasikeitusią aplinką (prastai valgė, miegojo, skundėsi skausmais ir pan.);
- c) sumažėjo potraukis bendrauti su tėvais ir kitais aplinkiniais, sutriko vaiko kalba;
- d) kita _____
- e) vaikas nepatyrė reikšmingesnių problemų ar sunkumų.

13. Kaip vertinate vaiko įgytas žinias, pasiektą pažangą po to, kai jis pradėjo lankyti švietimo (ugdymo) įstaigą?

- a) vaikas pradėjo lengviau bendrauti su šeimos nariais, aplinkiniais;
- b) patobulėjo vaiko kalba;
- c) vaikas išmoko pats save aptarnauti, tvarkytis namie;
- d) kita _____
- e) vaiko bendravimo ir elgesio įgūdžiai pradėjus lankyti mokyklą nepasikeitė.

14. Ar švietimo (ugdymo) įstaigoje, kurioje mokomas Jūsų vaikas yra socialinio pedagogo pareigybė?

- a) taip;
- b) ne;
- c) nežinau (neturiu informacijos).

Jei į 14 klausimą atsakėte „Taip“, atsakykite į likusius klausimus. Jei į 14 klausimą atsakėte „ne“ arba „nežinau“, į likusius klausimus atsakyti nereikia.

15. Kokius, Jūsų turimomis žiniomis, klausimus sprendžia ir kokią veiklą vykdo švietimo (ugdymo) įstaigos socialinis pedagogas dirbdamas su Jūsų vaiku?

- a) konsultuoja vaiko tėvus, mokytojus, teikia jiems informacija apie vaiko problemas, jų sprendimo būdus;
- b) tiesiogiai dirba su vaiku, užsiimdamas jo įgūdžių bei sugebėjimų lavinimu ir ugdymu;
- c) bendradarbiauja su kitų įstaigų darbuotojais sprendžiant Jūsų vaikui kylančias problemas;
- d) kita _____

16. Kaip dažnai Jums tenka asmeniškai bendrauti su švietimo (ugdymo) įstaigos socialiniu pedagogu?

- a) po keletą kartų kiekvieną mėnesį per mokslo metus;
- b) keletą kartų per pusmetį;
- c) 1 - 2 kartus per metus ar rečiau;
- d) kita _____

17. Kokiais klausimais Jums asmeniškai yra tekę bendrauti su švietimo (ugdymo) įstaigos socialiniu pedagogu?

- a) dėl konsultacijų, patarimų, kaip auklėti bei ugdyti vaiką;
- b) dėl informacijos apie vaikui priklausančią socialinę paramą, socialines garantijas;
- c) dėl vaiko elgesio ugdymo įstaigoje;
- d) dėl vaiko auklėjimo bei lavinimo būdų, taikomų Jūsų vaikui ugdymo įstaigoje;
- e) kita _____

18. Ar Jus tenkina švietimo (ugdymo) įstaigos socialinio pedagogo darbas?

- a) taip;
- b) ne;
- c) neturiu aiškos nuomonės šiuo klausimu.

19. Kokių turite nusiskundimų dėl švietimo (ugdymo) įstaigos socialinio pedagogo darbo?

- a) nėra suteikiama pakankamai informacijos apie socialinio pedagogo veiklą, jo funkcijas;
- b) socialinis pedagogas yra nepakankamai aktyvus, nerodo iniciatyvos bendraujant su Jumis (nebendrauja, vengia bendrauti su tėvais);
- c) socialinio pedagogo darbas su Jūsų vaiku yra neefektyvus, neduoda pastebimos naudos, rezultatų;
- d) socialinis pedagogas tik formaliai atlieka savo pareigas, bet nesuteikia jokios naudingos informacijos, nepadedą išspręsti kylančių problemų;
- e) kita _____

KLAUSIMYNAS SPECIALISTAMS

Interviu tema:

„Socialinio pedagogo galimybės organizuojant vaikų autistų integraciją“

1. Koks Jūsų turimais duomenis skaičius socialinių pedagogų šiuo metu dirba švietimo (ugdymo) įstaigose, kuriose ugdomi vaikai autistai?
2. Kokia, Jūsų nuomone, yra socialinio pedagogo pareigybės reikšmė ir vaidmuo dirbant su vaikais autistais?
3. Kokie, Jūsų nuomone, yra pagrindiniai socialinio pedagogo atliekamų funkcijų dirbant su vaikais autistais skirtumai nuo kitų panašų darbą atliekančių specialistų – specialiųjų pedagogų, klasės (grupės) auklėtojų, psichologų ir pan. funkcijų?
4. Kokiose veiklos srityse turėtų specializuotis socialinis pedagogas dirbdamas su vaikais autistais? Kokios galėtų būti pačios svarbiausios jo veiklos sritys?
5. Ar, Jūsų nuomone, šiuo metu Lietuvoje galiojančiuose normatyviniuose dokumentuose yra pakankamai aiškiai apibrėžtos (nustatytos) socialinių pedagogų pareigos dirbant su vaikais autistais ir kitais specialiųjų poreikių vaikais?
6. Kaip, Jūsų turimomis žiniomis, yra organizuojama socialinių pedagogų arba socialinių darbuotojų veikla su vaikais autistais užsienyje? Kokias pagrindines funkcijas šie specialistai vykdo įvairiose užsienio šalyse?
7. Ar Lietuvoje yra parengta ar patvirtinta socialinio pedagogo veiklai pritaikytų pavyzdinių (rekomendacinių) darbo su vaikais autistais (taip pat ir su jų tėvais, globėjais) metodikų?
8. Kokias konkrečias veiklos metodikas, Jūsų nuomone, galėtų pasirinkti bei taikyti švietimo (ugdymo) įstaigos socialinis pedagogas dirbdamas su vaikais autistais, šių vaikų tėvais (globėjais)?
9. Ar, Jūsų nuomone, šiuo metu Lietuvoje socialinių pedagogų atliekamas darbas su vaikais autistais yra pakankamai efektyvus bei veiksmingas? Kokios yra pagrindinės problemos, kylančios socialinių pedagogų veikloje?
10. Kokių priemonių reikėtų imtis siekiant užtikrinti, kad socialinių pedagogų veikla dirbant su vaikais autistais būtų efektyvesnė bei veiksmingesnė?
11. Ar, Jūsų nuomone, ateityje turėtų būti didinamas socialinių pedagogų skaičius švietimo (ugdymo) įstaigose, kuriose ugdomi vaikai autistai?
12. Kaip vertinate šiuo metu su vaikais autistais Lietuvoje dirbančių socialinių pedagogų kvalifikaciją, jų pasirengimą tokiam darbui?

13. Ar šiuo metu veikianti socialinių pedagogų rengimo, jų kvalifikacijos kėlimo sistema užtikrina pakankamą socialinių pedagogų pasirengimą dirbti su vaikais autistais?
14. Kokių papildomų priemonių reikėtų imtis siekiant užtikrinti tinkamą socialinių pedagogų kvalifikaciją, jų pasiruošimą darbui su vaikais autistais?

Priedas Nr. 4

Apdorota anketa specialistams

1. Jūsų pareigos:

	Skaičius	Procentai
Socialinis pedagogas	3	6 %
Specialusis pedagogas	21	36 %
Mokytojas (auklėtojas)	13	26 %
Psichologas	0	0 %
Kita (logopedas)	13	26 %

2. Jūsų išsilavinimas:

	Skaičius	Procentai
Aukštasis pedagoginis išsilavinimas	42	84 %
Aukštasis nepedagoginės srities išsilavinimas	2	4 %
Aukštesnysis išsilavinimas	6	12 %
Nebaigtas aukštasis išsilavinimas	0	0 %

3. Darbo švietimo (ugdymo) įstaigose stažas:

	Skaičius	Procentai
Iki 1 metų	0	0 %
1 – 5 metai	8	16 %
5 – 10 metų	12	24 %
10 – 20 metų	15	30 %
Daugiau kaip 20 metų	15	30 %

4. Jūs dirbate:

	Skaičius	Procentai
Ikimokyklinėje (priešmokyklinėje) ugdymo įstaigoje	30	60 %
Mokykloje	20	40 %

5. Kiek šiuo metu įstaigoje, kurioje dirbate, iš viso yra ugdoma vaikų, kuriems diagnozuotas vaikų autizmo sutrikimas?

	Skaičius	Procentai
Iki 5 vaikų	33	66 %
5 – 10 vaikų	17	34 %
11 – 20 vaikų	0	0 %
Daugiau kaip 20 vaikų	0	0%
Negaliu nurodyti	0	0%

6. Kiek kartų per savo profesinę praktiką teko susidurti su vaikais autistais, spręsti jų ugdymo problemas?

	Skaičius	Procentai
Su vaikais autistais ir jų problemomis susiduriu nuolat, kiekvienais metais	13	26 %
Su vaikais autistais ir jų problemomis susiduriu retkarčiais, keletą kartų per 2 – 5 metus	33	66 %
Su vaikais autistais ir jų problemomis susiduriu labai retai, keletą kartų per 10 metų	2	5 %
Negaliu nurodyti (nesu susidūręs)	2	4 %

7. Ar švietimo įstaigoje, kurioje dirbate, yra sudarytos atskiros klasės (grupės), kuriose ugdomi vaikai autistai?

	Skaičius	Procentai
Taip	0	0 %
Ne	20	100 %
Negaliu nurodyti (neturiu tokios informacijos)	0	0 %

8. Ar įstaigoje, kurioje dirbate yra renkami, sisteminami ir apibendrinami statistiniai (demografiniai, medicininiai) duomenys apie vaikus autistus, jų ugdymą, pedagoginio pažangumo rodiklius?

	Skaičius	Procentai
Taip	33	66 %
Ne	12	24 %
Negaliu nurodyti (neturiu tokios informacijos)	5	10 %

9. Jei į 9 klausimą atsakėte „taip“ nurodykite, ar įstaiga, kurioje dirbate, tokius duomenis teikia kitoms įstaigoms (institucijoms):

	Skaičius	Procentai
Taip	12	24 %
Ne	28	56 %
Negaliu nurodyti (neturiu tokios informacijos)	10	20 %

10. Kokias pastebite pagrindines problemas su kuriomis susiduria vaikai autistai įstaigoje, kurioje dirbate? (galite nurodyti kelis, Jūsų nuomone, tinkamus atsakymų variantus)

	Skaičius	Procentai
Ugdymo įstaigos specialistai šiems vaikams neskiria nepakankamai dėmesio	0	0 %
Nėra sukurta (parengta) darbo su šiais vaikais metodikų	26	52 %
Įstaigos aplinka nepritaikyta vaikų autistų poreikiams	12	24 %
Problemų nepastebėjau	12	24 %

11. Kokias pastebite Jūsų įstaigoje ugdomų vaikų autistų tėvams kylančias problemas, susijusias su jų vaikų ugdymu bei priežiūra? (galite nurodyti kelis, Jūsų nuomone, tinkamus atsakymų variantus)

	Skaičius	Procentai
Tėvai dėl savo užimtumo negali patys pasirūpinti derama savo vaiko priežiūra	16	32 %
Sunki tėvų materialinė – finansinė padėtis	6	12 %
Tėvams trūksta žinių, informacijos apie vaiko sutrikimo pobūdį, vaiko auklėjimo būdus	26	52 %
Tėvų netenkina švietimo įstaiga, kurioje ugdomi jų vaikai	2	4 %

12. Kokių patiriate sunkumų tiesiogiai bendraudami su vaikais autistais? (galite nurodyti kelis, Jūsų nuomone, tinkamus atsakymų variantus)

	Skaičius	Procentai
Vaikų elgesys yra nepastovus, nenuspėjamas	22	44 %
Vaikai yra agresyvūs, nelinkę bendrauti	15	30 %
Vaikai negali aiškiai susikalbėti su manimi	9	18 %
Sunkumų nepatiriu	4	8 %

13. Kokių sunkumų patiriate bendraudami su vaikų autistų tėvais? (galite nurodyti kelis, Jūsų nuomone, tinkamus atsakymų variantus)

	Skaičius	Procentai
Tėvai atsisako dalyvauti švietimo įstaigos veikloje, nesidomi savo vaiko ugdymu	11	22 %
Tėvai, Jūsų nuomone kelia nepagrįstus reikalavimus švietimo įstaigos darbuotojams	27	54 %
Tėvai nežino į kurį švietimo įstaigos specialistą kokių klausimų kreiptis	8	16 %
Sunkumų nepatiriu	4	8 %

14. Kokius būdus, priemones bei metodikas taikote dirbdami su vaikais autistais (galite nurodyti kelis, Jūsų nuomone, tinkamus atsakymų variantus)

	Skaičius	Procentai
Individualų darbą klasėje (grupėje)	26	52 %
Darbą grupėje	17	34 %
Darbą šeimoje (bendruomenėje)	7	14 %

15. Kaip vertinate vaikų autistų pažangą ugdymo procese? (galite nurodyti kelis, Jūsų nuomone, tinkamus atsakymų variantus)

	Skaičius	Procentai
Vaikų autistų įgūdžiai ir elgesys žymiai patobulėja	12	24 %
Vaikų autistų įgūdžiai ir elgesys nežymiai pakinta	36	72 %
Vaikų autistų įgūdžiai ir elgesys išlieka toks pat	2	4 %

16. Kokios pagrindinės problemos kliudo efektyviai įgyvendinti taikomas darbo su vaikais autistais priemones bei metodikas? (galite nurodyti kelis, Jūsų nuomone, tinkamus atsakymų variantus)

	Skaičius	Procentai
Specialistų stoka	8	16 %
Tėvų nenoras bendradarbiauti	16	32 %
Netinkamas, korekcijai nepasiduodantis vaikų autistų elgesys	23	46 %
Problemų, kurios kliudytų efektyviai įgyvendinti darbo vaikais autistais metodikas, nepastebėjau	3	6 %

17. Kokie galėtų būti šių problemų sprendimo būdai? (galite nurodyti kelis, Jūsų nuomone, tinkamus atsakymų variantus)

	Skaičius	Procentai
Personalo skaičiaus padidinimas	20	40 %
Vaikų autistų priežiūrą organizuojančių įstaigų veiklos reformos	9	18 %
Geresnis ugdymo įstaigų materialinis bei finansinis aprūpinimas	11	22 %
Mane tenkina dabartinė padėtis	4	8 %
Kita	6	12 %

18. Kaip vertinate kompetencijos pasidalinimą ir bendradarbiavimą su kitais Jūsų kolegomis dirbančiais analogišką darbą toje pačioje įstaigoje ar kitose institucijose?

	Skaičius	Procentai
Esu patenkintas esama kompetencijos pasidalinimo ir bendradarbiavimo sistema	28	56 %
Esama kompetencijos pasidalinimo ir	18	36 %

bendradarbiavimo sistema manę netenkina		
Kompetencijos pasidalinimo ir bendradarbiavimo sistema yra visiškai neefektyvi ir neveiksminga	4	8 %

19. Ar Jums pakanka turimos bei Jums prieinamos informacijos apie vaikų autistų auklėjimo bei ugdymo metodus?

	Skaičius	Procentai
Taip	33	66 %
Ne	13	26 %
Kita	4	8 %

20. Ar įstaigoje, kurioje dirbate, yra socialinio pedagogo pareigybė?

	Skaičius	Procentai
Taip	20	40 %
Ne	25	50 %
Kita	5	10 %

21. Jei į 20 klausimą atsakėte „taip“, pažymėkite, kokias funkcijas Jūsų įstaigoje atlieka socialinis pedagogas, dirbdamas su vaikais autistais:

	Skaičius	Procentai
Vertina ir padeda spręsti problemas, susijusias su įvairiais vaikui kylančiais sunkumais	3	25 %
Vykdo saviraiškos ir saviaktualizacijos, mokymosi motyvacijos, lankomumo, užimtumo, emocinių ir elgesio bei kitų problemų sprendimo prevencines programas	2	17 %
Padeda tėvams ar teisėtiems vaiko atstovams ugdyti savo vaiką, geriau suprasti vaiko, turinčio vystymosi sunkumų, poreikius, tėvų teises ir pareigas, informuoja tėvus apie jų teisę gauti socialinę ir pedagoginę pagalbą	2	17 %
Bendradarbiauja su klasių (grupių) auklėtojais, kitais pedagogais, specialistais, įstaigos administracija, vietos bendruomenėmis, įvairiomis valstybinėmis įstaigomis ir nevyriausybėmis organizacijomis	3	25 %
Kartu su įstaigos personalu, visuomeninėmis organizacijomis ir socialiniais partneriais iš kitų institucijų atlieka šviečiamąjį - informacinį darbą	1	8 %
Lavina vaiko socialinius įgūdžius, atlieka elgesio modifikavimo programas	1	8 %
Atstovauja vaiką įvairiose institucijose	0	0 %
Organizuoja, telkia, planuoja pedagogų, specialistų veiklą dirbant su vaikais autistais	0	0 %

22. Nurodykite, kokias, *Jūsų asmenine nuomone*, funkcijas ugdymo įstaigoje turėtų atlikti socialinis pedagogas dirbdamas su vaikais autistais?

	Skaičius	Procentai
Vertinti ir padėti spręsti problemas, susijusias su įvairiais vaikui kylančiais sunkumais	8	10 %
Vykdyti saviraiškos ir saviaktualizacijos, mokymosi motyvacijos, lankomumo, užimtumo, emocinių ir elgesio bei kitų problemų sprendimo prevencines programas	7	9 %
Padėti tėvams ar teisėtiems vaiko atstovams ugdyti savo vaiką, geriau suprasti vaiko, turinčio vystymosi sunkumų, poreikius, tėvų teises ir pareigas, informuoti tėvus apie jų teisę gauti socialinę ir pedagoginę pagalbą	16	22 %
Bendradarbiauti su klasių (grupių) auklėtojais, kitais pedagogais, specialistais, įstaigos administracija, vietos bendruomenėmis, įvairiomis valstybinėmis įstaigomis ir nevyriausybėmis organizacijomis	14	18 %
Kartu su įstaigos personalu, visuomeninėmis organizacijomis ir socialiniais partneriais iš kitų institucijų atlikti šviečiamąjį - informacinį darbą	10	13 %
lavinti vaiko socialinius įgūdžius, atlikti elgesio modifikavimo programas	5	6 %
Atstovauti vaiką įvairiose institucijose	12	16 %
Organizuoti, telkti, planuoti pedagogų, specialistų veiklą dirbant su vaikais autistais	5	6 %

Apdorota anketa vaikų autistų tėvams**1. Jūsų amžius:**

	Skaičius	Procentai
Iki 30 metų	2	6 %
31 – 40 metų	24	70 %
41 – 50 metų	8	24 %
Daugiau kaip 50 metų	0	0 %

2. Jūsų išsilavinimas:

	Skaičius	Procentai
Vidurinis	10	29 %
Aukštesnysis	8	24 %
Aukštasis	14	41 %
Nebaigtas aukštasis	2	6 %

3. Jūsų vaikas lanko:

	Skaičius	Procentai
Ikimokyklinio (priešmokyklinio) ugdymo įstaigą (darželį)	7	21 %
Mokyklą	27	79 %

4. Kada (kokio) amžiaus Jūsų vaikui buvo diagnozuotas autizmo sutrikimas?

	Skaičius	Procentai
Iki 3 metų	0	0 %
Nuo 3 iki 6 metų	29	85 %
Nuo 6 ir daugiau metų	5	15 %

5. Kokios įstaigos (institucijos) specialistai nustatė Jūsų vaikui autizmo sutrikimą?

	Skaičius	Procentai
Ligoninės (Respublikinės universitetinės ligoninės Vaiko raidos centras, kitų panašių įstaigų) gydytojai	33	97 %
Poliklinikos, pirminės sveikatos priežiūros centro gydytojai	1	3 %
Savivaldybės Pedagoginės psichologinės tarnybos specialistai	0	0 %

6. Ar autizmo sutrikimą nustatę specialistai Jums išsamiai paaiškino apie autizmo sutrikimo pasekmes, galimus pagalbos teikimo būdus?

	Skaičius	Procentai
Taip	5	15 %
Ne	27	79 %
Neprisimenu (negaliu tiksliai nurodyti)	2	6 %

7. Ar Jūs buvote informuoti apie tai kokia socialinė pagalba (pašalpos, išmokos, socialinės paslaugos ir pan.) yra teikiama vaikams, kuriems diagnozuotas autizmo sutrikimas?

	Skaičius	Procentai
Taip	8	24 %
Ne	23	67 %
Neprisimenu (negaliu tiksliai nurodyti)	3	9 %

8. Jei į 8 klausimą atsakėte „taip“, pažymėkite, kas jums suteikė tokią informaciją (galite pažymėti kelis, Jūsų nuomone, tinkamus atsakymų variantus):

	Skaičius	Procentai
Sveikatos priežiūros įstaigų (poliklinikos, ligoninės gydytojai)	8	62 %
Švietimo įstaigos, kurioje yra ugdomas Jūsų vaikas, specialistai	5	38 %
Savivaldybės Pedagoginės psichologinės tarnybos darbuotojai	0	0 %
Savivaldybių socialiniai darbuotojai ar kiti specialistai	0	0 %

9. Kokių sunkumų Jums kilo bendraujant su švietimo (ugdymo) įstaigos administracija bei atskirais darbuotojais savo vaiko ugdymo klausimais? (galite nurodyti kelis, Jūsų nuomone, tinkamus atsakymų variantus)

	Skaičius	Procentai
Neatsižvelgiama į tėvų pageidavimus, jie neišklausomi	5	6 %
Nėra teikiama pakankama informacija apie vaiko ugdymą, švietimo įstaigos veiklą	15	19 %
Nėra galimybės susitikti ir pabendrauti su švietimo įstaigos darbuotojais dėl Jums nepatogaus darbo laiko, priėmimo valandų ir pan.	27	35 %
Darbuotojų požiūris į Jūsų ir Jūsų vaiko problemas nėra geranoriškas, jaučiate išankstinį neigiamą požiūrį į Jus ar Jūsų vaiką	30	40 %

10. Kokių turite nusiskundimų dėl švietimo (ugdymo) įstaigos, kurioje yra ugdomas Jūsų vaikas veiklos bei darbo su vaiku? (galite nurodyti kelis, Jūsų nuomone, tinkamus atsakymų variantus)

	Skaičius	Procentai
Prastos ugdymo įstaigos veiklos materialinės bei buitinės sąlygos (neatlikti remontai, nesutvarkyta aplinka ir pan.)	32	52 %
Ugdymo įstaigos aplinka nepritaikyta Jūsų vaiko poreikiams	1	2 %
Netinkamai organizuojamas užsiėmimu su vaiku tvarkaraštis	25	41 %
Netenkina įstaigos su specialistų atliekamos veiklos su Jūsų vaiku pobūdis, užsiėmimų turinys	3	5 %

11. Kokios papildomos paslaugos (pagalba), Jūsų nuomone, būtų reikalingos Jūsų vaikui bei Jums, auklėjant ir ugdant vaiką? (galite nurodyti kelis, Jūsų nuomone, tinkamus atsakymų variantus)

	Skaičius	Procentai
Įvairios konsultacijos Jūsų vaiko auklėjimo bei ugdymo ir lavinimo klausimais	34	48 %
Papildomos Jūsų vaiko gydymo, reabilitacijos ar ugdymo programos	20	28 %
Specialistų veikla, organizuojant vaiko užimtumą, lavinimą laisvalaikio	15	21 %
Materialinė bei finansinė pagalba (pašalpos, labdara įvairiais daiktais ir pan.)	2	3 %

12. Kokių, Jūsų nuomone, papildomų problemų bei sunkumų patyrė Jūsų vaikas pradėjęs lankyti švietimo (ugdymo) įstaigą? (galite nurodyti kelis, Jūsų nuomone, tinkamus atsakymų variantus)

	Skaičius	Procentai
Neigiamą kitų vaikų (bendraamžių) požiūrį bei reakciją	10	20 %
Sunkiai išgyveno pasikeitusią aplinką (prastai valgė, miegojo, skundėsi skausmais ir pan.)	34	68 %
Sumažėjo potraukis bendrauti su tėvais ir kitais aplinkiniais, sutriko vaiko kalba	5	10 %
Vaikas nepatyrė reikšmingesnių problemų ar sunkumų	1	2 %

13. Kaip vertinate vaiko įgytas žinias, pasiektą pažangą po to, kai jis pradėjo lankyti švietimo (ugdymo) įstaigą? (galite nurodyti kelis, Jūsų nuomone, tinkamus atsakymų variantus)

	Skaičius	Procentai
Vaikas pradėjo lengviau bendrauti su šeimos nariais, aplinkiniais	7	18 %
Patobulėjo vaiko kalba	8	21 %
Vaikas išmoko pats save aptarnauti, tvarkytis namie	3	8 %

Vaiko bendravimo ir elgesio įgūdžiai pradėjus lankyti mokyklą nepasikeitė	21	53 %
---	----	------

14. Ar švietimo (ugdymo) įstaigoje, kurioje mokomas Jūsų vaikas yra socialinio pedagogo pareigybė?

	Skaičius	Procentai
Taip	14	41 %
Ne	17	50 %
Nežinau (neturiu informacijos)	3	9 %

15. Kokius, Jūsų turimomis žiniomis, klausimus sprendžia ir kokią veiklą vykdo švietimo (ugdymo) įstaigos socialinis pedagogas dirbdamas su Jūsų vaiku? (galite nurodyti kelis, Jūsų nuomone, tinkamus atsakymų variantus)

	Skaičius	Procentai
Konsultuoja vaiko tėvus, mokytojus, teikia jiems informacija apie vaiko problemas, jų sprendimo būdus	6	21 %
Tiesiogiai dirba su vaiku, užsiimdamas jo įgūdžių bei sugebėjimų lavinimu ir ugdymu	14	48 %
Bendradarbiauja su kitų įstaigų darbuotojais sprendžiant Jūsų vaikui kylančias problemas	9	31 %

16. Kaip dažnai Jums tenka asmeniškai bendrauti su švietimo (ugdymo) įstaigos socialiniu pedagogu?

	Skaičius	Procentai
Po keletą kartų kiekvieną mėnesį per mokslo metus	4	29 %
Keletą kartų per pusmetį	7	50 %
1 - 2 kartus per metus ar rečiau	3	21 %

17. Kokiais klausimais Jums asmeniškai yra tekę bendrauti su švietimo (ugdymo) įstaigos socialiniu pedagogu?

	Skaičius	Procentai
Dėl konsultacijų, patarimų, kaip auklėti bei ugdyti vaiką	4	15 %
Dėl informacijos apie vaikui priklausančią socialinę paramą, socialines garantijas	5	19 %
Dėl vaiko elgesio ugdymo įstaigoje	14	54 %
Dėl vaiko auklėjimo bei lavinimo būdų, taikomų Jūsų vaikui ugdymo įstaigoje	3	12 %

18. Ar Jus tenkina švietimo (ugdymo) įstaigos socialinio pedagogo darbas?

	Skaičius	Procentai
Taip	3	13 %
Ne	20	83 %
Neturiu aiškos nuomonės šiuo klausimu	1	4 %

19. Kokių turite nusiskundimų dėl švietimo (ugdymo) įstaigos socialinio pedagogo darbo?

	Skaičius	Procentai
Nėra suteikiama pakankamai informacijos apie socialinio pedagogo veiklą, jo funkcijas	6	26 %
Socialinis pedagogas yra nepakankamai aktyvus, nerodo iniciatyvos bendraujant su Jumis (nebendrauja, vengia bendrauti su tėvais)	2	9 %
Socialinio pedagogo darbas su Jūsų vaiku yra neefektyvus, neduoda pastebimos naudos, rezultatų	1	4 %
Socialinis pedagogas tik formaliai atlieka savo pareigas, bet nesuteikia jokios naudingos informacijos, nepadedą išspręsti kylančių problemų	14	61 %